

Biznis.rs

PRIMERAK ZA PRETPLATNIKE

BROJ 13 - OKTOBAR 2022.

ENERGETSKA SITUACIJA U SRBIJI PRED GREJNU SEZONU

VREME ŠTEDNJE I NEIZVESNOSTI

Dragan Ignjatović,
profesor Rudarsko-
geološkog fakulteta
Univerziteta u Beogradu

**KAŠNJENJE
INVESTICIJA
GLAVNI UZROK
PROBLEMA
U SRPSKOJ
ENERGETICI**

Goran Šaravanja, glavni
ekonomista Hrvatske
gospodarske komore

**HRVATSKOJ
JE U INTERESU
DA SE CEO
REGION
PRIKLJUČI
EVROPSKOJ
UNIJI**

ISSN 2787-3358

9 772787 335804 >

SGR Dejan Petković

GRAĐEVINSKI RADOVI

IZNAJMLJIVANJE SKELA

Petra Živkovića 5
11309 Beograd, Leštane
063/658300 060/3956344
dpetkovic007@gmail.com

**AUTO ŠKOLA
SANJA ABC**

OBVUKA BOŠANJA

L

A1 A2 A B

Hajduk Veljkova 7 A
19000 Zaječar

063/802 42 30
060/044 40 42
bosa030@gmail.com

ZA 067-OK

SUNCE NA KRAJU NAJTEŽE ZIME

**Marko
Andrejić**

glavni i odgovorni
urednik

Svakodnevna navika ispijanja kafe i uživanja u trenucima uz omiljeni napitak mogla bi uskoro da postane luksuz, pošto je inflacija udarila i na ovaj običaj miliona ljudi širom sveta. Najnoviji podaci pokazuju da je kafa u Evropskoj uniji u avgustu bila skoro 17 odsto skuplja u odnosu na godinu dana ranije, dok je u Srbiji cena veća za četvrtinu. Ipak, ne dozvolite da vam to pokvari užitek ako ste upravo seli da uz šoljicu kafe prelistate novi broj našeg časopisa.

Istim tonovima osenčena je i trenutno glavna tema na prelazu u poslednji kvartal ove godine – nove, veće rate kredita, i to za sve bankarske klijente koji imaju zajmove sa promenljivom kamatom koja zavisi od vrednosti tromesečnog euribora. Nekima će poslednje tri rate u ovoj godini biti veće za oko deset evra, a nekima i skoro za stotinu. Ono što najviše brine je dalji rast referentnih kamata koji najavljuju centralne banke, a koji će uticati i na cenu novih kredita, ali i na kretanje euribora i otplate već postojećih dugova. Za korisnike stambenih kredita posebno će biti značajan sledeći sastanak Evropske centralne banke 27. oktobra.

Kreatori monetarne politike za sada su se opredelili za borbu protiv inflacije na ovaj način, a analitičari procenjuju da bi cene mogle da se stabilizuju tek sredinom naredne godine. To znači da će vrednost novca nastaviti da pada, odnosno da ćemo za istu sumu moći da kupimo manje roba i usluga. Mogla bi to da bude opasna spirala ako radnici ne budu imali dovoljno za svakodnevne potrebe, a poslodavci za povećanje plata, u situaciji kada troškovi rastu na obe strane.

Cene energenata i njihova dostupnost i dalje su u centru pažnje pred početak grejne sezone. Moguća zabrana transporta ruske nafte preko naftovoda Janaf nije dobra vest za Srbiju, iako ovim putem dolazi samo manji deo „crnog zlata“ koji uvozimo. Takođe, ni odluka najvećih svetskih naftaša, organizacije OPEC, da smanji dnevnu proizvodnju nafte za dva miliona barela, ne može da nas obraduje jer to znači i veće cene u perspektivi. Kako će se to odraziti na novčanike srpskih vozača i cene goriva na pumpama, videćemo u narednim mesecima. Za sada će kladionica biti otvorena svakog petka, kada država objavljuje nove maksimalne cene za narednih nedelju dana.

Izgleda da će „svetlo na kraju tunela“ ili možda bolje rečeno „sunce koje se probija kroz oblake“, ove sezone biti solarna energija. Stručnjaci za ovu oblast nedavno su u vikend priči našeg portala istakli da bi solarni paneli na svim krovovima u Srbiji obezbedili tri puta više struje nego što nam je potrebno. Istovremeno, izlagači na beogradskom sajmu energetike tvrdili su da je interesovanje za solarne panele značajno poraslo otkako su počele najave o mogućim restrikcijama i crne prognoze za predstojeću zimu, i da im prodaja jako dobro ide. Možda je baš ovo put ka svetlijoj budućnosti.

Inače, profesor Rudarsko-geološkog fakulteta u Beogradu Dragan Ignjatović tvrdi da je kašnjenje investicija glavni uzrok većine aktuelnih problema u srpskoj energetici i ocenjuje da će proizvodnja električne energije iz uglja opstati sigurno do 2050. godine, a verovatno i nakon toga. Kada je reč o regionalnoj saradnji, glavni ekonomista Hrvatske gospodarske komore Goran Šaravanja smatra da je Hrvatska zbog članstva u EU danas u mnogo boljem položaju u odnosu na prethodnu krizu, a u razgovoru za Biznis.rs kaže i da ga raduje to što makroekonomske neravnoteže u Srbiji nisu ni blizu izražene kao 2008. godine.

Sadržaj

6 VESTI

12 PORESKI KALENDAR

14 TEMA BROJA

Vreme štednje i neizvesnosti

22 INTERVJU

Dragan Ignjatović, profesor Rudarsko-geološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu

Kašnjenje investicija glavni uzrok većine aktuelnih problema u srpskoj energetici

28 INTERVJU

Goran Šaravanja, glavni ekonomista Hrvatske gospodarske komore

Hrvatskoj je u interesu da se ceo region priključi Evropskoj uniji

34 INTERVJU

Ana Panajotović, rukovodilac programa održivosti "L'Oreal for the Future" za region Adria-Balkan

Biznis sektor „na prvoj liniji“ rešavanja globalnih izazova

38 JAVNA UPRAVA

Najveći broj žalbi tiče se ćutanja uprave

42 BERZA

Povratak investitora u naftne kompanije?

43 KRIPTOVALUTE

Kamatne stope i kripto tržište

44 E-COMMERCE

Od oktobra plaćanje karticama i kod kurira

28 INTERVJU

34 INTERVJU

46 IZDAVAŠTVO

Kolika je cena dobre knjige?

48 SVET

Ulazak u globalnu recesiju

50 AUTOMOBILI

Inflacija ne dozvoljava oporavak automobilske industrije

53 VIDEO-IGRE

Gejming kao velika izvozna šansa za Srbiju i nova socijalna platforma

56 INOVACIJE

Pametnom poljoprivredom do boljih prinosa

59 ODRŽIVOST

Koju cenu plaćamo kupujući jeftinu odeću?

62 ZANIMLJIVOSTI

FOTOGRAFIJA NA NASLOVNOJ STRANICI:
FREEPIK

IMPRESUM

Izdavač: INFO BIZNIS.RS DOO

Adresa: Makenzijeve 53
11000, Beograd

E-mail: redakcija@biznis.rs

Web: www.biznis.rs

Telefon: 011 4049 200

Marketing: 069 8074 85

PIB: 111891277

MB: 21562335

Broj računa

165-0007011548541-71

Addiko banka

UREDNIŠTVO

Glavni i odgovorni urednik

Marko Andrejić

Izvršni direktor

Danijel Farkaš

Izvršni urednik i šef deska

Marko Miladinović

Zamenik šefa deska

Miljan Paunović

Urednik Sveta

Vladimir Jokanović

Novinari

Ljiljana Begović

Julijana Vincan

Marija Jovanović

Saradnici

Tanja Kovačević

Vanja Božović

Milica Rilak

Jelena Mihajlović-Tanasijević

Lektor

Marija Krsmanović

Dizajn i priprema za štampu

studio triD

Štampa

BiroGraf Comp d.o.o.

Atanasija Pulje 22

11080 Zemun

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Народна библиотека Србије,
Београд
330

BIZNIS.RS / glavni i odgovorni urednik
Marko Andrejić. - 2021, br. 1 (okt.)- . -
Beograd : Info
Biznis.rs, 2021- (Zemun : BiroGraf
Comp). - 29 cm
Mesečno.
ISSN 2787-3358 = Biznis.rs
COBISS.SR-ID 48289289

 Biznis.rs

U OKVIRU SANKCIJA EU ZABRANJEN UVOZ RUSKE NAFTE U SRBIJU PREKO JANAF

Kao posledica uvođenja osmog paketa sankcija Evropske unije Rusiji, Srbija više neće moći da uvozi rusku naftu preko Jadranskog naftovoda (Janaf).

I pored toga što je predlog Evropske komisije predviđao izuzetak od kojeg bi Srbija imala korist, Hrvatska i još nekoliko zemalja članica EU insistirale su da za to nema opravdanja, naveo je hrvatski Večernji list. Naša zemlja će zbog ovog poteza morati da plaća skupu naftu.

Predsednik Srbije Aleksandar Vučić izjavio je da je šokiran odlukom Hrvatske da stopira uvoz ruske nafte u Srbiju preko Janafa. Ocenio je i da se "Bugarska, gde ruski Lukoil ima dominantan uticaj na tržištu stavi u povlašćeni položaj, a da se Srbija kažnjava na brutalan način, zbog insistiranja Hrvatske i još nekoliko članica, čime se EU pokazala kao nepouzdan partner".

Kako piše Blic, sva sirova nafta koju Srbija uvozi dolazi tankerima do Omišlja na Krku i otuda se preko Jadranskog naftovoda transportuje za Srbiju, na reci Dunav.

Odatle se preko Novog Sada nafta transportuje do rafinerije u Pančevu, gde se dalje prerađuje. Do pre nekoliko meseci, gotovo dve trećine nafte naša zemlja dobijala je iz Iraka – oko 45 odsto ukupne količine uvoza. Iz Kazahstana nam je dolazilo 10 odsto nafte i iz Norveške oko jedan odsto. Iz Rusije je tankerima stizalo u proseku oko 15 odsto naših potreba, koja je poslednjih meseci bila inače značajno jeftinija na tržištu.

Upravo njena cena, ali i strepnje od mogućih sankcija, bile su razlog što je Srbija u prethodnom periodu značajno povećala uvoz sirove nafte iz Moskve, sa prošlogodišnjih 16 na čak 60 odsto. Zbog toga je i značajno smanjen uvoz iz Iraka, iz koga je prošle godine stizalo čak 47 odsto sirove nafte ali i Kazahstana, koji je na srpskom tržištu bio zastupljen sa 10 odsto.

FCD: MINIMALNA ZARADA NE OBEZBEĐUJE EGZISTENCIJALNE POTREBE ZAPOSLENIH

Povodom Svetskog dana dostojanstvenog rada, Fondacija centar za demokratiju (FCD) saopštila je da mnogi radnici u Srbiji rade u uslovima nesigurnog zaposlenja, niskih zarada i rizika od siromaštva, nedovoljne zaštite radnih prava, bezbednosti i zdravlja na radu.

- U Srbiji je minimalna zarada – koja bi trebalo da bude izuzetak i privremena mera, koja ima zaštitnu funkciju – postala pravilo, a njena visina ne obezbeđuje minimum egzistencijalnih i socijalnih potreba zaposlenih i njihovih porodica. Iznos minimalne zarade u 2022. godini je ispod relativnog praga siromaštva za tročlanu porodicu koji iznosi 39.600 dinara – navodi se u saopštenju koje je prenela agencija Beta.

Dodaje se da je „nominalan rast prosečnih zarada u prvih šest meseci ove godine bio 13,5 odsto, a realan 3,5 odsto“.

- FCD nastavlja rad na promociji standarda dostojanstvenog rada u Srbiji i socioekonomskih prava u kontekstu reformi orijentisanih na Evropsku uniju, uz

implementaciju Agende 2030 UN – piše u saopštenju.

Kako zaključuje FCD, neophodno je usklađivanje domaćeg pravnog okvira sa standardima Evropske unije i Međunarodne organizacije rada, uređivanje novih oblika rada, kao i donošenje strateških dokumenata koji uređuju pitanja iz oblasti rada, zapošljavanja i socijalne politike.

NBS OMOGUĆILA REPROGRAM POLJOPRIVREDNIH KREDITA

Narodna banka Srbije je na poslednjoj sednici Izvršnog odbora usvojila dve odluke o privremenim merama, u cilju ublažavanja nepovoljne ekonomske situacije u kojoj su se našli pojedini poljoprivredni proizvođači.

Kako se navodi u saopštenju, NBS je usvojila Odluku o privremenim merama za banke u cilju adekvatnog upravljanja kreditnim rizikom u portfoliju poljoprivrednih kredita u uslovima otežane poljoprivredne proizvodnje, i Odluku o privremenim merama za davaoce lizinga u cilju adekvatnog upravljanja kreditnim rizikom u portfoliju plasmana po osnovu lizinga poljoprivrednih mašina i opreme u uslovima otežane poljoprivredne proizvodnje.

- Dužnicima banke i davalaca finansijskog lizinga iz oblasti poljoprivrede je omogućen reprogram postojećih obaveza, što znači da se ti dužnici mogu opredeliti da im se izmirivanje obaveza po osnovu glavnice odloži u periodu od najmanje šest do 12 meseci, a u zavisnosti od sopstvenog izbora trajanja grejs perioda u okviru reprograma. Rok otplate kredita, ugovora o lizingu se u tom slučaju produžava na način da iznos anuiteta (periodične obaveze koja bi se plaćala po isteku grejs perioda), utvrđen u momentu odobravanja reprograma, ne bude veći u odnosu na taj iznos u periodu pre primene reprograma, a u toku trajanja grejs perioda ti dužnici će plaćati isključivo ugovorenu kamatu – navodi se u saopštenju.

Reprogram je, ističe se, omogućen poljoprivrednicima koji su upisani u registar poljoprivrednih gazdinstava u smislu zakona kojim se uređuju poljoprivreda i ruralni razvoj.

Tako na reprogram pravo ima fizičko lice koje je nosilac komercijalnog po-

FOTO: SHUTTERSTOCK

FOTO: FREEPIK

rodičnog poljoprivrednog gazdinstva, preduzetnik, kao i pravno lice, bilo da je reč o zemljoradničkoj zadruzi sa najmanje pet članova zadruge koji su upisani u Registar, kao nosioci ili članovi pet različitih poljoprivrednih gazdinstava upisanih u Registar, ili o drugom pravnom licu razvrstanom u mikro ili malo pravno lice u skladu sa zakonom kojim se uređuje računovodstvo.

- Imajući u vidu nameru da se podrška pruži dužnicima koji su najviše pogođeni aktuelnom situacijom otežanih uslova poljoprivredne proizvodnje, pravo na reprogram ostvarivaće dužnici koji na dan 31. maja 2022. godine nisu u docnji dužoj od 90 dana po bilo kojoj obavezi prema banci odnosno davaocu lizinga na koju se reprogram primenjuje, pri čemu nisu u statusu neizmirenja obaveza u toj banci, te se njegova potraživanja ne smatraju problematičnim kreditom, odnosno problematičnim potraživanjem u smislu propisa Narodne banke Srbije – ističe NBS.

Zahtev za reprogram dužnik može podneti banci, odnosno davaocu lizinga u poslovnim prostorijama banke ili davaoca lizinga, elektronskim putem ili poštom, najkasnije do 30. aprila 2023. godine.

- Detaljnije informacije u vezi sa primenom ovih olakšica, a koje uključuju i reprezentativni primer, banke su dužne da objave na početnoj strani svoje internet prezentacije i u svojim poslovnim prostorijama – u roku od pet radnih dana od dana stupanja na snagu ove odluke. Banke odobravaju reprogram

dužniku u roku od 30 dana od dana prijema zahteva – navodi NBS.

Konkretni model olakšica je pažljivo odmeren je, kako se navodi, nakon intenzivne komunikacije Narodne banke Srbije sa Ministarstvom poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, kao i sa poslovnim bankama i predstavlja najoptimalnije rešenje za prevazilaženje potencijalnih poteškoća u otplati obaveza dužnika poljoprivrednika koji su pogođeni aktuelnom situacijom.

U NOVOJ PAZOVU SE OTVARA FABRIKA ZA REMONT AVIO-MOTORA

U Novu Pazovu stiže nemačka kompanija za remont avio-motora MTU Aero Engines. Investicija je vredna 100 miliona evra. U prvoj fazi biće zaposleno nešto više od 500 ljudi, a ukupno je planirano do 2.000 radnih mesta za stručnjake

iz te visokotehnološke industrije.

Platu veću i do tri puta od prosečne i uslove rada kao u svim ograncima MTU grupacije, najavili su zvaničnici pre tri godine, prilikom polaganja kamena temeljca za novu fabriku.

Nekada su se u Trsteniku pravili delovi za Boeing, slična proizvodnja bila je u Pančevu. Prestankom postojanja Jugoslavije, Srbija je napustila grupu zemalja koje su imale avio-klaster. MTU otvara vrata povratku naše zemlje u mrežu evropske i svetske avio-industrije, piše RTS.

- Kad god nas je neko pitao zašto smo došli u Srbiju, mogu sa 100 odsto sigurnosti da kažem da je ovo izuzetno okruženje za investicije, i da može da se nađe mnogo posvećenih ljudi ovde i poslednje, ali ne manje važno, tu je ogromna podrška srpske vlade koja je spremna za saradnju sa investitorima. Sve što nam je obećano u startu, 2019. i dogovori koje smo postigli tada sa vladom Srbije, sve je ispoštovano i ispunjeno – kaže Rajner Beker (Rainer Becker), direktor MTU Srbije.

U predviđenom roku izgrađen je objekat veličine 37.000 kvadratnih metara, čiji je kapacitet 400.000 sati remonta godišnje. Osnovna delatnost MTU je popravka i održavanje letelica i svemirskih letelica. Bave se dizajnom, razvojem, proizvodnjom i podrškom za motore komercijalnih i vojnih aviona, i jedan je od tri najbolja pružaoca usluga održavanja motora komercijalnih aviona i industrijskih plinskih turbina.

- Svaka avio-kompanija sa kojom radimo u celoj MTU grupi, svi ti delovi aviona koji treba da budu popravljani,

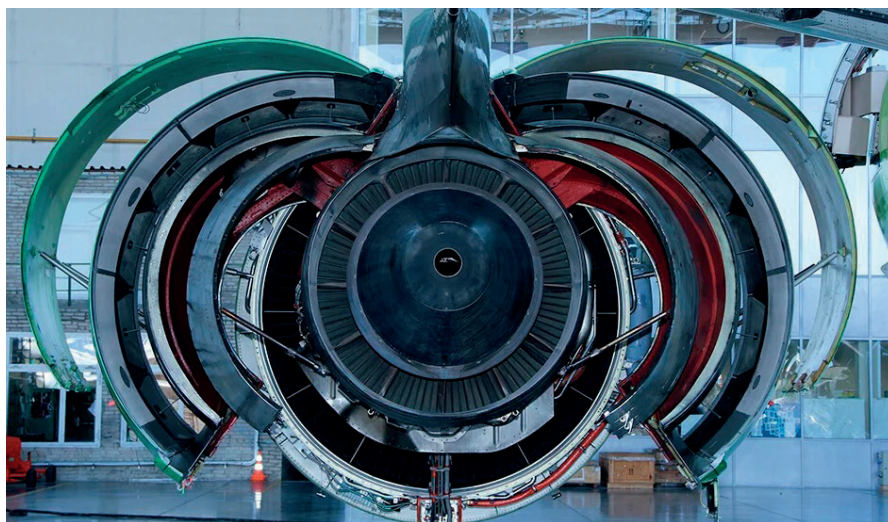

FOTO: PIXABAY

FOTO: PIXABAY

rastavljeni na sitne delove, dolaziće na popravku u Srbiju. To je dobra i definisana osnova za razvoj poslovanja ovde – navodi Beker.

Za decembar je najavljena prva popravka delova motora za avione koje će se raditi u našoj zemlji. U vojnom sektoru, MTU Aero Engines je vodeći industrijski partner za skoro sve tipove motora kojima upravljaju nemačke oružane snage. MTU ima vodeću ulogu u pružanju usluga održavanja i servisa motora V2500 koji se nalazi u modelu aviona Airbus A320.

Pošto se radi o visokotehnološkoj industriji, obrazovanje igra ključnu ulogu u zaposlenju, ono je zagarantovano inženjerima, onima sa srednjom tehničkom školom i sa vazduhoplovne akademije.

- Mi zapošljavamo veliki broj inženjera, operatera, to je sve tehničko osoblje, ono što nama jeste važno i što jeste neophodan uslov je jedan visok nivo kvalifikacija – navodi Žaklina Teofilović, direktorka sektora za ljudske resurse MTU Srbije.

Iz kompanije poručuju da im je bitno povezivanje sa lokalnom zajednicom. Trećina trenutno zaposlenih je iz Stare Pazove. Uslovi za rad biće identični

onima koji su u svim ograncima MTU grupe. Jedna od prednosti je, ističu iz kompanije, vrtić, ne samo za decu zaposlenih, nego za svu decu iz okoline.

RASPISAN KONKURS ZA NAJBOLJEG FINANSIJSKOG DIREKTORA U 2021. GODINI

Konsultantsko-revizorska kompanija Deloitte i Udruženje finansijskih direktora Srbije (UFDS) po drugi put biraju najboljeg finansijskog direktora u Srbiji i pozivaju sve zainteresovane kandidate da se prijave na konkurs.

Deloitte i UFDS su pokrenuli prošle godine konkurs za izbor najboljeg finansijskog direktora koga bira stručni žiri prema unapred definisanim kriterijumima.

Nagrada "CFO godine" dodeljuje se za uspeh i projekte koje finansijski direktor vodi u okviru funkcije finansija i meri se rezultatima koje privredno društvo u kome je zaposlen ostvaruje na osnovu tih aktivnosti.

- U pitanju je inicijativa koja promoviše važnost transparentnog korporativnog upravljanja i svakako je jedan od načina za poboljšanje ekonomskih per-

formansi u celini, podsticanje investicione klime i na taj način jačanje ekonomije – piše u zvaničnom saopštenju.

Finansijskog direktora godine bira nezavisni i stručni žiri na osnovu unapred definisanih kvalitativnih i kvantitativnih kriterijuma, odnosno na osnovu popunjenog kratkog upitnika iz prijave na konkurs i javno dostupnih finansijskih izveštaja za 2021. godinu kompanije u kojoj je kandidat zaposlen.

Prijave na konkurs mogu se podneti zaključno sa 4. novembrom 2022. godine i učešće je potpuno besplatno. Pored popunjenog upitnika, prijave moraju da sadrže i lične podatke (ime i prezime, naziv kompanije, biografiju).

Žiri za izbor najboljeg finansijskog direktora ove godine čine Nenad Mijailović, izvršni direktor za finansije u Galenici i najbolji finansijski direktor u Srbiji za 2020. godinu, ujedno i najbolji regionalni finansijski direktor u Jugoistočnoj Evropi, Violeta Kovačević, član Upravnog odbora UFDS i direktorka Merkator-S, Slobodan Žepinić, član Upravnog odbora UFDS i finansijski direktor u kompaniji Novelic, Dragan Lončar, profesor beogradskog Ekonomskog fakulteta, Slavica Pavlović, predsednica

izvršnog odbora Eurobanke, Nebojša Matic, osnivač i izvršni direktor kompanije MikroElektronika i Olivera Andrijašević, Partner u Deloitteu.

Proглаšenje pobednika konkursa biće organizovano sredinom decembra.

OPEC+ SMANJIO PROIZVODNJU ZA DVA MILIONA BARELA NAFTE DNEVNO

Na redovnom bečkom sastanku Zemalja izvoznica nafte (OPEC) u proširenom sastavu sa partnerima iz Rusije (OPEC+), ova međunarodna organizacija dogovorila je najveće smanjenje proizvodnje sirove nafte od proglašenja pandemije korona virusa do sada.

Kako javlja Reuters, grupa zemalja OPEC+ je saopštila da će ograničiti svoju proizvodnju za dva miliona barela sirove nafte dnevno manje.

Ova odluka sigurno će dovesti do turbulentne situacije na tržištu energenata. Sjedinjene Američke Države ranije su apelovale da OPEC+ sprovedu manje ograničenje, a američki mediji danas su pisali da snabdevanje tržišta iz specijalnih rezervi u SAD ne može da nadomesti minus koji će sada nastati.

OPEC snabdeva oko 40 odsto globalnog tržišta naftom, a čine ga arapske zemlje.

Američki predsednik Džozef Bajden pozvao je administraciju i Kongres da istraže načine da se poveća proizvodnja energenata u SAD i smanji kontrola OPEC-a nad cenama energenata nakon, kako je rekao, „kratkovidog“ smanjenja proizvodnje u zemljama koje pripadaju ovoj grupaciji, saopštila je Bela kuća.

- Predsednik je razočaran kratkovidom odlukom OPEC+ da smanji proizvodne kvote dok se svetska ekonomija suočava sa kontinuiranim negativnim uticajem invazije na Ukrajinu – navodi se u saopštenju savetnika za nacionalnu bezbednost Džejka Salivena i direktora Nacionalnog ekonomskog saveta Brajana Diza.

Bajden je najavio da će u skladu sa potrebama nastaviti da upravlja korišćenjem nafte iz nacionalnih strateških rezervi, prenosi Reuters.

Bela kuća se ranije obavezala da će u narednim nedeljama prestati da koristi naftu iz američkih strateških rezervi, ali je saopšteno da će nafta iz državnih rezervi ipak nastaviti da se koristi „po

FOTO: PIXABAY

potrebi“. Ranije ove godine, predsednik Bajden je odobrio da se iz rezervi sme koristiti 180 miliona barela.

MMF OČEKUJE NOVI PAD SVETSKJE PRIVREDE

Međunarodni monetarni fond (MMF) ponovo je smanjio projekcije globalnog ekonomskog rasta u 2023. godini, predviđajući pad svetske privrede za 4.000 milijardi dolara do 2026. godine.

Generalna direktorka MMF Kristalina Georgijeva upozorila je da je „veća verovatnoća da će se stvari pogoršati, pre nego što se poboljšaju“, i navela da je ruska invazija na Ukrajinu dramatično promenila poglede Fonda na ekonomiju, prenosi agencija AP.

Pandemija korona virusa, rastuća inflacija, i pogoršanje klimatskih uslova takođe utiču na svetske ekonomije pogoršavajući druge krize, poput nesigurnosti nabavke hrane i visokog nivoa duga u zemljama sa nižim prihodima.

- Rizici od recesije rastu – ocenjuje Georgijeva i ističe procenu MMF da će zemlje koje čine jednu trećinu svetske ekonomije ove ili naredne godine doživeti najmanje dva uzastopna kvartala ekonomske kontrakcije.

Georgijeva je izjavila da je MMF već tri puta smanjio projekcije globalnog rasta, pa sada očekuju 3,2 odsto za 2022. i 2,9 procenata za 2023. godinu.

Sumorne projekcije dolaze u vreme kada centralne banke širom sveta podižu kamatne stope u nadi da će ukrotiti rastuću inflaciju. Federalne rezerve Sjedinjenih Američkih Država bile su najagresivnije u korišćenju povećanja kamatnih stopa kao instrumenta za hla-

đenje inflacije, iako su i centralne banke od Azije do Engleske počele ponovo da podižu stope, navodi AP.

Georgijeva ocenjuje da bi „previše i prebrzo pooštavanje monetarne politike, i to na sinhronizovan način, moglo da gurne mnoge ekonomije u produženu recesiju“.

Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj je prošle nedelje saopštila da će globalna ekonomija zbog rata u Ukrajini izgubiti 2,8 biliona dolara.

Ove projekcije dolaze nakon što je OPEC+ odlučio da značajno smanji proizvodnju, što bi moglo da zada novi udarac globalnoj ekonomiji i podigne politički osetljive cene goriva u SAD neposredno uoči ključnih izbora za Kongres u novembru.

RASTU CENE BAKRA, CINKA I ALUMINIJUMA

Cene cinka i bakra su ojačale nakon što je Londonska berza metala (LME) saopštila da će ograničiti nove isporuke metala iz ruske kompanije Ural Mining & Metallurgical (UMMC) i jedne od njenih podružnica.

Ovaj skok je dao cenovnu podršku industrijskim metalima, čija vrednost je ove godine pala usled zabrinutosti zbog potražnje iz kineskog građevinskog sektora i usporavanja globalne ekonomije. Vrednost cinka je pala za oko 30 odsto od aprila, dok je bakar pao za 26 odsto nakon martovskog maksimuma.

Metal iz UMMC ili njegove jedinice za cink u Čeljabinsku može se isporučiti u skladišta na LME samo ako vlasnik može da dokaže berzi da to neće predstavljati kršenje sankcija.

R&V Mandarić

prevoz robe u
međunarodnom transportu

prevoz vode cisternama
u domaćem transportu

Put za Veredže 34
32000 Čačak
063/8827288
rvmandaric@gmail.com

Čitava industrija se bori sa pitanjem kako da se nosi sa zalihama iz Rusije – velikog proizvođača aluminijuma, nikla i bakra – od invazije na Ukrajinu u februaru, a debata se intenzivirala tokom prošlog meseca.

Neki evropski kupci pokušavaju da izbegnu ruske isporuke. U međuvremenu, United Co. Rusal International PJSC je istakao da nema osnova za bilo kakve poteze LME da blokira njegov aluminijum, pojačavajući pritisak nakon što je američki rival Alcoa istakao da berza treba da prestane da prihvata ruski metal.

Po objavi ove vesti u Londonu, cena cinka je istog dana porasla za 4,1 odsto, dok je cena bakra porasla za 2,3 procenata, a aluminijuma za 1,1 odsto.

GLOBALNI OBIM E-TRGOVINE 5,5 BILIONA DOLARA DO KRAJA 2022. GODINE

Očekuje se da će globalni obim e-trgovine dostići 5,5 biliona dolara do kraja ove godine, što je 14 odsto više u odnosu na 4,9 biliona dolara u 2021. godini, prema rečima direktora Svetskog foruma za e-trgovinu (WORLDEF) Omera Narta.

Udeo globalnog sektora e-trgovine u ukupnoj maloprodaji iznosio je 21 odsto prošle godine i očekuje se da će dostići 24 procenata do 2026. godine, rekao je Nart za Anadolu Agency i dodao da se sledeće godine očekuje da će obim dostići 6,5 biliona dolara na globalnom nivou.

Sektor e-trgovine razvija se od 2010. godine konstantno, pre tog perioda sprečavali su ga pojedini infrastrukturni i bezbednosni problemi. Uz doprinose vlada i razvoj tehnologija, sektor je stekao značajnu poziciju i kupci su pozitivno odgovorili na udobnost ovog vida kupovine. Pandemija virusa Covid-19 bila je pokretački faktor u širenju e-trgovine, rekao je Nart.

Ističući poziciju Turske u ovom sektoru, on je istakao da WORLDEF ima za cilj da ovu zemlju učini regionalnim čvorištem za e-trgovinu kroz događaje, obuke i poslovne sastanke. Očekuje se da će obim e-trgovine u Turskoj ove godine dostići 600 milijardi turskih lira (32,3 milijarde dolara), dodao je.

Krajem prošlog meseca, WORLDEF je organizovao samit o elektronskoj trgovini u Istanbulu, ugostivši oko 21.000 učesnika. Nart je istakao da je na slede-

ćem skupu cilj foruma da ugosti 100.000 učesnika.

KAFA POSTAJE LUKSUZ, CENA U EU SKOČILA 17 ODSO

Cena kafe je u avgustu u Evropskoj uniji bila u proseku 16,9 odsto viša nego godinu dana ranije, dok je u avgustu 2021. godine bila u proseku za 0,5 procenata viša u odnosu na isti mesec 2020. godine, pokazuju podaci Zavoda za statistiku EU (Eurostat).

- Jutarnje ispijanje kafe za mnoge je svakodnevna rutina, međutim ona bi mogla mnogima da postane luksuz zbog konstantnih poskupljenja još od prošlog oktobra. Za one koji kafu piju sa šećerom ili mlekom, ovaj užitek je još skuplji, jer su cene i tih proizvoda još više porasle tokom protekle godine – ističu iz Eurostata.

FOTO: PIXABAY

FOTO: UNSPLASH

Kafa je najviše poskupela u Finskoj – 43,6 odsto, zatim u Litvaniji (39,9 odsto), Švedskoj (36,7 procenata), Estoniji (36,4 odsto) i Mađarskoj (34,3 procenata).

Sveže punomasno mleko je od avgusta 2021. do avgusta 2022. godine poskupelo u proseku za 24,3 odsto, a mleko sa niskim sadržajem masti je u istom periodu poskupelo za 22,2 procenata. Najviše je poskupeo šećer, čija je cena u avgustu bila u proseku za 33,4 odsto veća u odnosu na avgust prošle godine, dok je rast cene u odnosu na godinu pre toga bio 0,8 odsto.

Podaci Eurostata pokazuju da su sva četiri proizvođača poskupela u svim članicama EU osim Malte, gde jedino nije promenjena cena mleka sa niskim sadržajem masti.

Među prvih pet zemalja u kojima su najviše poskupela tri od četiri ova proizvođača su Litvanija i Estonija, a Mađarska, Litvanija i Hrvatska su među zemljama sa najvećim poskupljenjem mleka.

Najveći skok cene šećera na godišnjem nivou registrovan je u Poljskoj (109,2 odsto), zatim u Estoniji (81,2 procenata), Letoniji (58,3 odsto), Bugarskoj (44,9 procenata) i na Kipru (43,2 odsto).

Cena punomasnog mleka je najviše porasla u Mađarskoj (51,7 odsto), Litvaniji (46,8 procenata), Hrvatskoj (43,5 odsto), Češkoj (43,3 procenata) i Letoniji

(40,1 odsto), a mleko sa niskim sadržajem masti u Litvaniji (50,2 procenata), Hrvatskoj (41,2 odsto), Estoniji (38,9 procenata), Nemačkoj (30,6 odsto) i Mađarskoj (30,1 procenat).

U Srbiji je kafa u poslednjih godinu dana poskupljivala više puta. Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku (RZS), od kraja prošlog jula do avgusta ove godine, mnogima omiljeni napitak je u proseku poskupeo 26,1 odsto.

Zalihe kafe Brazila, najvećeg svetskog proizvođača, pale su sredinom septembra na rekordno niski nivo, što ukazuje na potencijalni problem nestašice kafe u svetu. Prema rečima Silasa Brasileira, predsednika Nacionalnog udruženja za kafu, koje je preneo Bloomberg, Brazil će imati samo sedam miliona džakova zaliha do marta. Analitičari tvrde da bi optimalne količine zaliha bile između devet i 12 miliona džakova težine 60 kilograma.

Problem sa zalihama brazilske kafe odraz je svetske nestašice kafe, koja preti da poveća cene usled uporne inflacije hrane. Zalihe arabike čuvane u lučkim skladištima i koje se trguju na berzi ICE Futures US, nalaze se na najnižem nivou u 23 godine, piše Bloomberg.

Veliki broj kompanija, od Starbucks do JDE Peet's NV, jedne od najvećih evropskih pržionica kafe, povećale su cene kako bi se nosile sa inflatornim pritiscima.

ISTANBULSKI AERODROM NAJBOLJI NA SVETU

Aerodrom Istanbul u Turskoj izabran je za najbolji na svetu u 2022. godini od strane čitalaca Conde Nast Travelera, luksurnog putničkog magazina, čija se sedišta nalaze u Njujorku i Londonu.

U godišnjem istraživanju časopisa Readers' Choice Awards, istanbulski aerodrom je osvojio prvo mesto, a iza njega je aerodrom u Čangi u Singapuru, prenosi Anadolu Agency. Južnokorejski aerodrom u Seulu (Incheon International Airport) zauzeo je treće mesto, a slede švajcarski u Cirihi i Međunarodni aerodrom Haneda u Tokiju.

Odvojeno, Conde Nast Traveller je saopštio da je aerodrom u Istanbulu, koji je otvoren 2019. godine sa prepoznatljivim kontrolnim tornjem u obliku lale, ocenjen najvišom ocenom dizajna i bezbednosti. Istanbulski aerodrom često se smatra kao kapija ka ostatku Turske i dalje u Aziji, popularan je i zahvaljujući svojim luksurnim salonima, poput salona Turkish Airlines i potpuno novim sadržajima, navodi časopis.

Conde Nast Traveler ima pet miliona štampanih i 16 miliona digitalnih čitalaca mesečno, kao i 16 miliona pratilaca na društvenim mrežama.

PORESKE OBAVEZE U OKTOBRU

PRED POČETAK SVAKOG MESECA PORESKA UPRAVA OBJAVLJUJE KALENDAR SA SPISKOM OBAVEZA I ROKOVIMA ZA IZMIRIVANJE ISTIH. OVO SU OBAVEZE KOJE DOSPEVAJU NA NAPLATU U OKTOBRU:

5. oktobar

Dostavljanje obaveštenja o zaključenim ugovorima po osnovu estradnih programa u prethodnom mesecu

Obaveštenje se dostavlja na Obrascu OZU - Obaveštenje o zaključenim ugovorima o izvođenju estradnog programa zabavne i narodne muzike i drugih zabavnih programa.

Dostavljanje izveštaja o izvršenju obaveze zapošljavanja osoba sa invaliditetom za prethodni mesec i uplata sredstava

Izveštaj se dostavlja na Obrascu IOSI - Izveštaj o izvršavanju obaveze zapošljavanja osoba sa invaliditetom.

10. oktobar

Podnošenje poreske prijave i plaćanje poreza na premije neživotnih osiguranja za prethodni mesec

Prijava se podnosi na Obrascu PP-PPNO - Poreska prijava poreza na premije neživotnih osiguranja.

Podnošenje poreske prijave i plaćanje PDV za prethodni mesec od strane poreskog dužnika iz člana 10. Zakona o PDV

Prijava se podnosi na obrascu PP PDV - Poreska prijava za porez na dodatu vrednost.

17. oktobar

- **Plaćanje akontacije poreza na prihode od samostalne delatnosti za prethodni mesec**
- **Plaćanje poreza na prihod od pružanja ugostiteljskih usluga za III kvartal 2022. godine**
- **Plaćanje akontacije doprinosa na prihode od samostalne delatnosti za prethodni mesec**
- **Plaćanje doprinosa za sveštenike i verske službenike, za domaće državljane zaposlene u inostranstvu i za inostrane penzionere za prethodni mesec**
- **Podnošenje poreske prijave i plaćanje doprinosa za obavezno socijalno osiguranje za osnivače, odnosno članove privrednog društva za prethodni mesec**

Prijava se podnosi na Obrascu PP OD-O - Poreska prijava o obračunatim doprinosima za obavezno socijalno osiguranje za osnivače, odnosno članove privrednog društva.

- **Podnošenje poreske prijave i plaćanje PDV za prethodni mesec**

Prijava se podnosi na Obrascu PPPDV - Poreska prijava za porez na dodatu vrednost.

- **Podnošenje obrasca PID PDV 1 za septembar mesec ako je u septembru ispunjen jedan od kriterijuma za sticanje statusa obveznika PDV koji pretežno vrši promet dobara u inostranstvo**

- **Podnošenje poreske prijave i plaćanje PDV za treće tromesečje 2022. godine**

Prijava se podnosi na Obrascu PPPDV - Poreska prijava za porez na dodatu vrednost

- **Podnošenje Obrasca PID PDV 1 za treće tromesečje ako je obveznik u trećem tromesečju ispunio jedan od kriterijuma za sticanje statusa obveznika PDV koji pretežno vrši promet dobara u inostranstvo**

- **Plaćanje akontacije poreza na dobit pravnih lica za prethodni mesec**

- **Plaćanje obračunate akcize za period od 16. do kraja prethodnog meseca**

- **Podnošenje poreske prijave za obračun akcize za prethodni mesec, na obrascu PP OA**

- **Podnošenje prijave o obračunu akcize na električnu energiju za krajnju potrošnju za prethodni mesec na obrascu PP OAEL i plaćanje akcize**

31. oktobar

- **Plaćanje obračunate akcize za period od 1. do 15. dana u mesecu**

- **Podnošenje zahteva za paušalno oporezivanje za 2023. godinu**

- **Plaćanje doprinosa za obavezno socijalno osiguranje za neisplaćene zarade za septembar 2022. godine**

ENERGETSKA SITUACIJA U SRBIJI PRED GREJNU SEZONU

VREME ŠTEDNJE I NEIZVESNOSTI

MEĐU VIŠE LOŠIH SCENARIJA ZA PREDSTOJEĆU ZIMU, KAO NAJGORI SE IPAK IZDVAJA ONAJ PO KOME NEĆE BITI STRUJE NA TRŽIŠTU, ČAK NI PO NAJSKUPLJOJ CENI. NA TO MOGU DA UTIČU SPOLJNI FAKTORI KOJE DIKTIRAJU VELIKI POLITIČKI POTRESI, RAT U UKRAJINI I RAT ZAPADNIM SANKCIJAMA PROTIV RUSIJE. MOSKVA SVOJ IZVOZ ENERGENATA SELI NA ISTOK, IZ EVROPE U AZIJU, A U SLUČAJU DA STARI KONTINENT OSTANE BEZ DOVOLJNO ELEKTRIČNE ENERGIJE, PO SISTEMU SPOJENIH SUDOVA NESTAŠICA ĆE SE OSETITI I KOD NAS

Država ne planira restrikcije i obećava redovno snabdevanje električnom energijom tokom zime, ali apeluje na građane da štede struju. Potrebno je uštedeti 15 odsto na godišnjem nivou da Srbija ne bi morala da uvozi struju. Da se nekim slučajem sistemom Elektroprivrede Srbije upravljalo stručno i odgovorno, da je održavanje bilo redovno i da se razmišljalo makar malo unapred, danas bismo razgovarali o prilikama da zaradimo na izvozu električne energije u Evropu. Umesto toga nadamo se da ćemo makar nešto struje uštedeti, kako bismo što manje uvozili, ako uopšte budemo imali od koga da je uvezemo.

Čak i ako budemo imali odakle, struja će verovatno biti papreno skupa, ali najskuplje bi bile restrikcije, pa srpska vlada čini sve da do njih ne dođe. Situacija nije beznadežna, jer uprkos velikim gubicima na distributivnoj mreži, neiskorišćenim proizvodnim kapacitetima, lošoj energetskej efikasnosti i nedostupnosti potrebnih količina uglja, Srbija zadovoljava 85 odsto potrošnje iz sopstvene proizvodnje. Mrki ugalj već uvozimo iz Bosne i Hercegovine, a lignit iz Crne Gore, ali to su nedovoljne količine. Verovatno ćemo morati morskim putem da uvozimo sa drugih kontinenata. Istovremeno, Srbija leži na dokazanim rezervama uglja za narednih 50 godina, ali nisu obavljena potrebna iskopavanja da bi se došlo do dragocene rude, nego ćemo, nažalost, i nju morati da uvozimo. To je apsurd i naša stvarnost, a o tome kako je i zašto do toga došlo još ne znamo dovoljno.

Odgovornost zbog prošlogodišnje havarije TENT-a u Obrenovcu, kada je 136.000 kori-

snika ostalo bez struje, a 2.000 trafo-stanica onespoboljeno, pala je na bivšeg v.d. direktora Elektroprivrede Srbije (EPS) Milorada Grčića. Njega je vlada razrešila dužnosti u januaru, a on je prešao na drugu javnu funkciju. Grčić je prilikom odlaska iz EPS-a optužio ministarku energetike Zoranu Mihajlović da razgrađuje celokupni elektroenergetski potencijal Srbije i uništava taj sektor radeći, kako je naveo, za mentore iz zapadnih ambasada i svoje poslovne partnere.

Ministarka je u međuvremenu protiv njega podnela krivičnu prijavu zbog kraha EPS-a, koju je tužilaštvo za organizovani kriminal odbacilo početkom septembra, navodeći da ne postoji osnov za sumnju da je Grčić zloupotrebio službeni položaj i da je odgovoran za havariju. To je manje-više glavno što javnost zna o aferi u EPS-u.

Prošle godine smo uvozili struju, a očekuje se da ćemo u ovoj godini uvoziti 12 odsto više, prema zvaničnom energetskom bilansu Srbije za tekuću godinu. Srbija je u avgustu uvozila struju po ceni višoj od 500 evra po megavat-času (MWh), a očekuje se da će ona dodatno poskupeti tokom zime. Premda je trenutno nemoguće prognozirati koliko će koštati MWh električne energije u decembru ili januaru, Demostat ocenjuje da će EPS morati da plati 1,5 milijardi evra za uvoz nedostajuće energije i tvrdi da vlada, koja je vlasnik preduzeća, još nije obezbedila sredstva za uvoz.

Zbog nedovoljno kvalitetnog uglja na kopovima Rudarskog basena „Kolubara“, havarija koje su EPS zadesile krajem prošle i početkom ove godine i niske proizvodnje struje u hidroelektranama usled suše, ek-

MEĐU VIŠE LOŠIH SCENARIJA ZA PREDSTOJEĆU ZIMU, KAO NAJGORI SE IPAK IZDVAJA ONAJ PO KOME NEĆE BITI STRUJE NA TRŽIŠTU, ČAK NI PO NAJSKUPLJOJ CENI. NA TO MOGU DA UTIČU SPOLJNI FAKTORI KOJE DIKTIRAJU VELIKI POLITIČKI POTRESI, RAT U UKRAJINI I RAT ZAPADNIM SANKCIJAMA PROTIV RUSIJE. MOSKVA SVOJ IZVOZ ENERGENATA SELI NA ISTOK, IZ EVROPE U AZIJU. U SLUČAJU DA EVROPA OSTANE BEZ DOVOLJNO ELEKTRIČNE ENERGIJE, PO SISTEMU SPOJENIH SUDOVA NESTAŠICA ĆE SE OSETITI I KOD NAS. EVROPA PETINU SVOJE STRUJE (20 Odsto) PROIZVODI IZ GASA, A NJEGA NEMA I PO SVEMU SUDEĆI NEĆE GA NI BITI, JER SU EVROPSKE ZEMLJE OSTALE BEZ ZAMENE ZA RUSKI GAS.

FOTO: FREEPIK

BOBAN STOJANOVIĆ, PROFESOR EKONOMSKOG FAKULTETA U NIŠU**ŽALOSNO JE ŠTO NEMAMO SOPSTVENI UGALJ**

FOTO: PRIVATNA ARHIVA

Sve će zavisi od grejne sezone, odnosno od klimatskih uslova, ali i od eksternih uslova, odnosno eventualnog prekida elektrosnabdevanja. Većina toplana već je prešla na gas. Povratak na neke druge izvore energije ne bi bio u skladu sa zaštitom životne sredine. Sve u svemu, dolazi period izuzetne neizvesnosti. Zbog dubokih geopolitičkih potresa u svetskim razmerama, mi ćemo najverovatnije loše proći kao mala zemlja koja nije oslonjena na sopstvene resurse. Mogli smo da imamo mnogo više struje, ali zbog neracionalnosti i svega onoga što je poznato, zbog nesagledavanja dugoročnih efekata sopstvenih izvora energije, mi ćemo platiti tu cenu.

Možda stanovništvo neće trpeti, jer će država da amortizuje, ali svakako ćemo imati visoku cenu onoga što nismo uradili u bliskoj prošlosti. Mislim prvenstveno na EPS. Mi smo deo međunarodnog energetskog sistema u kojem vlada odnos ponude i potražnje, ali u okruženju nemamo sjajnu situaciju. Blizu naše granice je nuklearna elektrana u Bugarskoj, ali mislim da su i druge zemlje u sličnoj situaciji. Možemo da uvozimo iz Severne Makedonije, Mađarske, Rumunije – to bi bilo najekonomičnije rešenje. Po istom principu verovatno možemo da računamo na Republiku Srpsku zbog naših specifičnih odnosa.

Verujem da će sve biti dosta skupo, bilo koja varijanta, ali koliko će to koštati, sada se ne zna, jer ulazimo u period velike neizvesnosti. Mislim da su preambiciozni planovi za uštedu energije. Mnogi uslovi za uštedu zavise od investicija. Ljudi nemaju mogućnosti da ulažu u stolariju i termalnu izolaciju. Državni fondovi za to biće sve manji, jer ulazimo u period ekonomske krize. Imamo korekcije stope ekonomskog rasta. Najgori scenario u ekonomskom smislu je stagflacija, istovremena recesija i inflacija. Možda do toga neće doći u prvom periodu zime, jer su se sve zemlje snabdele, ali će biti u februaru.

Mnogo toga zavisi od eksternih činilaca, rata u Ukrajini i drugih geopolitičkih potresa u svetu. Uvoz uglja? Žalosna je činjenica da nemamo sopstveni ugalj, a raspolazemo velikim rudnim i mineralnim bogatstvom. Za uvoz uglja bitan je odnos cene i kvaliteta i transportni troškovi, koji su enormni ako uvozite nešto iz dalekih zemalja. Nužda i novi razvoj situacije učinili su da se i Nemačka vraća uglju, a to se kosi sa mnogim dokumentima za razvoj životne sredine, ekologija će biti u drugom planu. Prioritet je zadovoljenje elementarnih potreba stanovništva, nažalost. Ključna reč je neizvesnost, i u pogledu cena i snabdevanja.

sperti predviđaju da će tom preduzeću za snabdevanje potrošača u zemlji nedostajati čak 2.200 GWh električne energije.

Među više loših scenarija za predstojeću zimu, kao najgori se ipak izdvaja onaj po kome neće biti struje na tržištu, čak ni po najskupljoj ceni. Na to mogu da utiču spoljni faktori koje diktiraju veliki politički potresi, rat u Ukrajini i rat zapadnim sankcijama protiv Rusije. Moskva svoj izvoz energenata seli na istok, iz Evrope u Aziju. U slučaju da Evropa ostane bez dovoljno električne energije, po sistemu spojenih sudova nestašica će se osetiti i kod nas. Evropa petinu svoje struje (20 odsto) proizvodi iz gasa, a njega nema i, po svemu sudeći, neće ga ni biti, jer su evropske zemlje ostale bez zamene za ruski gas.

Prema rečima energetskog stručnjaka Miloša Zdravkovića, uprkos svemu, naši proizvodni kapaciteti su i dalje najveći u ovom delu jugoistočne Evrope. Veliki su i gubici na elektroenergetskoj mreži, oko 15 odsto, što je tri puta više nego u zemljama Evropske unije.

- Nismo nasledili najbolji elektroenergetski sistem od bivše Jugoslavije. To je činjenica, ali naši proizvodni kapaciteti i dalje su najveći u ovom delu jugoistočne Evrope. Naš TENT je instalisanog kapaciteta 3,3 GW, a to je više nego što imaju nuklearke u susedstvu. Na sve to imamo dobru mrežu dalekovoda. Možemo da uvozimo i da izvozimo u 24 pravca, ali taj sistem nismo završavali – navodi Zdravković u razgovoru za Biznis.rs.

Poslednji ozbiljni proizvodni kapaciteti izgrađeni su pre više decenija, a nije se ulagalo u održavanje sistema i mreže. Poslednje veliko ulaganje bilo je u termoelektrane. Pri kraju SFRJ birali smo između nuklearne energije i uglja. Izabrali smo ugalj, a na nuklearnu energiju stavljen je moratorijum. Moratorijum jedino važi još u Italiji, a tamo postoje inicijative da sada bude ukinut.

- Imamo dokazane rezerve uglja za narednih 50 godina, ali trenutno nisu dostupne zbog naše gluposti, odnosno bivšeg menadžmenta EPS-a – kaže Zdravković.

On napominje da imamo reverzibilnu hidroelektranu Perućac (614 MW) koja omogućava skladištenje. To nam omogućava trgovanje strujom, što je unosan biznis. Cena struje varira u zavisnosti od doba dana. Najjeftinija je u dva noću, a najskuplja oko dva popodne.

- Perućac je otvorio Tito. Prava stvar je da imate sistem da povučete struju i prodate je kad je najskuplja. Mi smo 2021. godine posle prvog kvartala izvezli struju za 62 miliona dolara po ceni od 48 evra do 60 evra po

ŽELJKO MARKOVIĆ, ENERGY&RESOURCES LEADER, DELOITTE SERBIA
CILJ JE DA UŠTEDIMO 15 Odsto struje

FOTO: PRIVATNA ARHIVA

Pre krize cena električne energije je bila oko 50 evra po MWh, a sada je cena na berzama oko 500 evra. Struja za privredu trenutno se obračunava 95 evra po MWh, a to je cena koja će važiti do kraja godine. Računi su se udvostručili u odnosu na ono što smo plaćali pre krize. U interesu je privrede i domaćinstava, koja su dobila stimulaciju kroz popuste, da štedimo i da smanjimo finansijske izdatke.

Drugi razlog da štedimo je mogućnost da držimo snabdevanje u svojim rukama, odnosno da izbegnemo zavisnost. Cilj je da uštedimo 15 odsto, inače bismo to morali da uvezemo, po veoma visokim cenama, imajući u vidu da se geopolitička situacija usložnjava. Rat Rusije i Zapada ključna je stvar. Predstoji problem snabdevanja prirodnim gasom u EU, a to se reflektuje na elektrosnabdevanje, budući da se 20 procenata električne energije u Evropi dobija iz gasa. Postoje izgledi za nestašicu električne energije u Evropi.

Ministarka energetike Zorana Mihajlović navodi da redukcije nisu planirane i da je vlada spremila novac za uvoz, ali uvek postoji spoljni faktor koji može da utiče na to. Budući da 85 odsto potrošnje možemo da namirimo iz sopstvene proizvodnje, najbolje je da uštedimo 15 odsto. Mi to proizvodimo iz uglja i hidropotencijala i nemamo više od dva procenta proizvodnje na gas. Zbog toga treba štedeti, a 15 odsto je dosta ambiciozan plan, ali nije nemoguć. Uštede uglavnom tražimo kroz racionalizaciju potrošnje, da postignemo efekte manjim utroškom električne energije. Tek nakon toga možemo razmišljati o smanjenju komfora.

Najpre treba da primenimo mere koje se tiču racionalizacije. Kada nam ne treba svetlo u nekoj prostoriji, ne treba da je uključeno. To je samo početak, naravno. Ulaganje u energetsku efikasnost kroz izvore svetla takođe daje dobre efekte. Skoro 75 odsto uštede struje možete da napravite LED sijalicom u odnosu na staru sa užarenim vlaknom. Drugačijim navikama i racionalnijom upotrebom električnih aparata, recimo kod kuvanja – ako kuvamo jela koja se brže spremaju, i dalje imamo obrok, a štedimo neku energiju. Kineska kuhinja je energetski najefikasnija, svako jelo se spremi za tri minuta, jer sve seku na tanko. Mi volimo da stavimo meso u rernu da ga pečemo dva i po sata.

Hoću da kažem da mere štednje ne znače nužno da ćemo se odricati nečega. Možemo da ne dogrevamo stanove na 24 stepena da bismo sedeli u majici, nego na 22 i obučenom džemper. Bilo bi dobro da probamo tako. Potrošnja je podeljena po pola na privredu i domaćinstva. Mora i privreda da štedi. Što se tiče industrije, to je dosta komplikovano u praksi. To zavisi od tehnološkog procesa, ne postoji univerzalni koncept. Može da se napravi optimizacija i da se nešto uštedi. Uslužni sektor može puno da uradi. Mislim i na prodavnice i na administrativne delatnosti. Alokacijom radnog vremena mogu da se smanje troškovi, tako što će izvestan broj ljudi raditi od kuće. Osvetljenje i grejanje su u poslovnim objektima tačke na kojima se štedi. Prodavnice ne bi morale da rade non-stop. Ako se donesu pametne odluke, to može da se izvede.

Što se tiče tehničkih kapaciteta za uvoz struje, mi smo jako dobro povezani. Mi smo prošle godine uvozili struju, nismo imali restrikcije. Ako bude struje na tržištu, mi ćemo svakako imati mogućnost da je uvezemo. Nemamo tu nikakvih problema. Nestašica na evropskom tržištu može da bude problem, ali za sada je situacija stabilna što se toga tiče. Cene su takve kakve su – efekat ponude i potražnje. Imajući u vidu politički kontekst, situacija u svakom trenutku može da eskalira.

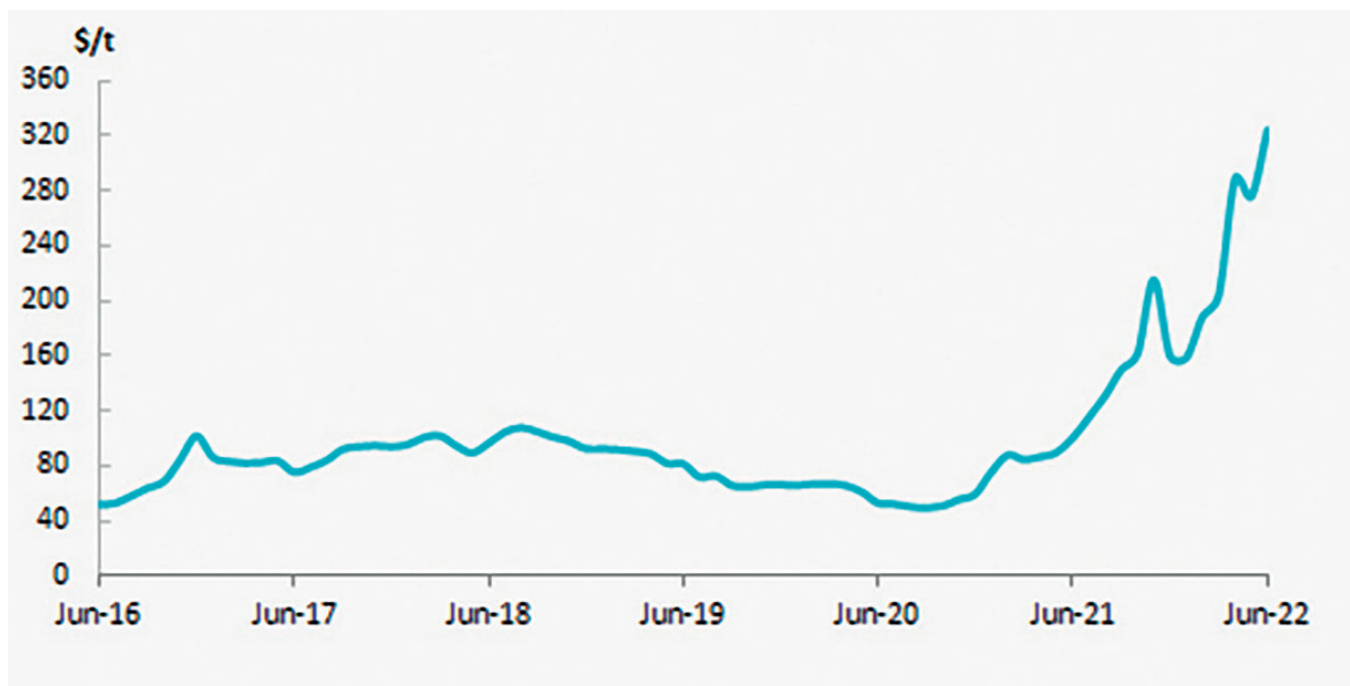
MWh, ali je neko ko je vodio EPS morao da zna da će ona biti skuplja u letnjem periodu zbog klima-uređaja. Imali smo nesuvislo objašnjenje da struja ne može da se skladišti. Mi imamo 4,3 GW instalirane snage u našim termoelektranama i to daje 70 odsto naše električne energije – kaže Zdravković.

Državna sekretarka Ministarstva rudarstva i energetike Jovanka Atanacković rekla je da u Srbiji nisu planirane restrikcije struje, da se neće odlagati početak grejne sezone, a država će obezbediti dovoljno energije i energenata i za privredu i za domaćinstva. Ipak, razumno zvuči poziv države da se štedi energija.

Željko Marković, Energy&Resources Leader u kompaniji Deloitte Serbia, osvrnuo se na mentalitet našeg stanovništva koje mere štednje doživljava kao obavezno smanjenje komfora. Međutim, kako je rekao u razgovoru za Biznis.rs, potreba da se uštedi ne znači da moramo da se odričemo mnogo toga, već da prepoznamo šta je to što možemo da uradimo kako bismo ostvarili trenutne efekte – kao što je smanjenje broja sijalica. Prema njegovim rečima, sada je malo vremena za velike projekte, odnosno investicije, s obzirom na to da one daju efekte na duge staze.

- Naše mere su u suštini preporuke, a ne

obaveza, kao na Zapadu. To je neizvesnost u smislu ispunjenja mera, a potreban je i veći angažman medija, da se mobiliju svi tokom zime. Bilo bi dobro da počnemo sa izgradnjom solarnih panela na krovovima objekata. Industrija ima velike mogućnosti jer će smanjiti potrošnju električne energije, uštedeće na računu, može čak i da se zaradi nešto od viška energije – prodajete po 120, a ne po 95 evra. Doprinosi i smanjenju gubitaka u prenosu struje, jer se troši tu gde se proizvodi. To iziskuje investiranje i vreme, a već smo na pragu zime, tako da bi takva mera bila značajna za sledeću sezonu – navodi Marković.

CENA UGLJA

IZVOR: ESDM, SXCOA

Neće biti problema sa snabdevanjem naftom

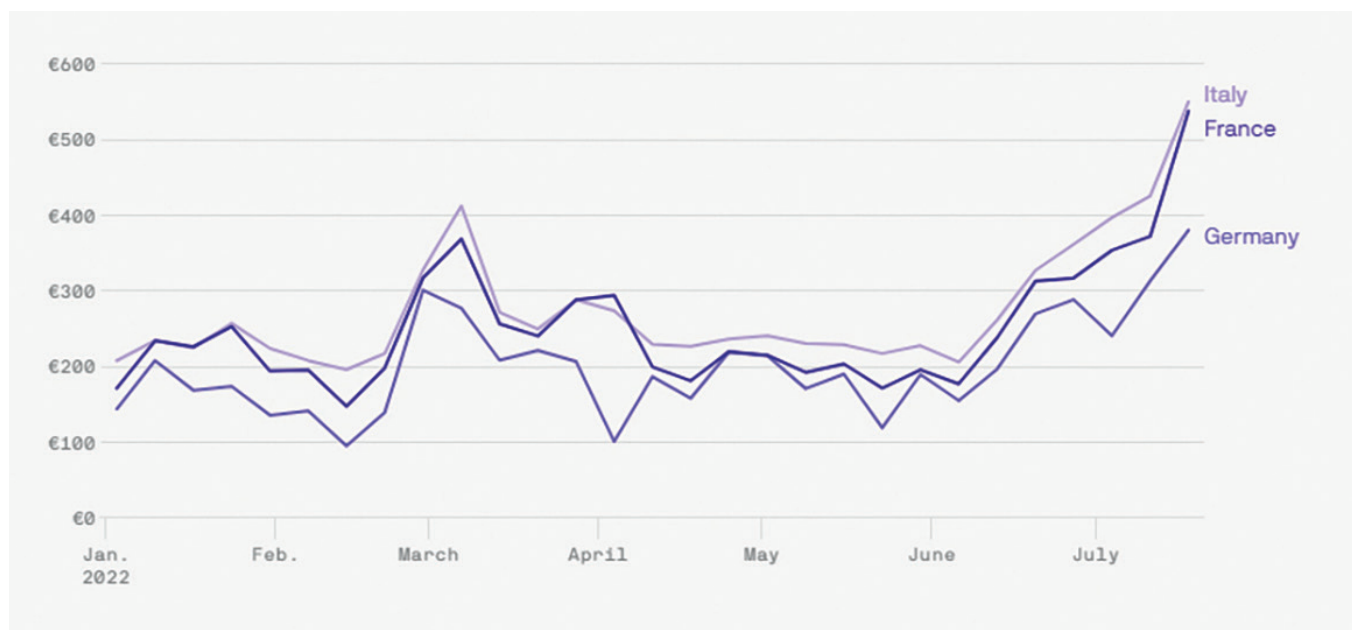
Poslovanje Naftne industrije Srbije (NIS) se u ovom trenutku obavlja neometano i kompanija ostaje fokusirana na nastavak realizacije započetih investicija, kao i na očuvanje stabilnosti na domaćem tržištu naftnih derivata, saopštili su iz pres-službe NIS-a za

Biznis.rs. Takođe, navode da Rafinerija nafte Pančevo radi u normalnom režimu i da je tržište uredno snabdeveno svim vrstama derivata.

- NIS u kontinuitetu vrši optimizaciju procesa nabavke sirove nafte, imajući u vidu da je u pitanju strateška sirovina za kompaniju. Uvozimo oko tri četvrtine ukupne količine nafte koja se koristi za prerađu, dok jednu

četvrtinu čini nafta domaćeg porekla – naveli su iz kompanije.

Najveći udeo u ukupnom obimu nafte koju uvozi NIS već nekoliko godina zauzima nafta sorte „Kirkuk“ iz Iraka. Tokom 2021. godine kompanija je uvezla oko 20 odsto nafte ruskog porekla od celokupnih potreba za uvoznom naftom, dok je ove godine taj procenat bio nešto veći zbog povoljnijih komercijalnih

PROSEČNE CENE STRUJE U EVROPI

IZVOR: RYSTAD-ENERGY

FOTO: PRAVNA ARHIVA

MILOŠ ZDRAVKOVIĆ, STRUČNJAK ZA ENERGETIKU, STALNI SARADNIK CENTRA ZA GEOSTRATEŠKE STUDIJE

NAJSKUPLJE SU RESTRIKCIJE

Sistem termoelektrana TENT A i B, Kolubara i Morava imaju instalirani kapacitet 3,3 GW, najveći u Evropi za proizvodnju električne energije. U Đerdapu imamo 1,05 GW, nakon što podelimo sa Rumunima proizvodnju na pola, Đerdap 2 ima 270 MW, hidroelektrana Bajina Bašta oko 400 MW, u vetroparkovima oko 500 MW, a to zajedno daje oko 30 odsto električne energije iz hidroelektrana i obnovljivih izvora. Od mogućih 4,3 GW naše termoelektrane sada proizvode tri gigavata.

Nisu pale naše termoelektrane zbog loših inženjera i tehničara, nego zato što ruda koja se doprema nije kvalitetna, nemamo dovoljno uglja. Problem je sa ugljenokopima i nestručnim kopanjem u Vreocima. Pored svega, zbog suše i niskih vodostaja naše akumulacije su ovog leta ispražnjene. Fali nam električne energije. Problem je i u parama, jer su cene otišle u nebo. Cena električne energije se formira na osnovu najskuplje struje koja vam treba. U Evropi se 20 odsto struje proizvodi od gasa. Uz industrijski razvoj zemlje ide i rast potrošnje struje, ona se duplira svakih 25 godina. Mi trošimo 34.200 GWh godišnje već 20 godina. Naša godišnja proizvodnja bila je pre krize 35.500 GWh. U 2013. Godini proizveli smo maksimalnih 37.000 GWh.

Ako uzmemo da je gubitak u distributivnom sistemu oko 3.800 GWh godišnje, i da zajedno sa ostalim gubicima iznosi oko 4.500 GWh, to je ekvivalent onome što proizvede "jedan Kostolac". Ti gubici su u principu normalni: u Japanu su dva do tri odsto, u EU oko pet odsto, u Americi oko sedam, a kod nas oko 15 odsto. A onda smo imali Grčića i način na koji smo ko-

pali ugalj i izvozili struju u nevreme. Greška je i nagli prelazak na zelene tehnologije, jer nemamo te uslove. Onda je krenuo rat u Ukrajini i sve to je dovelo do ove energetske krize.

SAD i EU troše 35 odsto svetske energije i vode, a zajedno imaju manje od 900 miliona ljudi. Rusija i ostale zemlje Zejednice nezavisnih država troše osam procenata, Kina troši 20 odsto, dok Indokina troši 12 odsto. Afrika i Latinska Amerika troše još manje. To je neodrživo. Prošle godine u ovo vreme plaćali smo gas 270 dolara za 1.000 metara kubnih, a u Nemačkoj je bilo još jeftinije. Onda je gas u novembru poskupeo na 1.000 dolara za 1.000 kubnih metara. U SAD sada košta oko 197 dolara. Azija je plaćala tečni gas 800 dolara. U međuvremenu Rusi su izvršili diverzifikaciju pravaca izvoza prema Aziji, grade terminale u Vladivostoku, proizvode tečni gas u Sahalinu i Jamalu. Posle sankcija, Rusija želi da osvoji tržište Azije. Indija, Pakistan, Bangladeš su tržišta koja najbrže rastu. Rusi im daju popuste za naftu i ulaze na ta tržišta.

Evropa ostaje bez nafte i bez gasa, a to je rezultiralo time da su cene gasa povremeno prelazile 3.000 dolara. Dobro je što imamo sporazum sa Mađarima o skladištenju pola miliona kubnih metara. Imamo Banatski Dvor od 450 miliona kubika, a bilo bi dobro da smo proširili to skladište. Najskuplje za državu jesu restrikcije, jer je svaki elektrosistem projektovan da radi na konstantnom naponu i onda nastaju štete na sistemu. Samo u sistemu elektrodistributivne mreže u Srbiji postoji 38.000 trafo stanica. Ako bi iz sistema ispala svaka stota, bila bi to ogromna šteta. Dodatni problem kod nas u odnosu na Evropu je nedovoljan stepen gasifikacije, kao i slaba energetska efikasnost. Prosečno evropsko domaćinstvo troši 302 do 305 KW godišnje, a prosečno naše oko 460. Naravno, to ima veze sa energetsom efikasnošću. Evropi u poslednje vreme ne idu naruku ni klimatski uslovi, niski vodostaji i nedovoljno jak vetar.

okolnosti.

- Važno je istaći da je Rafinerija nafte Pančevo jedna od najmodernijih u ovom delu Evrope i u njoj je omogućena prerada različitih tipova nafte. I u narednom periodu NIS će ostati fokusiran na sprovođenje poslovnog modela koji daje pozitivne rezultate, kao i na uredno snabdevanje tržišta i potrošača – za-

ključuju iz Naftne industrije Srbije.

Miloš Zdravković ocenjuje da nismo ugroženi što se tiče nafte. On kaže da imamo ugovor sa Janafom i da se ništa ne menja kada stupi na snagu evropski embargo na rusku naftu. Prema njegovim rečima, taj deo neće biti problem.

- Problema će biti sa gasom ako Bugari

zatvore gasovod, ali koliko znam, ipak neće zatvoriti. Sankcije se odnose na rusku naftu proizvedenu u Rusiji, ali ne na onu proizvedenu u Iraku ili u Venecueli, gde ruski Lukoil ima polovinu vlasništva. Nikada jugoslovenska i srpska naftna industrija nije bila bazirana na uvozu iz Rusije, a zahvaljujući naftovodu Janaf, koji prolazi kroz celu

FOTO: FREEPIK

bivšu državu, imamo stabilno snabdevanje. Mi smo najviše uvozili naftu iz Iraka, ali i iz Kazahstana i iz Norveške, a imali smo i nešto sopstvene proizvodnje. Kod nas je rudna renta tri odsto, a u Rusiji 22 procenta. Oni su imali interes da ovde eksploatišu naftu, pa smo imali do 25 odsto domaće nafte – navodi naš sagovornik.

Republika Srpska će izvoziti struju

Postavlja se pitanje da li ćemo morati da uvozimo struju? Da, moraćemo, ali od koga? Ono što se zna, jeste da najbolji elektroenergetski sistem u ovom delu Evrope ima Republika Srpska, tvrdi Miloš Zdravković.

- Verovatno će samo Banjaluka imati višak električne energije. Ona je održala sve termoelektrane u punom kapacitetu, a i hidrografija im ide naruku. Oni imaju najjeftiniju električnu energiju u ovom delu Evrope. Imaju najpravnomernije snabdevanje. Banjaluka ima ideju da građanima koji uštede 20 odsto električne energije oprosti račun. Za-

MAT: EPS U 2021. GODINI DRASTIČNO POGORŠAO SVOJE BILANSNE POZICIJE

EPS je prošle godine drastično pogoršao svoje bilansne pozicije u odnosu na 2020. godinu, kada je sa 2,23 odsto učestvovao u BDP-u Srbije. U 2021. godini doprinos EPS-a pao je na 1,28 odsto, prema septembarskoj analizi časopisa Makroekonomske analize i trendovi (MAT).

Ukupan poslovni rashod u prošloj godini bio je dvostruko veći od ukupnog poslovnog prihoda, kapital je smanjen za 7,4 odsto, a gubitak je iznosio oko 150 miliona evra. Obaveze EPS-a u 2021. godini dostigle su tri milijarde evra, a kumulirani gubitak 1,7 milijardi evra. Analiza troškovnih stavki EPS-a u periodu 2015-2021. kompletno je u znaku rasta troškova materijala, goriva i energije, odnosno nabavke električne energije u prošloj godini. Ukupan rast ovih troškova iznosio je 178,2 odsto (sa 532 miliona na 1,6 milijardi evra), i to pre svega usled smanjenja proizvodnje iz sopstvenih kapaciteta u poslednjem kvartalu i kupovine dodatne električne energije iz inostranstva po većoj ceni od planirane.

što? Pa trošak proizvodnje električne energije je 45 evra, oni svojim građanima naplaćuju 22 evra po megavatu, a kada izvezu struju prodaju je od 250 do 500 evra na evropskom tržištu, zimi još i skuplje. Kada bismo mi i

dalje bili u situaciji da izvozimo struju, zaradili bismo milijarde dolara, ali mi ćemo da je uvozimo. To je posledica lošeg rukovođenja – kaže Zdravković.

VLADIMIR JOKANOVIĆ

Za blistavi osmeh!

dečija i preventivna stomatologija · terapija paradentopatije

oralna hirurgija · bolesti zuba · protetika

ortopedija vilica · rendgen dijagnostika

Magnetna Polja 6
24000 Subotica
063 812 99 98
elinda.subotica@gmail.com

ELINDA

POSTAVLJANJE ELEKTRIČNIH INSTALACIJA
OPREMANJE PAMETNIH KUĆA
UGRADNJA KLIMA UREĐAJA
UGRADNJA SOLARNIH PANELE I SISTEMA
INDUSTRIJSKA AUTOMATIZACIJA
MODERNIZACIJA ALATNIH MAŠINA

KAŠNJENJE INVESTICIJA GLAVNI UZROK VEĆINE AKTUELNIH PROBLEMA U SRPSKOJ ENERGETICI

PROIZVODNJA ELEKTRIČNE ENERGIJE IZ UGLJA OPSTAĆE SIGURNO DO 2050. GODINE, A UVEREN SAM DA ĆE SE NASTAVITI I NAKON TOGA. KOD NAS POSTOJI POGREŠNA PERCEPCIJA DA SE SMANJUJE PROIZVODNJA UGLJA U SVETU, ŠTO APSOLUTNO NIJE TAČNO. NAPROTIV, ONA I DALJE RASTE. U OVOM TREUTKU U AZIJI SE GRADI VELIKI BROJ TERMoeLEKTRANA NA UGALJ I OVAJ TREND ĆE SE NASTAVITI

Kašnjenje u realizaciji planiranih investicija u oblasti energetike u Srbiji uslovalo je većinu postojećih problema, pored sve složenijih rudarsko-geoloških uslova, pa se danas naša zemlja našla u situaciji da će morati da uvozi ugalj. Proizvodnja električne energije iz uglja opstaće sigurno do 2050. godine, a uveren sam da će i nakon toga isto biti nastavljena. Kod nas postoji pogrešna percepcija da se smanjuje proizvodnja uglja u svetu, što apsolutno nije tačno, objašnjava u razgovoru za Biznis.rs Dragan Ignjatović, profesor Rudarsko-geološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu.

On podseća da je važećom Strategijom razvoja energetike Srbije ugalj definisan kao osnovni bazni energent za proizvodnju struje, sa učešćem većim od 70 odsto. U intervjuu za naš časopis profesor Ignjatović govori o zakasnelim ulaganjima u energetiku, ceni struje i nastavku korišćenja uglja, uprkos trendu zelene agende i dekarbonizacije.

Naveliko se vraćamo korišćenju uglja, a sada se ističe i potreba da ga Srbija uvozi. Kako se naša zemlja našla u takvoj situaciji?

- Prethodnom (i trenutno važećom) Strategijom razvoja energetike Srbije za period do 2025. i projekcijama do 2030. godine, ugalj je definisan kao osnovni bazni energent za proizvodnju električne energije sa učešćem od više od 70 odsto. Glavni ciljevi koji su utvrđeni prethodnom strategijom bili su sigurno i pouzdano snabdevanje elektroenergetskih termokapaciteta i obezbeđenje potrebnih količina uglja

za finalnu potrošnju i za proizvodnju toplotne energije. Nažalost, danas moramo da konstatujemo da je realizacija oba cilja ugrožena, pa tako niti više imamo sigurno snabdevanje termoelektrana, niti smo obezbedili dovoljne količine uglja za široku potrošnju.

Razlozi za smanjenu isporuku uglja termoelektranama najkraće bi mogli da se sagledaju kroz dva uzroka – ne realizovanje planiranih investicija u otvaranje zamenskih kapaciteta, nabavku i revitalizaciju i održavanje postojeće opreme, kao i sve složenije rudarsko-geološke uslove (zaleganje ugljenog sloja, sve slabiji kvalitet i drugi). Kažem najkraće, jer su problemi daleko dublji i nisu nastali “juče”, već su prisutni poslednjih desetak i više godina, a u vezi su sa zastarelom opremom (starost u proseku preko 35 godina), nerealizovanjem investicija za nabavku opreme za otvaranje novih (zamenskih) površinskih kopova, kao i revitalizaciju i modernizaciju opreme. Pored toga, nisu realizovane ni investicije za obavljanje pripremnih i pomoćnih radova (odvodnjavanje, izmeštanje vodotokova, eksproprijacija, izgradnja puteva), što je uslovalo zastoje u otvaranju novih i zamenskih površinskih kopova.

Poseban problem su pogoršani rudarsko-geološki uslovi jer su najkvalitetniji površinski kopovi već otkopani (Polje D, Veliki Crljeni, Tamnava istočno polje), gde su koeficijenti otkrivke bili mali, a kvalitet uglja dobar. Ovo je sa aspekta geoloških istraživanja i projektne dokumentacije bilo poznato, ali nije na vreme dinamički izvršena i odgovajuća priprema. Dakle, predstoji

period eksploatacije površinskih kopova sa velikom raslojenošću ugljenog sloja, sa velikim sadržajem glinovitih proslojaka i niskim kvalitetom uglja. Kvalitetnog uglja ima, ali na većim dubinama, a da bi se do njega došlo potrebno je otkopati velike količine otkrivke i jalovine. Ako se ovome dodaju i katastrofalne poplave iz 2014. godine, koje su oštetile opremu i pogoršale uslove rada (stabilnost kosina, rekonstrukcije sistema...), jasno je da problem nije nastao prošle godine, već koreni krize sežu godinama, ako ne i decenijama unazad.

U trenutnim uslovima čini se da je primarni zadatak nastaviti sa investicijama, uz saniranje postojećeg stanja. Koliko je to izvodljivo i šta bi trebalo da bude prvo na dnevnom redu kada je reč o srpskoj energetici?

- U okviru postojeće Strategije razvoja energetike urađen je Program ostvarivanja strategije koji je definisao ključne indikatore praćenja. Ako se pogledaju ti indikatori (stepen realizacije investicija, koeficijenti vremenskog i kapacitetnog iskorišćenja, stepen realizacije otkopavanja jalovine, praćenje kvaliteta uglja...) jasno da je kriza bila neizbežna, jer gotovo svi indikatori su bili u padu i bilo je samo pitanje kada će nastati veliki problemi. Primera radi, zaostatak u otkopavanju otkrivke i jalovine, a samim tim i rezerve otkrivenog uglja, meri se desetinama miliona tona.

Strateška dokumentacija razvoja površinskih kopova je urađena, kao i Strategija razvoja, ali se brzo odustalo od

planiranih radova, pre svega zato što nisu realizovane investicije i planirane nabavke nove opreme. EPS je uredno pravio planove i predviđao ulaganja, ali su na nekom nivou ovi planovi korigovani i smanjivani tako je da je prosečna realizacija po godinama bila od 30 do 50 odsto.

Rudarstvo zahteva stalne investicije, a efekti se mogu dobiti tek za tri do pet godina. Vlada Srbije je sada izdvojila sredstva za nabavku nove opreme za otvaranje površinskih kopova Polje E i Radljevo, ali do trenutka nabavke i završetka montaže potrebno je najmanje tri godine, a za dobijanje punih efekata neophodno je određeno vreme da ta oprema radi. Pravi efekti dobiće se otvaranjem glavnog ugljenog sloja na površinskom kopu Polje E, gde se nalaze znatne količine uglja odličnog kvaliteta.

Koliki je uticaj cene struje u Srbiji na razvoj elektroenergetskog sistema? Državni zvaničnici često ponavljaju

da je cena električne energije u našoj zemlji znatno niža od većine evropskih država.

- Treba napomenuti da je cena električne energije u Srbiji ispod realne koja bi omogućila Elektroprivredi Srbije normalan razvoj i izgradnju zamenskih kapaciteta. Može se slobodno reći da je EPS bio najveći donator srpske privrede i građanstva zbog dugogodišnje depasirane cene. Pored toga, EPS je umesto da investira uplaćivao velika sredstva u budžet Republike Srbije.

Kada je u pitanju Javno preduzeće za podzemnu eksploataciju, tu je situacija još komplikovanija. Dugoročnim i srednjoročnim planom poslovne strategije i razvoja za PEU Resavica za period 2017-2027. godine, koji je usvojen zaključkom Vlade Srbije 2018. godine, utvrđeni su strateški ciljevi u preduzeću u srednjoročnom periodu i neke od mera za njegovu realizaciju su – započinjanje procesa planskog zatvaranja siromašnih rudnika, odnosno rudnika

čije su rezerve uglja pred iscrpljenjem, pristupanje izmeni strukture i smanjenju broja zaposlenih radnika u preduzeću do optimalnog broja, kao i etapno smanjenje troškova proizvodnje po rudnicima i ukupno.

Koriste se zastarela tehnologija i mehanizacija, a produktivnost u aktivnim rudnicima je izuzetno niska. Uz veoma nisku produktivnost troškovi po jedinici proizvoda su visoki i preduzeće nije konkurentno. Cena po kojoj JP PEU Resavica prodaje ugalj je regulisana i daleko je ispod troškova. Ugalj koji se dovozi do termoelektrane prodaje se po ceni od 33,4 evra po toni, dok troškovi proizvodnje idu od 79 do 124 evra. Sve ovo je uticalo ne samo na nedostatak uglja za termoelektrane, već i za široku potrošnju i industriju.

Pojedini stručnjaci ističu da su ukrajinska kriza i veća izdvajanja za uvoz električne energije samo jedan od problema, a da na struju nismo

mislili na vreme. Kakvo je vaše mišljenje?

- Mislim da je najveća greška napravljena početkom dvehiljaditih godina, kada je trebalo izgraditi nove termoelektrane veće efikasnosti i zatvoriti stare i neefikasne blokove. Tada je trebalo napraviti novi blok TENT B3 ili Kolubaru B. Njihovom izgradnjom smanjila bi se potrošnja uglja zbog veće efikasnosti, a smanjili bi se i gubici. U Nemačkoj su zatvorili stare blokove i izgradili nove, čime su smanjili potrošnju uglja sa 1,2 na 0,9 kg/kWh, odnosno smanjili emisiju CO₂ za oko 30 odsto. Uporedo sa ovim trebalo je otvarati zamenske površinske kopove sa revitalizacijom i modernizacijom opreme.

Sada nam predstoji postepeno smanjivanje proizvodnje električne energije iz termoelektrana, i to najpre zatvaranjem navedenih starih blokova (Morava, Kolubara A i drugi), uz otvaranje Kostolca B3. Naredna faza je zatvaranje blokova TENT A i Kostolac A. Mi-

slim da još uvek ima nade za otvaranje termoelektrane Kolubara B jer postoji infrastruktura, kao i deo opreme, i što je najvažnije, imamo dovoljno resursa – uglja.

Proizvodnja električne energije iz uglja opstaće sigurno do 2050. godine, a uveren sam da će se nastaviti i nakon toga. Kod nas postoji pogrešna percepcija da se smanjuje proizvodnja uglja u svetu, što apsolutno nije tačno. Naprotiv, proizvodnja uglja i dalje raste. U ovom trenutku u Aziji se gradi veliki broj termoelektrana na ugalj i ovaj trend će se nastaviti, tako da 2050. godina u svetu sigurno neće biti poslednja za sagorevanje uglja u termoelektranama.

Šta je trebalo da uradimo, i kada, da se sada ne bismo našli u situaciji da strepimo hoćemo li imati struje?

- Kao što sam već napomenuo, našu najveću šansu smo propustili pre petnaestak godina, kada je trebalo da sa-

gradimo nove, savremene termoelektrane sa velikom efikasnošću. Tada je još bilo mogućnosti da se dobiju jeftini krediti i nije bilo moratorijuma u EU na izgradnju novih termoelektrana. Time bismo smanjili potrošnju uglja i emisiju CO₂. Naravno, bilo je neophodno da se paralelno otvaraju zamenski kapaciteti za proizvodnju uglja i da se investira u novu opremu. Pored ovoga, trebalo je ranije intenzivirati izgradnju reverzibilnih hidroelektrana, kao i izgradnju vetroparkova i postavljanje solarnih panela. Naravno, neophodno je da se smanji potrošnja električne energije kroz mere energetske efikasnosti, bolju izolaciju objekata, uvođenje toplotnih pumpi, destimulaciju grejanja na električnu energiju...

Ranije ste napominjali da će problem nedostatka uglja potrajati čak i do pet godina. Šta je uzrok tome i kako će se odraziti na privredu i na celokupno društvo?

KAKO DO UGLJA I KOLIKO ĆE NAS TO KOŠTATI?

- Termoelektrane Nikola Tesla su projektovane za niskokvalitetni ugalj (lignit) toplotne vrednosti $6800 \text{ kJ/kg} \pm 10\%$ za optimalan rad. Naravno, može se koristiti i bolji kvalitet uglja, ali ne preko 9000 kJ/kg , zavisno od drugih parametara. Ako su u pitanju ugljevi slabijeg kvaliteta, neophodno je dodavanje mazuta jer u suprotnom pada snaga. Problem je što u okolini nema dovoljno raspoloživog niskokvalitetnog uglja, jer je on uglavnom vezan za potrošače u okolini, pa se na tržištu može naći samo ako su termoelektrane u remontu ili eventualno postoji višak uglja. U našoj okolini trenutno postoje manji viškovi u rudnicima Pljevlja, jer se vrši remont elektrane, kao i određene količine u Bosni i Hercegovini. Međutim, problem je vezan za kamionski transport koji će biti otežan tokom zimskog perioda zbog planinskog predela. U rudnicima Stanari postoje određeni viškovi kvalitetnog uglja, ali i njima je isplativije da taj ugalj sagore u svojoj termoelektrani. Pored ovih površinskih kopova postoje i manje količine iz nezavisnih rudnika u Bosni i Hercegovini (Kamengrad), ali su one ograničene i sa nešto povećanim sadržajem sumpora.

Određene količine uglja dopremljene su iz Crne Gore, Rumunije i Bugarske, kao i Bosne i Hercegovine. Ukupne količine o kojima je pregovarano bile su oko tri miliona tona. Cena po kojoj je EPS nabavljao ugalj (sa transportom) bila je 70 do 80 evra za tonu, a treba imati u vidu i da sa ovim cenama proizvedeni kilovat-čas košta znatno manje od uvoznog (oko $0,15 \text{ \$/kwh}$ u odnosu na $0,30 - 0,50 \text{ \$/kwh}$). Kada se govori o većim količinama i dugoročnijem snabdevanju, onda treba imati u vidu samo visokokvalitetni ugalj.

Danas su najveći izvoznici uglja u svetu Indonezija, sa skoro pola milijarde tona, zatim Australija sa 400 miliona, pa tek onda Rusija sa oko 200 miliona tona. Istraživanjem tržišta utvrđeno je da postoje određene klase uglja iz Indonezije kvaliteta 15.000 kJ/kg koje imaju izuzetno nizak sadržaj sumpora i dobru meljivost i uz mešanje sa kolubarskim lignitom mogu dati zadovoljavajuću smesu za sagorevanje. Problem je, naravno, cena koja je eksplodirala ove godine, tako da tona ovog uglja sa transportom teško može koštati manje od 200 dolara. Inače, cene visokokvalitetnih ugljeva su za poslednjih godinu dana su porasle sa 70 na oko 450 evra po toni. Što se tiče količine, trenutna dnevna proizvodnja uglja u Kolubari je od oko 70.000 do 80.000 tona, a potreba je od 90.000 do 100.000 tona u zimskom periodu. Nedostatak od oko 15.000 do 20.000 tona mora se nadomestiti. Trenutno se iz Kostolca doprema oko 5.000 tona dnevno, ali pitanje je koliko će ovaj ugalj biti raspoloživ, pre svega kada počne sa radom novi blok B3. Ostatak se mora uvoziti, a količine će zavisiti od dostupnosti i kvaliteta.

- Kašnjenje u realizaciji planiranih investicija uslovalo je većinu postojećih problema. Treba imati u vidu da oprema koja je vredela 300 miliona evra pre dve-tri godine, sada je najmanje 350 miliona, uz veliko pitanje rokova isporuke, kao i kvaliteta. Rat u Ukrajini, kao i promene na globalnom tržištu, pre svega, globalizacija isporučilaca opreme, zatim pitanje nabavke repromaterijala, njihove izrade i slično, dovodi u pitanje čak i ove rokove. Ipak, moramo biti optimisti jer postoje određene rezerve u Elektroprivredi Srbije, pre svega, kada su u pitanju visokokvalifikovani kadrovi koji imaju veliko iskustvo i znanje.

Čini se da su raniji pritisci sa mnogih strana da se odustane od korišćenja uglja sada splasnuli i jasno je da se mnogi vraćaju, odnosno nastavljaju sa njegovom upotrebom. Koliko dugoročan može biti ovakav trend? Šta trenutna globalna situacija može doneti u ovom pogledu u budućnosti?

- Mislim da će u Evropi ovo biti privremeni zastoj i da će EU nakon završetka krize nastaviti sa zelenom agendom i dekarbonizacijom. Sasvim je drugačije u ostalom delu sveta, gde će rasti proizvodnja i potrošnja uglja u termoelektranama, pogotovo u zemljama Azije, gde se sada gradi veliki broj termoelektrana. Veoma je važno da Srbija ne da olaka obećanja za prelazak na obnovljive izvore energije i njegov udeo u ukupnom konzumu (ne više od 30 odsto do 2030. godine) jer Srbija niti ima sredstva, niti uslova za tako brzu tranziciju. Naša zemlja treba da koristi svoj najvažniji resurs (ugalj) maksimalno, dokle god je to moguće, uz postepeno uvođenje obnovljivih izvora energije, izgradnjom reverzibilnih hidroelektrana i povećanjem energetske efikasnosti. Mislim da brzo uvođenje nuklearne energije nije realno, između ostalog, zbog ekoloških, energetskih i vojno-bezbedonosnih i ekonomskih razloga.

Niko sa sigurnošću ne može reći šta trenutna situacija može doneti jer to zavisi od mnogo faktora, a pre svega geopolitičkih sukoba, kako u Evropi, tako i u Aziji. Zbog toga Srbija mora i dalje da se oslanja na svoj sigurni resurs – ugalj.

 TANJA KOVAČEVIĆ

GUMA TRADE 2017

FELNE I GUME ZA
POLJOPRIVREDNU MEHANIZACIJU

Blagoja Brancića 78 – 21226 Bačko Petrovo selo
063 190 99 93 062 187 79 84 063 811 61 80
nagyanna878@gmail.com

HYDROON SITE

Donjovrežinska 12 18103 Niš, Pantelej
060/6151738
hydro_on_site@yahoo.com

PROJEKTOVANJE I IZVOĐENJE

VODOVODNIH SISTEMA

KANALIZACIONIH SISTEMA

OBJEKATA ZA PRERADU OTPADNIH VODA

OBJEKATA ZA PRERADU PIJAĆE VODE

MINI HIDROELEKTRANA

HRVATSKOJ JE U INTERESU DA SE CEO REGION PRIKLJUČI EVROPSKOJ UNIJI

U ODNOSU NA PRETHODNU KRIZU HRVATSKA SE NALAZI U ZNAČAJNO BOLJEM POLOŽAJU. S DRUGE STRANE, MISLIM DA JE REGION IZLOŽENIJ NEPOVOLJNIM MEĐUNARODNIM PRIVREDNIM KRETANJIMA. IZVAN EU JEDNOSTAVNO JE TEŽE. PRISTUP ZAJEDNIČKOM TRŽIŠTU NIJE NA ISTOM NIVOU, DA NE GOVORIM O EVROPSKIM MEHANIZMIMA ZA UBLAŽAVANJE POSLEDICA KRIZE. RADUJE ME DA MAKROEKONOMSKE NERAVNOTEŽE U SRBIJI NISU NI BLIZU IZRAŽENE KAO 2008. GODINE, KADA JE DINAR DEVALVIRAO SA 79 ZA JEDAN EVRO NA 100, ŠTO JE BITNO SMANJIL KUPOVNU MOĆ GRAĐANA, PODSTAKLO INFLACIJU I PRODUBILO KRIZU. RIZIK SLIČNOG SCENARIJA DANAS JE MANJI, ŠTO SE ZAPRAVO NAJBOLJE VIDI PO RELATIVNO UMERENOM DIZANJU KAMATNIH STOPA NARODNE BANKE SRBIJE

Trenutna situacija je zapravo ne-standardna – džekil-hajdovska, ako hoćete. U Hrvatskoj je u prvoj polovini godine rast BDP-a bio iznad sedam odsto, u Srbiji oko četiri procenta, a svima je jasno da sledi izraženo usporavanje privredne aktivnosti. Za nekoliko godina, kada budemo čitali statistiku, videćemo koliki je bio privredni rast u proseku u 2022, ali i da je druga polovina godine bila potpuno drugačija od prve.

Visoka inflacija i nepodsticajno međunarodno okruženje glavni su izazovi građana, kao i privrede u ovom trenutku. Inflacija smanjuje raspoložive dohotke, a istovremeno se privrednici nalaze u situaciji u kojoj ne uspevaju da prebace celi rast cena na potrošače. Da bi stvar bila još komplikovanija, potražnja usporava tako da, koliko god u uskom krugu

delatnosti preduzeća beleže rekordnu dobit, u celoj ekonomiji firme će se zapravo suočavati sa manjim maržama i profitima.

Ovako ekonomsku situaciju u Hrvatskoj i regionu ocenjuje Goran Šaravanja, glavni ekonomista Hrvatske gospodarske komore. On u intervjuu za Biznis.rs govori o razlikama u odnosu na krizu iz 2008. godine, efektima i posledicama inflacije, očekivanjima privrednog rasta u narednom periodu i mogućoj recesiji. Sa gospodinom Šaravanjom razgovarali smo i o tome kako će uvođenje evra i ulazak Hrvatske u evrozonu uticati na ekonomske prilike, kao i o krizi energenata, kretanjima na tržištu rada i regionalnoj ekonomskoj saradnji.

- U odnosu na prethodnu krizu 2008. godine Hrvatska se nalazi u značajno bo-

NEMA MESTA PANICI

Kakva su očekivanja privrednog rasta za naredni period? Šta kažu makroekonomska istraživanja, koliko su se promenile projekcije od početka godine?

- Jedino relevantno pitanje je koliko će rast usporiti i do koje mere možemo očekivati smanjenje inflatornih pritisaka. U tom duhu su prognoze ove godine išle u smeru smanjenja rasta BDP-a i povećanja procena za inflaciju. Evidentno je da je neizvesnost trenutno vrlo visoka, i to ne samo zbog rata u Ukrajini, tako da nema smisla licitirati brojkama. Svi privrednici svesni su da su stigla izazovna vremena, ali nema mesta panici. Evropa će prebroditi zimu i suočiti se sa izazovima.

ljem položaju. Otkad smo ušli u Evropsku uniju robni izvoz nam se udvostručio, zaduženost preduzeća i domaćinstava osetno je pala, hronični deficiti u tekućem računu platnog bilansa postali su održivi suficiti, udeo javnog duga u BDP-u pada, a za to vreme je otvoreno 200.000 novih radnih mesta, većinom u privatnom sektoru. Danas je hrvatska ekonomija integrirana u evropsku ekonomiju, što je čini otpornijom na šokove.

Iako ne volim stavljati težište na EU sredstva, jer je razvoj privatnog sektora ključan za većinu gorepomenutih trendova, činjenica je da će Hrvatska do 2027. godine primiti gotovo 22 milijarde evra iz Brisela. U odnosu na Zapadni Balkan, to je deset puta više sredstava po glavi stanovnika. Uoči desete godišnjice ulaska Hrvatske u EU (2013.), statistika je neumoljiva i jasno pokazuje brojne benefite i prednosti ulaska u zajedničko tržište. Ovo posebno naglašavam jer je hrvatski proces ulaska u Uniju bio dugotrajan i složen, uz evroskepticizam koji je u nekim segmentima društva i danas prisutan, no Hrvatska je u celini definitivno više dobila nego izgubila i može biti dobar primer susedima u regionu koje taj proces tek očekuje. Takođe, ulaskom u evrozonu i šengenski prostor, Hrvatska za malo manje od tri meseca ulazi u institucionalno jezgro EU, čime će dodatno osnažiti svoj položaj, ali i otpornost na krize.

S druge strane, mislim da je region izloženiji nepovoljnim međunarodnim privrednim kretanjima u odnosu na Hrvatsku. Izvan EU jednostavno je teže. Pristup zajedničkom tržištu nije na istom nivou, da ne govorim o evropskim mehanizmima za ublažavanje posledica krize. Raduje me da makroekonomske neravnoteže u Srbiji nisu ni blizu izražene kao 2008. godine. U to vreme je dinar devalvirao sa 79 za jedan evro na 100 tokom četvrtog kvartala, što je bitno smanjilo kupovnu moć građana, podstaklo inflaciju i produbilo krizu. Rizik sličnog scenarija danas je manji, što se zapravo najbolje vidi po relativno umerenom dizanju kamatnih stopa Narodne banke Srbije u odnosu na, na primer, vama susednu Rumuniju.

Koliko je rastuća inflacija uticala na poslovanje u proteklom periodu i koliko procenjujete da bi mogao da

bude međugodišnji rast cena na kraju 2022. godine (u Hrvatskoj i regionu)? Kada očekujete da bi moglo da dođe do stabilizacija cena i tržišta?

- Očekujem da će rast cena na malo u proseku u Hrvatskoj u 2022. godini biti između devet i deset odsto. Međugodišnja stopa inflacije krajem godine biće, međutim, dvocifrena. U regionu, po pravilu, očekujem nešto više stope inflacije jer su ponderi hrane i energije viši u odnosu na Hrvatsku.

Uveren sam da će u 2023. godini stope inflacije biti niže u odnosu na ovu godinu. S obzirom na to koliko su cene porasle, morale bi ponovo sledeće godine znatno rasti (sa bitno viših nivoa), da bismo ostvarili jednake stope inflacije. Pošto su valute onih zemalja u regionu koje ne koriste evro stabilne, uvezena inflacija nalik onoj u Jugoslaviji tokom osamdesetih godina nije realna. Takođe, rekao bih da se uticaj potražnje na inflatorna kretanja pomalo potcenjuje dok, na primer, kao meksičku sapunicu pratimo visoke stope inflacije iz meseca u mesec. Kako očekujem osetno niže stope rasta u 2023. godini, mislim da će i uticaj slabije potražnje na inflaciju biti vidljiviji dogodne.

OSTANAK ZAPADNOG BALKANA VAN EU GLAVNI RIZIK ZA REGIONALNU SARADNJU

- Konkretno, kada je reč o privrednoj saradnji, u maju 2022. godine predsednici Hrvatske gospodarske komore i Privredne komore Srbije održali su sastanak u Vinkovcima, gde su definisali šest tačaka za što brži međugranični promet roba, što će biti posebno važno kada Hrvatska uđe u šengenski prostor. Jedini značajniji rizik daljem razvoju regionalne privredne saradnje vidim u nemogućnosti ili nedostatku volje za ulaskom zapadnog Balkana u Evropsku uniju u dogledno vreme. Naime, u proteklih gotovo deset godina punopravnog članstva u EU, hrvatska ekonomija se znatno integrirala u zajedničko tržište. Pristupanje evrozoni i Šengenu dodatno će pojačati taj trend, dok ostatak regiona za sada ostaje izvan tih procesa.

U velikim ekonomijama zapadne Evrope očekivanja ekonomista ukazuju da bi recesija mogla da se oseti krajem ove i početkom sledeće godine. Kakva je situacija po tom pitanju u Hrvatskoj?

- Otišao bih korak dalje i rekao da je rizik recesije izražen u celom svetu, ne samo u Evropi. Kina se suočava sa brojnim strukturnim izazovima, prvenstveno rekordnim nivoom zaduženosti i izrazito niskim udelom lične potrošnje u strukturi BDP-a. Ove godine smo svedoci rekordno visokih kineskih suficita robne razmene. Ja spadam među one ekonomiste koji smatraju da je to znak slabosti kineske ekonomije. Naime, uvoz raste po vrlo skromnim stopama jer je lična potrošnja slaba. Tu bih naglasio da su trenutna zaključavanja (eng. lockdown) u Kini tek najnoviji šok. Decenijama lična potrošnja ima premali udeo u BDP-u za ekonomiju veličine jedne Kine. To je rezultat fokusa ekonomske politike na investicije i podsticanje izvoza. Naime, rast plata u Kini ne prati rast produktivnosti rada, već se većina novostvorene vrednosti akumulira kod vlasnika kapitala, pa je udeo lične potrošnje u ekonomiji niži nego što bi trebalo biti. Slabljenje juana znak je da je ekonomija izložena rizicima uprkos rekordnim trgovinskim suficitima.

Lično, očekujem japanski scenario sa kineskom ekonomijom – biće politički vrlo teško promeniti strukturu kineske ekonomije prema ličnoj potrošnji (kao što Japan proteklih 30 godina ima iste probleme). Uбудuće možemo očekivati znatno niže stope rasta u Kini i na to se treba navići.

U SAD i anglosaksonskom svetu uopšte, uticaj viših kamatnih stopa na tržišta nekretnina jedan je od ključnih faktora koji deluje na usporavanje ekonomije. Evropa je, zbog rata u Ukrajini i visokih cena energije, posebno izložena kada je reč o privrednom rastu. U tim uslovima mala, otvorena ekonomija poput hrvatske nema šta da očekuje osim usporavanja rasta. Povoljno za Hrvatsku je što je članica svih evroatlantskih institucija, a ulazi i u evrozonu. Godine 2008. bili smo izvan svih tih institucija, sa daleko ranjivijom ekonomijom. Nemoguće je izbeći posledice za sopstvenu ekonomiju kada je inostrano privredno okruženje nepo-

voljno, ali za razliku od 2008, bilo kakvo usporavanje ili recesija biće plića, a oporavak brži.

Koliko će ulazak Hrvatske u evrozonu i uvođenje evra uticati na ekonomske prilike? Kakve efekte bi moglo da izazove dalje zaoštavanje monetarne politike centralnih banaka?

- Uvođenje evra je čist plus za Hrvatsku, a tajming nije mogao biti bolji. Hrvatska od nove godine ima pristup svim mehanizmima Evropske centralne banke, bitno smanjuje valutnu izloženost ekonomije i može očekivati još niže premije za rizik, o čemu govori i dobijanje čistog investicijskog kreditnog rejtinga prvi put u našoj istoriji nakon objave o ulasku u evrozonu. To je najjasniji dokaz svih pozitivnih elemenata preuzimanja evra kao zvanične valute. U trenutku kada globalna ekonomija usporava, imati sve te prednosti je blagoslov. Takođe, Hrvatska je već sada visoko „evroizirana“ ekonomija, u evrima štedimo i zadužujemo se, a taj sentiment za evrom, odnosno njegovom prethodnicom nemačkom markom,

kao čvrstom i alternativnom valutom, potiče još iz šezdesetih godina prošlog veka kada su se u prostor bivše države počele slivati inostrane uplate naših „gastarbajtera“.

Osvrnuo bih se i na česte najave raspada evrozone, što se može čuti od dela američkih kolega i analitičara. Taj događaj bi bio sigurna uvertira u duboku globalnu recesiju, i bila Hrvatska u evrozoni ili van nje, suočila bi se, kao i ostatak Evrope i regiona, sa vrlo dubokom recesijom. Dakle, bolje je biti u evrozoni, imati pristup svim mehanizmima Evropske centralne banke. Isto tako, ulazak u evrozonu svrstava Hrvatsku u institucionalno jezgro evropskih integracija, što je vrlo važno za stvaranje pozitivnog sentimenta investitora za jednu malu i otvorenu ekonomiju poput hrvatske.

Koliko će, zbog skupljih kredita, biti ugrožene nove investicije?

- U kontekstu očekivanog usporavanja ekonomske aktivnosti u svetu, pitanje potražnje važnije je od cene kredita. Naime, u tim uslovima preduzetnici, banke

i finansijska tržišta opreznije će ocenjivati isplativost svih investicionih projekata, što samo po sebi smanjuje potencijalnu investicijsku aktivnost. Dizanje kamatnih stopa samo će dodatno podstaći usporavanje tražnje za kreditima.

A koliko će kriza energenata u najavi uticati na ekonomska kretanja tokom predstojeće zime?

- Bez energenata nema moderne ekonomije. Evidentno je da će nedostatak uobičajenog snabdevanja negativno uticati na ekonomska kretanja u Evropi ove zime. Za građane, povećane cene energenata smanjuju raspoložive dohotke, dok za preduzeća veći ulazni troškovi negativno utiču na profitabilnost u sektorima gde nije moguće celi trošak prebaciti na krajnje kupce.

Većina zemalja regiona ima sve očigledniji problem sa radnom snagom. Kako očekujete da će se kretati tržište rada u narednom periodu?

- Dok su ljudi iz Jugoslavije emigrirali jer nije bilo dovoljno radnih mesta, danas se svi suočavamo sa nedostatkom

i geopolitičkih okolnosti, mogli da izgledaju zajednički projekti, investicije, spoljnotrgovinska razmena u narednom periodu?

- Region je svedok jednog ekonomskog, pa i geopolitičkog eksperimenta, u smislu da se zvanični Beograd priklonio Rusiji i razvio solidne odnose sa Kinom, dok je ostatak regije uz Ukrajinu i jasnije teži ulasku u Evropsku uniju. Prednost svima u regionu je što imaju primere Slovenije i Hrvatske koje su pokazale šta sve treba uraditi da bi se pristupilo EU.

U kontekstu Ukrajinsko-ruskog rata, svet se geopolitički deli u različite blokove - Zapad na jednoj strani, Kina, Rusija i još nekoliko zemalja sa deficitom liberalne demokratije zapadnog tipa na drugoj. Biće zanimljivo videti hoće li se, odnosno do koje mere, odluke Beograda odraziti na ekonomske prilike. Zvanični Beograd se utoliko nalazi u delikatnoj poziciji jer ga trenutno suprotstavljeni blokovi pritiskaju prema jasnijem određenju i izboru strane. Iako dobar deo srpske javnosti i politike Rusiju tradicionalno percipira kao saveznika, pa i pokrovitelja, činjenica je da Srbija glavninu spoljnotrgovinske razmene, pa i ekonomske snage crpi upravo iz EU.

Međutim, ne strahujem za regionalnu saradnju. Nema te ekonomske teorije robne razmene u kojoj geografska bliskost ne igra ključnu ulogu u određivanju volumena međusobne trgovine. To se vidi i empirijski u podacima. Logično je da će susedi imati dodatnih istorijskih, kulturnoloških i drugih dodirnih tačaka koje zapravo podržavaju regionalnu saradnju. O tome govori i rast trgovinske razmene Hrvatske i Srbije koji se u proteklih desetak godina, dakle u vreme kada je Hrvatska već pristupila EU, udvostručio.

Hrvatskoj je u interesu da se ubrzaju integracijski procesi i da se celi region priključi Evropskoj uniji. Iako živimo u trenutku kada se čini da se podižu neke nove gvozdene zavese i obnavljaju stare blokofske podele, sloboda protoka ideja, ljudi i roba uvek je bolja opcija, što je istorija više puta pokazala. Naposljetku, bez obzira na izazove i različite poglede, treba razvijati saradnju i ekonomsku razmenu što je u interesu svih država u regionu - zaključuje Goran Šaravanja, glavni ekonomista Hrvatske gospodarske komore, u razgovoru za Biznis.rs.

MARKO ANDREJIĆ

radne snage u bilo kojoj od zemalja regiona. Radi se o kombinaciji faktora, od urbanizacije koja strukturno smanjuje potrebu za velikim brojem dece u porodicama, negativnim demografskim trendovima zbog dugogodišnjih emigracija na Zapad, pa do neosporivog razvoja nacionalnih ekonomija u regionu što je dovelo do stvaranja novih radnih mesta.

Mi smo se suštinski priklonili zapadnim zemljama po pitanju nedostatka radne snage - tamo je to goruće pitanje već 50 godina, zbog čega su, u krajnjoj liniji, motivisali istočnoevropsku radnu snagu na preseljenje. Sada se velike zapadne zemlje poput Nemačke fokusiraju

na azijske i ostale države za privlačenje radne snage. Ni u Hrvatskoj više nije retkost videti radnike iz Nepala, Indije ili sa Filipina. Borba za radnike ostaće karakteristika svih evropskih ekonomija još dugo vremena. Istovremeno, kako stari evropska populacija, raste i pritisak na penzijski sistem generacijske solidarnosti, tako da pitanje radne snage nije samo pitanje održavanja rasta evropskih ekonomija, već i održivosti penzija budućih generacija evropskih penzionera.

Kako ocenjujete regionalnu saradnju kada je reč o privredi? Kako bi, u svetlu trenutnih ekonomskih

Otkup i prodaja uljarica i žitarica

The background of this section is a close-up photograph of numerous galvanized steel bolts. The HEMOL logo, consisting of a stylized green 'H' inside a square frame followed by the word 'HEMOL' in bold green capital letters, is positioned in the upper right. Below the logo, the text 'SAMOSTALNA GALVANIZERSKA RADNJA' is written in smaller green capital letters. On the left side, white text on a dark background lists services: 'GALVANSKO CINKOVANJE U BAZNOM I KISELOM ELEKTROLITU, PLAVO I CRNO', 'ELEKTROPOLIRANJE INOXA', and 'HEMIJSKA OBRADA INOXA'. In the bottom left corner, contact information is provided in white text on a green background. Two inset photographs with orange borders show industrial galvanizing equipment: one shows a large metal frame structure, and the other shows a more complex machine with rollers and a tank.

Maršala Tita 104
24435 Mol
tel 024 862 062
064 640 88 52
faks 024 861 005
hemol.mol@gmail.com

BIZNIS SEKTOR „NA PRVOJ LINIJI“ REŠAVANJA GLOBALNIH IZAZOVA

POSLEDNJIH GODINA, SA STASAVANJEM NOVIH GENERACIJA KOJE, NA SREĆU, IMAJU ZNATNO VIŠI NIVO SVESTI O ZAŠTITI SVOJE OKOLINE, RASTE I PRITISAK NA DONOSIOCE PROPISA I NJIHOVO POŠTOVANJE. MISLIM DA SRBIJA IMA OZBILJAN I IZAZOVAN PUT PRED SOBOM, ALI U POTPUNOSTI DOSTIŽNE CILJEVE UKOLIKO SVE ODGOVORNE INSTITUCIJE PREPOZNAJU OVU TEMU KAO APSOLUTNI PRIORITET

Na nedavno održanoj Svetskoj konferenciji o osnovnim naukama i održivom razvoju u Beogradu učestvovalo je devet mladih naučnica, dobitnica nacionalnih stipendija „Za žene u nauci“. Nevena Veličković, Aleksandra Barać, Tijana Šušteršić, Emilija Stojanović, Danica Pavlović, Ana Tomas Petrović, Jelena Vladić, Snežana Papović i Marija Ivanov su u okviru zvanične poster sekcije predstavile svoja naučna istraživanja. Njihovi radovi donose uvide u različite oblasti, na primer: kako veštačka inteligencija može da doprinese medicinskoj dijagnostici, kako da prirodni proizvodi postanu alternativa za dostupne lekove, kako će izgledati baterije buduće generacije, šta donose najnovija istraživanja iz oblasti populacione genetike, dijagnostike i lečenja

brojnih invazivnih oboljenja i tako dalje.

Učešće na ovakvim događajima je prilika za sve nas, iz najrazličitijih oblasti, da se sretnemo, razmenimo iskustva, ojačamo postojeće ili iniciramo nove saradnje i učimo jedni od drugih. Veliko nam je zadovoljstvo što smo bili u prilici da budemo deo konferencije koja u fokus stavlja nauku i održivi razvoj, vrednosti koje su u kompaniji L'Oréal duboko utkane u svaku poru poslovanja. Ponošni smo na naše stipendistkinje koje su imale priliku da na ovom izuzetnom događaju predstavle svoja naučna istraživanja kojima doprinose stvaranju bolje budućnosti za sve nas. Takođe, posebno nam je drago da smo pozvani da predstavimo primer transformacije biznisa u skladu sa poštovanjem koncepta „planetarnih granica“ zasnovanom upravo na

nauci i naučnim istraživanjima – kaže u razgovoru za Biznis.rs Ana Panajotović, rukovodilac programa održivosti "L'Oréal for the Future" za region Adria-Balkan.

Ona u intervjuu za naš časopis govori o politici održivog razvoja, značaju reciklaže i sortiranju kozmetičkog otpada, kao i o napretku Srbije u oblasti zaštite životne sredine.

Na izložbi posvećenoj globalnom programu L'Oréal za budućnost (eng. L'Oréal for the Future), kompanija je predstavila svoju politiku održivog razvoja i strateške ciljeve na ovom polju do 2030. godine. Šta sve obuhvataju vaši ciljevi za transformaciju celokupnog poslovanja?

ŽENE U NAUCI

- "Za žene u nauci" je veliki međunarodni program, pokrenut 1998. godine u partnerstvu kompanije L'Oréal i UNESCO-a, koji nagrađuje i promovise žene širom sveta čija su izuzetna dostignuća doprinela naučnom napretku. Ova inicijativa danas podrazumeva različite vidove podrške ženama u nauci, uključujući velike svetske nagrade „Za žene u nauci“ koje se dodeljuju svake godine u Parizu i regionalne i lokalne programe stipendija posvećene razvoju mladih talenata. Otkako je pokrenut, kroz ovaj program obezbeđena je podrška za više od 3.600 naučnica iz više od 110 zemalja širom sveta. Među njima su mlade žene koje su tek zakoračile u svet nauke, ali i naučnice koje su dobile zaslužen priznanje na vrhuncu svoje karijere. Pet dobitnica nagrada „Za žene u nauci“ su nakon ovog priznanja dobile i Nobelovu nagradu.

U Srbiji je 2010. godine, kao deo ove međunarodne inicijative, pokrenut program nacionalnih stipendija „Za žene u nauci“, u partnerstvu Komisije Republike Srbije za saradnju sa UNESCO-m, Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja i kompanije L'Oréal Balkan. Nacionalnim stipendijama nagrađujemo naše najbolje mlade naučnice i one predstavljaju vid podrške njihovom daljem profesionalnom usavršavanju i podsticaj da nastave da se bave naukom u Srbiji. Od pokretanja programa do danas

na konkursu za Nacionalne stipendije učestvovalo je više od 600 mladih naučnica, a najboljima su dodeljene 32 stipendije iz različitih oblasti prirodnih nauka (uključujući hemiju, fiziku, matematiku, biologiju, medicinu, zaštitu životne sredine, biohemiju i druga interdisciplinarna područja) u ukupnom iznosu od gotovo 20 miliona dinara.

Kakvi su dalji planovi za ovaj program u Srbiji i regionu?

- Isticanje što većeg broja naučnica i njihovih neverovatnih dostignuća, podrška izvanrednim rezultatima koje postižu i želja da žene budu ravnopravno zastupljene, ne samo u nauci, već i u čitavom društvu, ciljevi su programa L'Oréal - UNESCO "Za žene u nauci", kako u Srbiji, tako i u čitavom svetu. On je danas referentna tačka za međunarodna naučna dostignuća, ali i vrsta javnog foruma i neprocenjiv izvor motivacije, podrške i inspiracije ženama u oblasti nauke. U Srbiji se iz godine u godinu sa istim entuzijazmom radujemo novim članicama ove, sada već brojne, zajednice izuzetnih žena. Verujemo da će ovaj program tokom narednih godina i decenija iznedriti još mnogo fantastičnih dobitnica i sigurni smo da ovom inicijativom, zajedno sa svim nagrađenim naučnicama, dajemo doprinos da svet učinimo boljim mestom. Jer, kao što često ističemo – svetu je potrebna nauka, a nauci su potrebne žene.

- „L'Oréal for the Future“ je globalni program održivog razvoja L'Oréal Grupe i kao takav obuhvata sva tržišta na kojima obavljamo svoju poslovnu aktivnost, uključujući i Srbiju. Ovaj program ne podrazumeva samo transformaciju naše kompanije sa ciljem očuvanja prirodne sredine, već ima i širi društveni kontekst koji se odnosi na pružanje podrške ugroženim zajednicama, pre svega, kroz saradnju sa nevladinim sektorom.

Među jasnim ciljevima na koje smo se obavezali su transformisanje naših aktivnosti kako bi se poštovala granice planete kroz ograničavanje uticaja na klimu, vodu, biodiverzitet i prirodne resurse, osnaživanje našeg poslovnog ekosistema kako bismo pomogli tranziciju ka održivijem svetu, doprinos rešavanju svetskih izazova podržavanjem hitnih društvenih i ekoloških potreba. Ciljevi su postavljeni u skladu sa naukom i poštovanjem kon-

cepta „planetarnih granica“, odnosno prilagođavanja onome što naša planeta može da izdrži, a da ujedno ostane bezbedno mesto za život, ne samo ljudi, već svih biljnih i životinjskih vrsta.

Tako smo se, na primer, obavezali da će do 2030. godine 100 odsto sastojaka na biološkoj bazi za formule i materijale za pakovanje naših proizvoda dolaziti iz održivih izvora i nijedan od njih neće biti povezan sa krčenjem šuma. Zatim, 95 odsto sastojaka u formuli biće na biološkoj bazi, dobijeni iz minerala kojima planeta obiluje ili iz cirkularnih ekonomskih procesa, a 100 procenata plastike koja se koristi u našoj ambalaži biće iz recikliranih ili bioloških izvora. Takođe, do 2030. će kompletan otpad generisan na poslovnim lokacijama kompanije biti recikliran ili ponovo upotrebljen, a sva voda koja se koristi u industrijskim procesima biće reciklirana i ponovo korišćena kroz tehnologiju “vodene petlje”.

Na koji način bi trebalo prilagoditi viziju, svrhu i odgovornosti kompanija kako bi se suočile sa globalnim izazovima?

- Globalno zagrevanje je praćeno promenama u životnoj sredini koje potencijalno vode trajnoj degradaciji ljudskih i prirodnih staništa. Povećanje nivoa mora, topljenje glečera, zagrevanje i povećanje kiselosti okeana, kao i ekstremne vremenske prilike su u porastu. Ulozi su veliki i uz njih moraju da dođu i velike obaveze. To je razlog zašto je L'Oréal odlučio da svoje napore produbi kroz program „L'Oréal za budućnost“. On predstavlja naš pogled na to kako, kao deo biznis sektora, možemo da budemo „na prvoj liniji“ rešavanja izazova sa kojima se svet suočava.

Pored toga, verujemo da je naša odgovornost da uključimo i naše kupce, dobavljače i potrošače u naš proces transformacije. Čvrsto verujemo i da su

ravnopravnost i inkluzivnost deo izgradnje održivog sveta. Aktivno radimo sa našim poslovnim partnerima kako bismo im pomogli da poboljšaju svoje performanse održivog razvoja i osigurali da i njihove politike budu jednako zahtevne kao i naša.

L'Oréal ima i kampanju za podizanje svesti o važnosti sortiranja pakovanja kozmetičkih proizvoda. Koliko se "kozmetički otpad" razlikuje od ostalog i na koji način ga treba tretirati nakon korišćenja proizvoda?

- I ambalažu kozmetičkih proizvoda je, pre svega, potrebno pravilno razvrstati, a informacije o tome na koji način se sortiraju prazna pakovanja kozmetičkih proizvoda, da li se i kako pripremaju za reciklažu, šta može, a šta ne može da se reciklira u Srbiji i o brojnim drugim nedoumicama kada je u pitanju ova tema, potrošači mogu da

POTROŠNJA VODE SMANJENA ZA 53 ODSTO, OBNOVLJIVA ENERGIJA NA 100 LOKACIJA

- Do sada smo na globalnom nivou već postigli smanjenje emisije CO₂ u našim postrojenjima i distributivnim centrima za 87 odsto u apsolutnom iznosu u poređenju sa 2005. godinom, dok je obim proizvodnje u istom periodu povećan za 37 odsto. Danas u sklopu L'Oréal Grupe imamo 100 karbon neutralnih lokacija (koje koriste 100 odsto obnovljivu energiju), uključujući 25 fabrika. Smanjili smo količinu vode (po gotovom proizvodu) koja se koristi u našim postrojenjima i distributivnim centrima za 53 odsto. Takođe, 96 odsto novih ili renoviranih proizvoda ima unapređen ekološki ili društveni profil, što znači da su ekološki dizajnirani ili da je u procesu njihove proizvodnje učestvovala i neka od ugroženih društvenih grupa, čime im je omogućen posao i finansijska sigurnost. Ovo su samo neki od primera – navodi Ana Panajotović.

pronađu na našoj stranici beauty4thefuture.rs.

U L'Oréalu verujemo u moć edukacije i informacije, pa smo u skladu sa tim u saradnji sa Hamburger Recyclingom i kreirali ovu stranicu namenjenu svima – našim kolegama, prijateljima, potrošačima... Zaista mislim da su jednostavne informacije o benefitima reciklaže, saveti i preporuke o odgovornim proizvodima veoma važni jer demistifikuju jednu, na prvi pogled suvoparnu temu, zbog čega mnogi odustaju i pre nego što su počeli.

Koji materijali za ambalažu kozmetičkih proizvoda su reciklabilni?

- Materijali koji se najčešće sreću u ambalaži kozmetičkih proizvoda, a da mogu da se recikliraju, jesu PET, HDPE, LDPE i PP. Danas svi proizvođači u kozmetičkoj industriji imaju obavezu obeležavanja materijala pakovanja i veoma je važno da svi obratimo pažnju na ta obeležja prilikom kupovine. Naša industrija je otišla i nekoliko koraka dalje, pa se tako mogu pronaći kozmetički proizvodi pakovani u već recikliranoj ambalaži, ambalaži koja je kompostabilna i dopunjiva. U Srbiji je već dostupan značajan broj naših ekološki dizajniranih proizvoda, a cilj je da u narednim godinama kupci koriste kozmetiku na potpuno održiv način.

Koliko je Srbija napredovala po pitanju održivosti, reciklaže i zaštite životne sredine u globalu? Kakav je odnos kompanija u našoj zemlji prema ovim izazovima?

- Reciklaža je tema o kojoj se mnogo govori i u Srbiji, te kao građanka naše zemlje mogu da kažem da sam zbog toga prezadovoljna. Sa druge strane, još uvek smo daleko od dovoljnog nivoa svesti, infrastrukture i uređene legislative u ovom pogledu. Poslednjih godina, sa stasavanjem novih generacija koje, na sreću, imaju znatno viši nivo svesti o zaštiti svoje okoline, raste i pritisak na donosiocima propisa i njihovo poštovanje. Mislim da Srbija ima ozbiljan i izazovan put pred sobom, ali u potpunosti dostižne ciljeve ukoliko sve odgovorne institucije prepoznaju ovu temu kao apsolutni prioritet.

 MARKO ANDREJIĆ

POVERENIK ZA INFORMACIJE OD JAVNOG ZNAČAJA I ZAŠTITU PODATAKA O LIČNOSTI MILAN MARINOVIĆ ZA BIZNIS.RS O
IZMENAMA I DOPUNAMA ZAKONA

NAJVEĆI BROJ ŽALBI TIČE SE ĆUTANJA UPRAVE

ODNOS PREMA INSTITUCIJI POVERENIKA SE TOKOM GODINA NEDOVOLJNO MENJAO, ALI NE MOGU DA STAVIM SVE „U ISTI KOŠ“. POSTOJE ZAISTA ORGANI VLASTI KOJI SU SVETLI PRIMERI, KOJI POSTUPAJU I PO ZAHTEVIMA GRAĐANA, A I PO REŠENJIMA POVERENIKA, I NJIMA SVAKE GODINE DODELJUJEMO PRIZNANJA U RAZNIM KATEGORIJAMA. A POSTOJE I ONI KOJI SU TVRDOKORNI I KOJI NITI POSTUPAJU PO ZAHTEVIMA ORGANA, NITI PO REŠENJIMA POVERENIKA. IPAK, MISLIM DA STVARI IZ GODINE U GODINU IDU NABOLJE, A SVAKAKO ĆE IZMENE ZAKONA TOME DOPRINETI

Krajem prošle godine na snagu su stupile izmene i dopune Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, čiji je cilj usklađivanje sa relevantnim propisima koji su u međuvremenu doneti, kao što su Zakon o tajnosti podataka i Zakon o zaštiti podataka o ličnosti, ali i sa međunarodnim standardima u ovoj oblasti.

Cilj ovih izmena i dopuna takođe je i uspostavljanje mehanizama koji treba da dovedu do toga da organi vlasti postupaju u skladu sa zakonskim obavezama, kao i da tražioci informacija svoja prava

iz zakona ostvaruju isključivo u svrhu koja je njime predviđena. Između ostalog, došlo je i do decentralizacije Poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti, kojem su novom regulativom proširena ovlašćenja.

- Dobijam mnoga ovlašćenja, neka su merljiva odmah, a neka će biti nakon određenog vremena primene. Kao prvo, dobili smo ovlašćenja u smislu prekršajnog gonjenja ovlašćenih lica u organima vlasti i rukovodilaca organa vlasti za prekršaje propisane u zakonu. Tu mislim na dva ovlašćenja. Jedno je ono što je godinama mučilo i poverenike i tražioce informacija – ćutanje uprave. Razlozi za žalbu zbog ćutanja uprave činili su godinama od 60 do 80 odsto ukupnog broja žalbi. Dakle, tri ili četiri od pet žalbi bilo je jer ih niko nije udostojio bilo kakvog odgovora, pozitivnog ili negativnog – objašnjava u razgovoru za Biznis.rs poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti Milan Marinović.

Sada je to eliminisano i poverenik je prvi put dobio ovlašćenje da, ukoliko organ vlasti ćuti, rukovodiocima ili ovlašćenim licima u tim organima izda prekršajni nalog u iznosu od 30.000 dinara zbog ćutanja uprave, a postupak se dalje

nastavlja zbog dobijanja informacija.

- Izdali smo nekoliko desetina naloga i sada je već naplaćeno nekoliko kazni, tako da smo se svrstali u grupu punioca budžeta. Drugo ovlašćenje je da podnosimo zahtev za pokretanje prekršajnog postupka protiv ovlašćenog lica ili rukovodioca organa, kada postupkom po žalbi utvrdimo da je došlo do izvršenja nekog prekršaja. Podneli smo nekoliko zahteva nadležnim prekršajnim sudovima do sada – ističe naš sagovornik.

Zatim su, navodi Marinović, dobili značajna ovlašćenja u samom postupku. Naime, Poverenik je dobio pravo da traži od svih organa vlasti pristup svim nosačima informacija, da bi utvrdio činjenice za odlučivanje po žalbi, ali istovremeno i za odlučivanje o eventualnom podnošenju zahteva za pokretanje prekršajnog postupka.

- Dobili smo pravo da od nadležnih organa, što se pre svega odnosi na Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP), ali i druge, dobijamo informacije o adresi stanovanja nekih lica i druge podatke o njima. Dobili smo i ovlašćenja kada se radi o traženju, odnosno žalbi usled traženja tajnih podataka. Ono što smo dobili izmenama Zakona, ne u smislu

IZMENE I DOPUNE ZAKONA U SKLADU SA PREPORUKAMA EU EKSPERATA

Šef delegacije EU u Srbiji Emanuel Žiofre podsetio je da je izmena Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja napredak učinjen u skladu sa preporukama grupe eksperata iz EU Sigma, i da je na osnovu toga stvoren bolji zakonodavni okvir za uspostavljanje prava građana.

- Kancelarija poverenika je bolje i snažnije opremljena mehanizima i sada je u poziciji da deluje kao da je „na steroidima“. Treba raditi na praktičnom doprinosu i primeni Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja. Želimo da nastavimo da pružamo podršku i pomoć Srbiji. Planiramo budžetsku podršku javne vlasti u Srbiji, gde ćemo određena sredstva moći da doniramo telima javne uprave, a uz ta sredstva postojaće indikatori uspešnosti koji će omogućavati povlačenje sredstava – izjavio je Žiofre na skupu povodom međunarodnog Dana prava javnosti da zna.

Naglasio je da će se jedan od indikatora ticati upravo prava pristupa informacijama od javnog značaja, kao i da EU želi da ohrabri sve organe da primenjuju zakon, kako bi se videla stvarna promena.

- To je od velikog značaja, posebno u ovom vremenu nesigurnosti i neizvesnosti. Važno je da sva vladina tela rade na primeni Zakona o informacijama od javnog značaja, jer to ima i veliku važnost i za poslovnu klimu i za investitore. Zabrinuti smo malo zbog procenta građana koji su se žalili da nisu dobili traženi odgovor, a iako se on zahvaljujući novom zakonu smanjio, to nije cilj kojem Srbija teži. Taj procenat moramo da unapredimo i delujemo bolje, imajući u vidu da sada imate veća zakonska ovlašćenja, te da možemo i bolje da delamo – ocenio je Žiofre.

On je podsetio i da će i preporuke Antikorupcijskog tela Saveta Evrope (GRECO) doprineti napretku na tom polju, jer se diskutovalo o podacima i informacijama u vezi sa osobama na visokim funkcijama.

ostvarenja, već ujednačavanja prava svih građana, jeste pravo da osnivamo kancelarije van sedišta u Beogradu. Prva bi trebalo za oko mesec dana da bude otvorena u Novom Sadu – najavio je Milan Marinović.

Građani nedovoljno upoznati sa institucijom Poverenika

Naš sagovornik ocenjuje da građani nisu dovoljno upoznati sa ovlašćenjima institucije Poverenika i mogućnostima da mu se obrate, iako zakon i pravo koje se njega tiče postoji u Srbiji od 2004. godine.

- Ne znam zašto je tako. Možda ovo pravo nije ni dovoljno promovisano. U svakom slučaju, to jeste jedno od naših

trajnih opredeljenja i trudićemo se da i građane i predstavnike medija, kao i predstavnike organa vlasti i udruženja, upoznamo sa ovim pravom. Sada imamo i formalni povod, jer je zakon izmenjen u značajnoj meri – naglasio je Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti.

Prema njegovim rečima, u planu su predavanja, okrugli stolovi, savetovanja, tribine i sastanci širom Srbije, kako bi se što više ljudi upoznalo sa svojim pravima, a organi vlasti sa obavezama.

Načini obraćanja građana

Građani mogu da se obrate Povereniku u oblasti pristupa informacijama od javnog značaja isključivo žalbom.

- Ponekad građani misle da, ako im treba određena informacija o radu nekog ministarstva ili opštinskog organa, treba samo da nam se obrate. Međutim ne – mi smo u oblasti ovog prava, uslovno govoreći, samo drugostepeni organ. To znači da postupamo tek kada dobijemo žalbu – istakao je Marinović.

Kada ih interesuju neke informacije, građani bi prvo trebalo da se obrate organu vlasti za koji misle ili znaju da poseduje tu informaciju.

- Da li je to neko ministarstvo, Republički geodetski zavod, direkcija, opštinska uprava, škola, bolnica ili nešto drugo... Ukoliko ne dobiju odgovor i organ uopšte ne postupi po zahtevu ili nisu zadovoljni odgovorom, tek onda se žale Povereniku, a njegova uloga je da sredi činjenice – ističe Milan Marinović.

RATIFIKACIJA KONVENCIJE 108

Šef Misije Saveta Evrope u Beogradu Tobias Flesenkemper podsetio je da je Srbija potpisala Konvenciju o zaštiti lica u odnosu na automatsku obradu ličnih podataka Saveta Evrope, ali da taj dokument čeka na ratifikaciju.

- Želimo da ohrabrimo Srbiju da uradi to što je pre moguće. Pristup informacijama je usko povezan sa zaštitom ličnih podataka, pošto državni organi često koriste taj izgovor da ne daju informacije od javnog značaja. Zato je Savet Evrope uspostavio Konvenciju 108, koja je nedavno unapređena kako bi se odgovorilo na izazov tehnološkog razvoja i digitalnog doba, koji vidimo u proteklih nekoliko godina – istakao je Flesenkemper.

Nadzorna tela Saveta Evrope, navodi on, daju određene indikatore gde postoji napredak, a u Srbiji je pomak učinjen.

- Ipak, treba da se još promeni pristup informacijama visokih zvaničnika, isto važi i za informacije u oblasti zaštite prirodne sredine i u oblasti medija, kao i pristup informacijama od javnog značaja. Uopšteno, građanima je neophodno da imaju pristup tim informacijama – ocenio je Flesenkemper.

Odnos prema instituciji nedovoljno promenjen tokom godina

Poverenik Milan Marinović je na obeležavanju Dana prava javnosti da zna, 28. septembra, ukazao na zabrinjavajuće mali odziv organa vlasti koji su se registrovali i objavili informator o radu na platformi koju vodi i održava Poverenik. Tom prilikom dodeljene su nagrade organima za unapređenje prava na slobodan pristup informacijama za 2022. godinu.

U kategoriji republičkih organa nagrada je dodeljena Ministarstvu za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog, u kategoriji pravosudnih organa Višem sudu

u Novom Sadu, u kategoriji pokrajinskih organa Direkciji za robne rezerve AP Vojvodine, a za najbolji informator o radu Ministarstvu kulture i informisanja.

- Odnos prema instituciji Poverenika se tokom godina nedovoljno menjao, ali ne mogu sve da stavim "u isti koš". Postoje zaista organi vlasti koji su svetli primeri, koji postupaju i po zahtevima građana, a i po rešenjima poverenika, i njima svake godine dodeljujemo priznanja u raznim kategorijama. A postoje i oni koji su tvrdokorni i koji niti postupaju po zahtevima organa, niti po rešenjima Poverenika, pa onda moramo da reagujemo i preko Vlade Srbije i preko kazni. Ipak, mislim da stvari iz godine u godinu idu nabolje, a svakako će izmene zakona tome doprineti, jer će jednostavno naterati institucije i organe vlasti da malo više poštuju pravo građana koje Poverenik štiti – ocenio je naš sagovornik.

Marinović je pozvao sve organe vlasti da ispune svoju obavezu i objave informator o radu na platformi "Jedinstveni informacioni sistem informatora o radu" u zakonom propisanom roku, do 16. no-

vembra. Ne zato što će rukovodioci tih organa podleći prekršajnoj odgovornosti 17. novembra, nego zato što će to i njima olakšati rad, a posebno građanima.

- Što više informacija ljudi objave, to će im se manje tražiti. Što ljudi više vide, manje tragaju. Zato apelujem na sve da ispune tu zakonsku obavezu. Takođe,

ukoliko organi to ne učine u datom roku, Poverenik će sprovesti zakonsko ovlašćenje i protiv rukovodilaca tih organa vlasti inicirati prekršajne postupke. Za te prekršaje propisana je novčana kazna od 20.000 do 100.000 dinara – poručio je Poverenik.

 JULIJANA VINCAN

**SIBI
MAX**

**adaptacija poslovnih
prostora i objekata**

Plantaška 2a 11130 Beograd, Kaluđerica
011 747 84 99 063 419 427
sibi-max@sbb.rs

POVRATAK INVESTITORA U NAFTNE KOMPANIJE?

Zaokret ka čistim energijama i potpuno napuštanje fosilnih goriva je trend i težnja koja je danas već naširoko poznata i prisutna u sveopštem narativu. Dobar deo investitora čak više uopšte ne ulaže u naftne kompanije ili pak redukuje izloženost u svojim portfeljima prema ovoj vrsti biznisa. Jedan od najpoznatijih investitora ikada, za koga su verovatno čuli i laici kojima nije bliska berzanska terminologija – Voren Bafet – radi međutim suprotno. Njegova kompanija Berkshire Hathaway već nekoliko godina intenzivno investira u Occidental Petroleumom (OCI). Štaviše, poslednjih nekoliko meseci uočene su agresivne kupovine akcija Occidental Petroleuma od strane ove kompanije.

Bafetova kompanija trenutno poseduje 27 odsto kompanije za istraživanje i proizvodnju nafte i ima odobrenje Federalne regulatorne komisije za energiju da poveća svoj udeo do 50 procenata. Zašto Voren Bafet kupuje prljavu naftnu kompaniju kada svi pričaju o ciljevima neto nulte emisije i čistoj energiji? Odgovor na ovakva pitanja je višedimenzionalan.

Prvo, ne postoji i neće nastati nijedna nova naftna kompanija koja bi poremetila postojeće igrače. Bafet je bio u potrazi za preduzećima sa opipljivom konkurentskom prednošću i sposobnošću da postigne profitabilnost bez previše trošenja za rast. Industrija nafte i gasa posle 2015. godine pruža upravo ono što on traži. Drugo, očigledno je da za naftom i derivatima i dalje postoji neprekidna potražnja. Svako ko misli da je nafta istorija odvojen je od stvarno-

sti. Rusko-ukrajinska kriza i globalna reakcija pokazale su važnost energetske nezavisnosti. Od početka rata vidimo da se lideri G7 (isti oni koji su pre godinu dana stavljali fokus na čistu energiju i smanjenje emisije ugljenika) bore za pouzdano snabdevanje ugljovodonicima. Bafet očigledno razume da ćemo 2050. godine možda biti više zavisni od sirove nafte i prirodnog gasa nego danas.

Nadalje, barijere za ulazak u sektor nafte i gasa su čvrste. To uključuje potrebu za skupim sredstvima, visoke troškove pokretanja, patente povezane sa vlasničkom tehnologijom, vladine i ekološke propise i visoke operativne troškove. Postoji nekoliko velikih korporacija u proizvodnji (upstream) i transportu (midstream), ali nijedan manji igrač ne pokušava da uđe u ovaj prostor, zahvaljujući njihovom statusu glavnog igrača u industriji i pomenutim visokim barijerama za ulazak.

Još jedan razlog za investiranje u akcije nafte i gasa je njihova valuacija. Celokupni sektor je trenutno ubedljivo najjeftiniji u poređenju sa svim ostalim granama. Vredi napomenuti da se, uprkos rekordnoj profitabilnosti, akcijama naftnih kompanija trguje ispod relativnih vrednosti (PE, PB, PS) koje su viđene tokom nedavnih ekonomskih kriza – 2000, 2008. i 2020. godine. Na kraju, veliki broj pojedinačnih kompanija (ne sve), i sektor generalno, sada isplaćuje dividende koje nose prinose od bar pet odsto. Dobar deo njih daje i 10 procenata prinosa preko dividende, što je daleko od zanemarljive cifre, naročito u doba inflacije.

**Vaso
Dulović**
Ilirika

KAMATNE STOPE I KRIPTO TRŽIŠTE

**Aleksandar
Matanović**

vlasnik krypto
menjačnice ECD

Svakih mesec-dva članovi FOMC-a (The Federal Open Market Committee) se okupe, većaju i objave koje su nove kamatne stope u Americi. Dok oni većaju, svet drhti u iščekivanju potvrde da se kriza nastavlja ili čak produbljuje, a centralne banke širom sveta kao zapete puške čekaju šta će odlučiti banka Federalnih rezervi, pa da i one što brže prilagode svoje kamatne stope trendu koji diktira američka centralna banka. To je, u dve rečenice, svetska ekonomija u 2022. godini. Postoji nešto jako pogrešno u tome da 12 birokrata dominantno utiče na kretanja na svetskim berzama, ali trenutno tako stvari funkcionišu.

Kriptovalute su nekada bile avangarda i, samim tim, veoma imune na bilo šta što se dešava na drugim tržištima. Na kretanje cene dominantno su uticale vesti iz same krypto industrije, uz neizbežne špekulante, koji su ponekad sposobni da kratkoročno diktiraju trendove čak i na mnogo većim tržištima. Sve se to menja u 2020. godini.

Delom možda zbog toga što je prosto došlo vreme, a delom verovatno zbog korone koja je donela gomilu jeftinog novca (bar smo tada mislili da je bio jeftin, sad vidimo koliko je skup), mnogi institucionalni investitori su krenuli da ulažu u kriptovalute. To nam je donelo rekordne cene, ali nam je odnelo nezavisnost u nekoj meri. Kripto tržište više nije avangarda, "krupni igrači" poseduju dovoljnu količinu kriptovaluta da sada na kretanje cene sve više utiču isti oni faktori koji utiču na kretanje cena na tradicionalnim berzama. Samim tim, ove godine go-repomenuti članovi FOMC-a vedre i oblače na kripto tržištu više nego bilo ko drugi.

Naravno da to nema mnogo smisla i da ne može predugo da traje. Međutim, trenutno se

tržište ponaša vrlo iracionalno, strah je veliki, kako zbog finansijske krize, tako i zbog osetljive geopolitičke situacije. U tim okolnostima važi pravilo "cash is the king" i investitori uglavnom zaziru od svih tipova investicija. Iako inflacija vrlo intenzivno ubija vrednost novca, investiranje u ovakvim okolnostima češće smanjuje vrednost kapitala čak i brže od inflacije. Investitori čekaju malo više izvesnosti da bi počeli malo slobodnije da plasiraju kapital. Dok čekaju, pada vrednost manje-više svih akcija, nezavisno od toga da li je neka kompanija zdrava ili pred bankrotom, slično kao što na vrhuncu euforije svemu raste vrednost. Ista je trenutno situacija i na kripto tržištu.

Kada panika prođe, neminovno će tržište početi da se oporavlja, zdravi projekti će da se vrate na nivoe na kojima su bili pre krize, dok će oni slabiji pre ili kasnije propasti. Mnogi su razočarani time što su se kriptovalute utopile u sivilo globalne ekonomije jer su ih smatrali idealnom zaštitom od inflacije. Ja svakako verujem da kriptovalute jesu sjajan štiti, ali ne kratkoročno. Dakle, neće svako povećanje inflacije dovesti do povećanja vrednosti kriptovaluta. One su zaštita od inflacije kao osnovnog principa na kojem je monetarna politika bazirana.

Kad inflacija pređe 10 odsto, svakome je jasno da to ne valja i da novac rapidno gubi vrednost. Mnogo je opasnija ona podmukla inflacija od dva do tri odsto koja dovoljno sporo topi kapital da većina ljudi to ne primećuje. Međutim, posle nekoliko decenija, ovakva inflacija je u stanju da istopi čitavo bogatstvo. Naravno da kriptovalute zbog svoje volatilnosti kratkoročno ne mogu biti dobra zaštita ni protiv čega, ali su dugoročno, kao prirodno deflatoran novac, sjajna zaštita od neminovnog pada vrednosti novca koji je prirodno inflatoran.

OD OKTOBRA PLAĆANJE KARTICAMA I KOD KURIRA

Naajsavremenija logistička rešenja i stalno rastući spektar usluga dostave samo su deo očekivanja koji imaju korisnici e-commerce usluga, naročito od početka pandemije, s obzirom na porast obima usluga kurirskih službi za 100 odsto u 2020. godini.

Povećanje obima poslovanja je za kurirske službe značilo i povećanu odgovornost prema korisnicima i konstantno nastojanje da se njihovo poverenje opravda. Zato je razumevanje potrebe korisnika za fleksibilnošću i konkretnim rešenjima ključ daljeg razvoja svakog poslovanja.

Interesovanje za plaćanje karticama u trenutku dostave je logičan i lako razumljiv zahtev, jer put do bankomata kada kurir već čeka je samo dodatna briga za korisnika, a za kurira, koji u proseku napravi i do šezdeset isporuka dnevno, rizik da ne isprati definisani raspored.

U studiji MasterIndex, koju kompanija Mastercard u Srbiji sprovodi već dvanaest godina, podaci iz 2022. godine pokazuju da je svaki treći ispitanik zainteresovan za plaćanje pošiljke karticom pri preuzimanju. Rastom broja i obima online kupovina došli su i brojni benefiti digitalizacije koji po ugledu na razvijena tržišta potiskuju plaćanje i uopšte rukovanje gotovinom.

Rezultat je da sve više građana plaćanje karticom smatra standardnom opcijom i svojim pravom, a ne posebnim benefitom. Bilo da kupuje namirnice online ili plaća račune za domaćinstvo, za korisnika je bezgotovinsko plaćanje faktor koji olakšava korišćenje svake usluge. Kada se takvo stanje stvari ukrsti sa činjenicom da se sigurnost online plaćanja kontinuirano unapređuje, primenjujući višestruke mehanizme zaštite i sigurnosne procedure pri svakoj transakciji, jasno je da osim potrebe postoji i prostor da se korisnicima usluga dostave obez-

bedi beskontaktno plaćanje prilikom preuzimanja pošiljaka.

Uvođenjem mogućnosti plaćanja karticama direktno kod D Express kurira, mi potvrđujemo da leaderska pozicija ne proizilazi samo iz širenja poslovanja, već iz posvećenosti krajnjem korisniku – učenja od njega i prilagođavanja njemu.

U saradnji sa kompanijom Mastercard, D Express od oktobra postaje prva kurirska služba koja omogućava bezgotovinsko plaćanje kod kurira. Kuriri će biti opremljeni terminalima za kartično plaćanje – na postojećim uređajima imaće instaliranu platnu aplikaciju zasnovanu na Tap on Phone tehnologiji – pa će građani moći da celokupnu vrednost pošiljke plate svojom platnom karticom ili mobilnim telefonom.

Prvi trgovac koji će uvrstiti ovaj način plaćanja prilikom preuzimanja pošiljki je najveća online i TV prodavnica Shoppster, a očekujemo da broj trgovaca za koje će ova usluga biti omogućena uskoro bude proširen, jer implementacija sistema kartičnog plaćanja je samo još jedan dokaz da ponudu online trgovinskih lanaca i kurirskih službi oblikuju upravo korisnici.

Iza celokupnog koncepta plaćanja karticom prilikom dostave je jednostavna logika: mi, kurirske službe, možemo razvijati poslovanje isključivo zahvaljujući poverenju korisnika.

Zbog toga što sve veći broj ljudi kupuje online i koristi usluge servisa za dostavu, ukazujući nam poverenje, naš posao je da unapredimo korisničko iskustvo kroz sigurne mehanizme dostave i prilagođavanje servisa dostave navikama i individualnim potrebama korisnika. Istovremeno, bezbednost i pogodnost plaćanja je višestruka – ne samo za korisnika, već i za kurira i za samu online prodavnicu – što potvrđuje da je jednostavnost postala vizija svake funkcionalne promene.

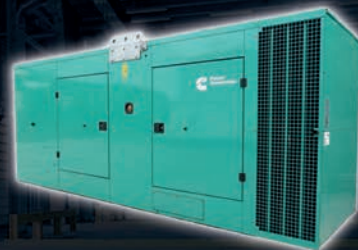

Nikola Riznić

zamenik generalnog
direktora kompanije
D Express

Energo **dragon**

Zemunska 303 g, 11277 Beograd, Ugrinovci
063/347 422, 069/43 47 422
energdragon@gmail.com, www.energdragon-agregati.com

SERVIS, PRODAJA, MONTAŽA I IZNAJMLJIVANJE NOVIH I POLOVNIH AGREGATA

Put 22. avgusta bb
31230 Arilje
031/389-12-50
063/869-28-13
064/303-39-30
office@fles-komerc.co.rs
www.fles-komerc.co.rs

LIMENO REBRASTE CEVI ZA PREDNAPREZANJE BETONA (Ø40- Ø150)

ZAKOVICE SVIH MATERIJALA I DIMENZIJA PO JUS-u I DIN-u

GUMITEX

**SIROVA GUMA I
GUMENOTEHNIČKI
PROIZVODI**

Milana Toplice 22
18420 Blace
063/497 256
064/28 75 408
gumitex@ptt.rs

DOMAĆI IZDAVAČI UOČI SAJMA KNJIGA

KOLIKA JE CENA DOBRE KNJIGE?

RASTUĆA INFLACIJA I REALNO SMANJIVANJE VREDNOSTI PROSEČNIH ZARADA DOVELI SU DO PAŽLJIVIJEG ODABIRA SASTOJAKA "LIČNIH POTROŠAČKIH KORPI". IAKO KNJIGE NE SPADAJU U OSNOVNE ŽIVOTNE NAMIRNICE, MNOGI ČITAOCI NASTAVIĆE DA KUPUJU ATRAKTIVNE NASLOVE I U VREME KRIZE, ZAHVALJUJUĆI, PRE SVEGA, SNALAŽLJIVOSTI I MUDROM ULAGANJU POJEDINIH IZDAVAČA, PORUČUJU NAŠI SAGOVORNICI

Kineski proizvođači papira unazad, barem od 2018. godine, ne mogu da zadovolje rastuće svetske potrebe. Drvena pulpa, kao glavna sirovina za papir, poskupela je najmanje 25 odsto u prošloj godini, a onda se početkom ove trend njenog cenovnog rasta dodatno ubrzao, piše u izveštaju grupacije PCI.

U istom periodu cene novinskog roto-papira porasle su za više od 80 procenata zbog prenapregnutih lanaca nabavke. Roto-papir je, zapravo, pretrpeo najmanje poskupljenje u ovoj oblasti, dok su cene pojedinih drugih vrsta papira doživele povećanja i po nekoliko puta u odnosu na cenu iz 2020. godine.

Kao da ovi spoljni faktori nisu bili do-

voljni, februar je doneo početak sukoba u Ukrajini, utičući na cene energenata u čitavom svetu, a posledično i na krajnje cene u celokupnoj proizvodnji, kroz neizbežni input u transportu i struji. Treba napomenuti i da je papir samo jedan od "sirovinskih materijala" jedne knjige i da se u njenu krajnju cenu moraju ubrojati i štamparske boje i povez, autorska prava i prevodi, kao i rad na unutrašnjoj opremi, dizajnu i pripremi za štampu.

Smanjivanje obima knjiga zbog sve viših cena papira

Beogradsko izdavačko preduzeće Eduka ostvarilo je u 2021. godini rekordne

prihode od 333.473.000 dinara (2,83 miliona evra), ali je njegova realizovana dobit bila manja nego godinu dana ranije. Uproščeno rečeno, troškovi repromaterijala su non-stop rasli, dok je ovaj izdavač istrajivao u naporima da zadrži iste cene svojih proizvoda.

Eduka pretežno objavljuje udžbenike, pa zato ima specifičnu poziciju na tržištu, zajedno sa još nekoliko domaćih i stranih izdavača. Zbog toga korona kriza nije bitno uticala na izdavački plan ovog preduzeća. U pitanju su udžbenici koji su popisani i predlagani prema obrazovnom planu Ministarstva prosvete i određenih škola, isto kao i prethodnih godina.

- Sada je, međutim, drugačija situacija.

FOTO: UNSPLASH

U međuvremenu je papir, kao naš osnovni repromaterijal, značajno poskupeo, a mi realno ne možemo da podignemo cene udžbenika u istoj meri jer moramo da vodimo računa i o budžetima roditelja – napominje u razgovoru za Biznis.rs direktor Eduke Boško Vlahović.

Ipak, povećane cene proizvodnje potrebno je nekako ublažiti, kako poslovanje ne bi previše trpelo.

- Jednostavno smo prethodne godine održavali cenu proizvoda oslanjajući se na naša sredstva, odnosno sačuvali smo cenu nauštrb sopstvene dobiti. To svakako ne može biti dugoročno rešenje. Nismo sigurni kako će se situacija kreirati u narednom periodu jer se iz dana u dan nastavljaju poskupljenja svih materijala koji su nam neophodni. Sigurno je da će u nekom trenutku morati da dođe do korekcije cena u nabavci jer je ovakav rast neodrživ. S druge strane, ukoliko se ovakav trend nastavi još neko vreme, jedno od mogućih rešenja je i da se knjige, pa samim tim i udžbenici, štampaju na manje strana – napominje Vlahović.

Prema njegovim rečima, taj predlog se može čuti već neko vreme u ovoj vrsti bi-

znisa, a moguće ga je ostvariti kroz smanjivanje obima teksta ili veličine ilustracija u knjigama, ali kako god, to nesumnjivo utiče na kvalitet objavljenog izdanja.

- Ako se udžbenici na taj način prekraju, onda će i nastavni plan po svojoj prilici trpeti – zaključuje Vlahović.

Kupci su dobro obavешteni, a u najpoznatije strane hitove vredelo je investirati

Jedna od mogućih strategija kao odgovor na spoljne cenovne pritiske podrazumeva povećanje ponude atraktivnim naslovima, uz obavezni visoki standard kvaliteta. Cene se pritom održavaju pristupačnim za krajnje kupce jer veća ponuda obezbeđuje u tom slučaju sigurnu prodaju.

Kako objašnjava Borislav Pantić, direktor izdavačke kuće Čarobna knjiga, srpski kupci su upoznati sa aktuelnom situacijom jer ih okružuje opšta inflacija na svim frontovima.

- Cene papira su u poslednjih godinu dana imale najveće skokove za nekoliko decenija. Papir je sada više nego duplo skuplji. Ukupna cena štampe je poskupele između 60 i 70 procenata, u zavisnosti od vrste izdanja. I to nije kraj, najavljena su i dalja poskupljenja. Mi smo u martu to delimično amortizovali prosečnim poskupljenjem od 14 odsto. To je bilo minimalno povećanje cene da bi se rad mogao nesmetano nastaviti. Smatrali smo da je bolje da smanjimo sopstvene margine i nastavimo da radimo istim tempom, nego da pravimo rezove u planovima. Za sada taj plan funkcioniše dobro. Najvažnije je da se tržište hartije normalizuje što pre. Kupci nisu upoznati sa stanjem na tržištu papira, ali nisu ni iznenađeni kada vide da je proizvod poskupeo – napominje Pantić.

“POVRATAK NAPISANIH”

Pod kupolama Beogradskog sajma od 23. do 30. oktobra biće održan 65. Međunarodni beogradski sajam knjiga. Ova kulturna manifestacija okuplja gotovo sve izdavače iz Srbije, ali i regiona, i za nedelju dana trajanja ugosti i do 100.000 posetilaca. Sajam knjiga je dve uzastopne godine bio odložen zbog pandemije korona virusa, a sada će biti organizovan pod sloganom “Povratak napisanih”.

Kako kaže direktor Čarobne knjige, glavno pitanje za sve izdavače uoči Sajma knjiga je kolika će biti poseta. Pojedini izdavači smatraju da će posetioci nakon tri godine pohrliti na sajam, dok drugi veruju da će čitaoci biti oprezniji zbog korona virusa, ali i da neće dolaziti u velikom broju jer su se već navikli na onlajn kupovinu u vreme sajma.

- Skloniji sam pesimističkoj varijanti. Ipak, za svakog renomiranog izdavača prisustvo na sajmu je obavezno, a uzevši u obzir drastičan skok svih troškova u vezi sa čitavim događajem, od opreme štandova, plata osoblju, goriva i drugih, prioritet nam je da ostvarimo makar minimalan profit – navodi naš sagovornik.

Što se tiče ponude, Čarobna knjiga je u poslednjih nekoliko godina značajno uvećala svoj izdavački portfolio. Uz serijale planetarno popularnih kulturnih fenomena, kao što su “Dina” Frenka Herberta ili “Hari Poter” Džozane K. Rouling, tu su i dela aktuelnog dobitnika Nobelove nagrade za književnost Abdulrazaka Gurne, stripovski serijali “Asteriks”, “Talični Tom”, “Sendmen”... No, prava za njihovo objavljivanje često nije jednostavno nabaviti, a ni jeftino.

- Za svaki od navedenih projekata drugačije je iskustvo, jer svaki vlasnik prava ima specifične zahteve za koje očekuje da budu ispunjeni. Od navedenih, svakako je najduži proces bio dobiti “Harija Potera”, ali moram ipak reći da je najkomplikovnije bilo sa “Asteriksom”, za koga su pregovori trajali godinama. Veliki projekti se ne završavaju dobijanjem prava. Troškovi daljih faza rada su veliki i od pažljivog planiranja koraka zavisi isplativost samog projekta. Za sada, svi veliki projekti koje smo radili opravdali su naša očekivanja – naglašava Pantić.

Na kraju, katalog Čarobne knjige od ove godine pojačan je sa nekoliko naslova japanskih mangi, koje su posebno popularne među pripadnicima mlađih generacija.

- Mange su posebna priča, a mlađa publika, kojoj i jesu namenjene, odlično reaguje. S njima je važna dobra komunikacija preko društvenih mreža i dobar onlajn marketing. Mange su za nas, ali i za našu publiku, potpuno novo iskustvo. Još mnogo toga treba da naučimo i da osmislimo jer se nalazimo tek na početku razvoja ove oblasti izdavaštva – poručuje Borislav Pantić.

 MARKO MILADINOVIĆ

EKONOMISTI VEĆINOM SAGLASNI DA JE OPŠTI EKONOMSKI PAD IZVESTAN

ULAZAK U GLOBALNU RECESIJU

DOK CENTRALNE BANKE POJAČAVAJU NAPORE DA OBUZDAJU RAST INFLACIJE PODIZANJEM KAMATNIH STOPA, ČEMU SE NE NAZIRE KRAJ, ZADUŽIVANJE POSTAJE SVE NEPOVOLJNIJE, INVESTITORI SE POVLAČE I PRIVREDA USPORAVA. SLABLJENJE INDUSTRIJSKOG DOW JONES INDEKSA POSEBAN JE RAZLOG ZA NERASPOLOŽENJE. NEKI VELIKI INVESTITORI SA WALL STREETA NAVODE DA BI BILI VEOMA IZNENAĐENI UKOLIKO 2023. NE BUDE GODINA RECESIJE, JER JE PAD BERZANSKIH INDEKSA NEIZOSTAVAN DEO RECESIONOG CIKLUSA

Svetska banka, OECD i Svetska trgovinska organizacija (STO), a nešto ranije Međunarodni monetarni fond (MMF), smanjili su prognoze privrednog rasta u svetu. Globalna recesija iduće godine najavljuje se kao neizbežna, a neke velike ekonomije već beleže negativne promene BDP-a. Trenutno postoji 98,1 odsto šanse za globalnu recesiju, prema modelu verovatnoće koji koristi američki centar za globalna istraživanja Ned Davis Research. Jedini put kada je model recesije bio tako visok bilo je na početku pandemije i tokom globalne finansijske krize 2008. i 2009. godine.

Sedam od 10 ekonomista u anketi Svetskog ekonomskog foruma ocenilo je da je globalna recesija verovatna. Ekonomisti su povukli svoje prognoze rasta i očekuju da će plate prilagođene inflaciji nastaviti da padaju do kraja ove i tokom sledeće godine, što znači rast troškova života. Svetski ekonomski forum izveštava da 79 odsto ekonomista očekuje da će porast cena hrane i energije izazvati socijalne nemire u zemljama sa niskim prihodima, dok 20 odsto veruje da to može da se desi i u ekonomijama sa visokim dohotkom.

Dok centralne banke pojačavaju napore da obuzdaju rast inflacije podizanjem kamatnih stopa, čemu se ne nazire kraj, zaduživanje postaje sve nepovoljnije, investitori se povlače i privreda usporava. Slabljenje industrijskog Dow Jones indeksa poseban je razlog za neraspoloženje. Dow Jones je potonuo više od 20 odsto prvi put od marta 2020. godine. Neki veliki investitori sa Wall Streeta navode da bi bili veoma iznenađeni ukoliko 2023. ne bude godina recesije, jer je pad berzanskih indeksa neizostavan deo recesionog ciklusa.

Sumorni izgledi za svetsku ekonomiju

STO je napravila izveštaj sa sumornim predviđanjima o izgledima sveta da izbegne globalnu recesiju. "Indikatori ne izgledaju dobro", rekla je generalna direktorka organizacije Ngozi Okonjo-Iweala. Obraćajući se novinarima u Ženevi ona je navela da višestruke krize, uključujući rast cena hrane i energije i tekuće posledice rata u Ukrajini prete zemljama širom sveta ekonomskim padom.

- Svi pokazatelji ukazuju na negativne brojke. Izgledi su sumorni. Mislim da se približava globalna recesija – izjavila je direktorka STO.

Studija Svetske banke ističe da tri najveće svetske ekonomije – SAD, Kina i evrozona – naglo usporavaju. U tim okolnostima čak i umereni udar na globalnu ekonomiju u narednoj godini vodi u globalnu recesiju.

- Globalna ekonomija sada je u najvećem usporavanju nakon oporavka posle recesije sedamdesetih godina. Globalno

poverenje potrošača već je pretrpelo mnogo oštriji pad nego uoči prethodnih globalnih recesija – navedeno je u studiji.

Predsednik Svetske banke Dejvid Malpas upozorio je na produženi rizik od recesije i inflacije.

Svetska banka razradila je tri scenarija za globalnu ekonomiju od 2022. do 2024. godine, a u analizi je koristila međudržavni model velikih razmera. Prvi scenario polazi od konsenzusnih prognoza rasta i inflacije, kao i sa tržišnim očekivanjima u vezi sa kamatnim stopama. To verovatno vodi ka tome da stepen zaoštavanja monetarne politike neće biti dovoljan da se blagovremeno obori inflacija. Drugi scenario predviđa oštar pad privrede, porast inflatornih očekivanja, što pokreće centralne banke da sinhrono zaoštire monetarnu politiku. U toj varijanti globalna ekonomija izbegla bi recesiju 2023. godine, ali bi oštro pala kasnije bez povratka na nisku inflaciju.

U trećem scenariju globalne recesije, dodatna povećanja referentnih kamatnih stopa izazvala bi ponovno oštro određivanje cena rizika na globalnim finansijskim tržištima i rezultirala bi globalnom recesijom u 2023. godini. Ako se trenutno globalno usporavanje pretvori u recesiju, svetska ekonomija mogla bi da doživi velike trajne gubitke proizvodnje u odnosu na godine pre pandemije. To bi imalo ozbiljne posledice po dugoročne izgleda za rast tržišta u nastajanju i privrede u razvoju koje su već bile teško pogođene globalnom recesijom izazvanom pandemijom 2020. godine.

Svetska banka navodi da se od kreatora politike očekuje sveobuhvatan skup mera na strani ponude i potražnje. Na strani tražnje, monetarna politika mora dosledno da se sprovodi da bi se na vre-

PET RECESIJA OD DRUGOG SVETSKOG RATA

Od Drugog svetskog rata bilo je pet globalnih recesija – 1975, 1982, 1991, 2009. i 2020. godine, kao i četiri globalna pada, 1958, 1999, 2001. i 2012. godine. Recesija 2020. godine bila je najraširenija, a recesija posle globalne finansijske krize 2008-2009. godine bila je najdublja. Privreda se u toku recesija smanjivala u proseku 2,5 odsto, nezaposlenost je rasla za 3,8 odsto, a korporativni profiti padali su za 15 odsto. Prosečno trajanje recesija bilo je oko 10 meseci.

FOTO: FREEPK

me obnovila stabilnost cena. Fiskalna politika treba da daje prioritet srednjoročnoj održivosti duga uz pružanje ciljne podrške ranjivim grupama. Kreatori politike moraju da budu spremni da upravljaju potencijalnim globalnim povlačenjem politika koje podržavaju rast. Na strani ponude, oni moraju da uspostave mere za ublažavanje ograničenja sa kojima se suočavaju tržišta rada, tržišta energije i trgovinske mreže.

Visoka inflacija negativno utiče na kupovnu moć

Opšti konsenzus među ekonomistima je da će recesija verovatno nastupiti negde u 2023. godini. Ovo očekivanje zasnovano je na daljim agresivnim povećanjima kamatnih stopa zbog borbe protiv inflacije koja je u razvijenim ekonomijama najviša u poslednjih 40 godina. Visoke stope inflacije negativno utiču na kupovnu moć i otežavaju kupovinu svakodnevnih potrepština, poput namirnica. Inflacija takođe loše utiče na ekonomsku efikasnost, što dovodi do ukupnog smanjenja rasta.

Kada kamatne stope rastu, finansiranje kupovine stana, automobila ili putovanja poskupljuje. Svaka kupovina je manje povoljna. Kada postojeći dugovi

imaju promenljive kamatne stope, povećavaju se i troškovi održavanja ovih dugova. Kao rezultat svih poskupljenja, potražnja za mnogim robama i uslugama se smanjuje, a istovremeno se smanjuje inflacija. Najgori scenario podrazumeva istovremenu recesiju i inflaciju, a ta pojava naziva se stagflacija.

Čuveni profesor ekonomije Nuriyel Rubini, koji je tačno predvideo globalnu finansijsku krizu 2008. godine, upozorio je na ozbiljnu "dugu i ružnu" recesiju u SAD koja će nastupiti globalno krajem 2022. godine.

- Ovo će dovesti do stagflacije koja je slična dužničkoj krizi i globalnom slomu iz sedamdesetih. To neće biti kratka i plitka recesija. Biće teška, duga i ružna – rekao je nedavno Rubini. On je ocenio da će takvo stanje potrajati naredne godine.

Recesija se definiše kao pad BDP-a u dva uzastopna kvartala, a neke zemlje, poput SAD, uključuju više faktora u definisanje ovog pojma. Zvanično proglašenje recesije prepušteno je američkom Nacionalnom birou za ekonomska istraživanja. Zbog toga SAD tvrde da još nisu u recesiji, premda se ekonomija zemlje smanjila u prva dva kvartala tekuće godine. Američko ministarstvo ekonomije ocenilo je da je inflacija potkopala ku-

povnu moć Amerikanaca, a oštrija monetarna politika Fed-a oslabila je sektore koji su osetljivi na kamatne stope, kao što su nekretnine.

U svom vodiču za recesiju, za koju Banka Engleske smatra da je u Velikoj Britaniji već počela, BBC navodi da će neki ljudi izgubiti posao, ili će im biti teže da napreduju. Mladi će teže da nalaže prvi posao, a plate neće biti dovoljno velike da mogu da pariraju povećanju cena. Bol od recesije ipak ne osećaju svi podjednako, a nejednakosti u društvu se povećavaju. Primaoci socijalne pomoći i oni sa fiksnim primanjima posebno su izloženi recesiji.

Američka Fulton banka savetuje svojim klijentima da povećaju ušteđevinu, a ukoliko nemaju dovoljno novca da namire tekuće troškove za najmanje šest meseci, da počnu odmah da štede. Drugi savet je da svi koji mogu da otplate svoj dug to što pre učine. U vremenima neizvesnosti ne treba pozajmljivati više od onoga što se može otplaćivati iz umanjениh prihoda. Kada je o kupovini reč, banka savetuje da treba razmišljati o onome što vam je potrebno, a ne o onome što želite. Život sa manje troškova je ključ za recesiju, kao i siguran posao, navodi ova i druge banke.

 VLADIMIR JOKANOVIĆ

FOTO: PKABAY

CENE VOZILA NE MIRUJU, KRIZI SE NE NAZIRE KRAJ U 2022. GODINI

INFLACIJA NE DOZVOLJAVA OPORAVAK AUTOMOBILSKE INDUSTRIJE

TRŽIŠTE AUTOMOBILA JE UGROŽENO TRENUTNOM GLOBALNOM SITUACIJOM IZ VIŠE RAZLOGA. VELIKI PRITISAK KA ELEKTRIFIKACIJI, A SA DRUGE STRANE NESTAŠICA ENERGENATA I DELOVA ZA PRVU UGRADNJU, DOVELI SU DO VEĆ VEOMA NAPETE SITUACIJE ZA PROIZVOĐAČE. DALJE POSKUPLJENJE ZBOG TROŠKOVA TRANSPORTA I ŠPEDICIJE, KAO I NOVIH STANDARDA PROIZVODNJE, SASVIM JE IZVESNO

Proizvodnja vozila u svetskoj auto-industriji pod sve većim je pritiskom od početka pandemije korona virusa, ali i zbog rata u Ukrajini. Naime, taman kad smo se ponadali da će oslabljeni Covid-19 širom otvoriti vrata velikih pogona za izradu novih vozila, počeo je sukob na istoku Evrope, i to je dovelo do novih problema u ovom sektoru. Postoje sporadične naznake da se potražnja za automobilima povećava, ali to nije dovoljno za industriju od koje se očekuje mnogo više od trenutnih rezultata.

Ipak, nije sve tako crno, interesovanje kupaca postoji, a to je za naš časopis potvrdila i generalna sekretarka Srpske

asocijacije uvoznika vozila i delova Aleksandra Graovac.

- Potražnja za vozilima postoji, ali statistika govori da je broj isporučenih vozila u padu u odnosu na prošlu godinu, i to oko 3,34 odsto u periodu od početka godine do kraja avgusta. Statistika za evropsko tržište je još dramatičnija – prodaja u Evropi je pala i više od 20 odsto. U ukupnoj prodaji raste učešće elektrifikovanih vozila u odnosu na vozila sa SUS motorima (motori sa unutrašnjim sagorevanjem), na benzin i dizel – kaže naša sagovornica.

Ovi podaci ne bi trebalo da čude jer se logično nameće i pitanje poskupljenja automobila usled rastuće inflacije.

- Cene vozila su porasle od 15 do 25 odsto, u zavisnosti od brenda. To nije tako jednostavan parametar jer zavisi od više faktora, kao što su pooštrenje sigurnosnih standarda i sve veći paketi osnovne aktivne i pasivne sigurnosti, nove tehnologije za povezanost i multimediju, pa na kraju i veća potražnja u odnosu na ponudu. Sve su to faktori koji su u poslednje dve - tri godine doveli do rasta cena kako novih, tako posledično i polovnih automobila – objašnjava Graovac.

Problemi se javljaju i u isporuci automobila. Kupci koji su rezervisali i kaparisali, a mnogi od njih i platili punu cenu vozila, čekaju na isporuku od šest meseci do godinu dana. Aleksandra Graovac

kaže da određeni proizvođači na koje su manje uticali spoljni faktori, kao što je nestašica čipova i rat u Ukrajini, uspeva-ju da isporuče vozila u okviru šest me-seci, dok ima situacija da se nova vozila čekaju i po godinu dana, a možda i više.

Nestašica čipova i dalje traje

Globalna nestašica čipova, uzrokovana haosom u snabdevanju tokom pande-mije i rastućom potražnjom, opustošila je automobilski sektor i mnoge kompa-nije su privremeno zaustavile proizvod-nju. Najsvežiji primer su Stellantis i Renault, kompanije koje su delimično u septembru obustavile proizvodnju u španskim fabrikama, jer i dalje nedo-staje mikročipova, rekla su dvojica pred-stavnika sindikata za Reuters.

Prognoze o dešavanjima na ovom tr-žištu tokom jeseni, odnosno do kraja godine, nisu optimistične, a razlozi su razumljivi i vrlo dobro poznati. Situaciju pogoršava i ugroženost tržišta klasičnih vozila, zbog pritiska ka elektrifikaciji.

- Tržište automobila je ugroženo tre-nutnom globalnom situacijom iz više razloga. Veliki pritisak ka elektrifikaciji, a sa druge strane nestašica energenata i delova za prvu ugradnju, doveli su do već veoma napete situacije za proizvo-đače automobila. Dalje poskupljenje zbog troškova transporta i špedicije, kao

i novih standarda proizvodnje, sasvim je izvesno, ali nije zahvalno tvrditi da, uko-liko dođe do smanjenja pritiska u bilo kom od globalnih faktora, neće doći do stabilizacije tržišta – objašnjava naša sa-govornica i dodaje da je srpsko tržište i dalje najveći konzument polovnih au-tomobila iz Evrope, gde se osim rasta cena ne vidi pad uvoza i registracija.

Zato nikako ne smemo da zaobiđemo “tržište polovnjaka”, koje takođe od po-četka svih kriza pokušava da se izbori i povrati kupce.

- Tokom protekle tri godine, broj prvi put registrovanih polovnih vozila kretao se oko 155.000 vozila godišnje. U ovoj godini, zaključno sa avgustom, beleži se oko deset odsto manji broj. Sa rastom cena, koji se odrazio i na polovna vozila, osim manjeg broja automobila imamo još veći udeo vozila starijih od deset go-dina, koja čine više od 80 procenata uvo-za polovnjaka – objašnjava Aleksandra Graovac.

Cene električnih vozila rastu

Električna vozila (EV) dobijaju sve veću pažnju, i to u trenutnim okolno-stima koje ne idu na ruku prosečnom zainteresovanom kupcu. Cene ovih au-tomobila rastu, kao i potražnja, ali samo u onim delovima sveta gde neko može da izdvoji duplo više novca za kupovinu nego u slučaju klasičnih vozila.

Centar za istraživanje automobila u Nemačkoj, državi gde je inflacija neu-običajeno visoka (u avgustu je iznosila skoro osam odsto), sproveo je istraživa-nje u kome se navodi da novi električni automobili poskupljuju brže nego oni sa motorima sa unutrašnjim sagoreva-

Aleksandra Graovac

FOTO: IGOR STOKOVIC

BLAGI OPORAVAK TRŽIŠTA U AVGUSTU

Evropsko tržište novih automobila u avgustu je zabeležilo prve dobitke u posled-njih 13 meseci. Međutim, ovaj oporavak bi mogao biti kratkog daha jer energetska kriza i rekordna inflacija obeshrabruju kupce. Broj registracija u avgustu porastao je na 748.961 vozilo, odnosno za 3,4 odsto, saopšteno je iz Asocijacije evropskih automobilskih proizvođača. Nemačka kompanija Mercedes-Benz zabeležila je rast od 16 odsto u odnosu na prošlu godinu, preneo je Bloomberg.

Proizvođači automobila vide naznake poboljšanja jer problemi u vezi sa nabavnim lancima, kao što je nestašica poluprovodnika, počinju da se rešavaju. Ipak, nekon-trolisana inflacija i usporavanje globalne ekonomije bacaju senku na prognoze za prodaju. Prošlog meseca rezultati su bili slabiji u odnosu na isti period godinu dana ranije i nalaze se i dalje ispod pretpandemijskih nivoa.

- Visoka inflacija, rast kamatnih stopa i pad potrošačke aktivnosti, zajedno sa sve dužim ciklusima zamene vozila, i pored toga što su noviji automobili pouzdani, i tehnološkim promenama mogli bi predstavljati izazov za osnovnu potražnju u 2023. godini i posle nje – navela je Džilijan Dejvis iz Bloomberg Intelligence.

Prognoziranje rezultata kupovine vozila je i dalje teško, uzimajući u obzir da potro-šače brine rast računa za električnu energiju i potencijalni nestanci struje nakon prekida isporuka ruskog gasa. Vlasti u Nemačkoj, najvećem automobilskom tržištu u Evropi, tražile su od industrijskih potrošača da smanje potrošnju gasa. Jedan od najvećih dobavljača polimera u nemačkoj automobilske industriji smanjuje proi-zvodnju u Evropi zbog prevelikih energetske troškova.

njem. Kataloška cena 15 najpopularnijih e-automobila u avgustu bila je za 14,5 odsto veća nego godinu dana ranije, što je značilo prosečno poskupljenje od 5.385 evra. Cene najprodavanijih vozila na fosilna goriva porasle su, u isto vreme, za 12,5 odsto, prenela je nemačka agencija DPA.

Subvencije države nisu izostale, te je na taj način smanjivala cenu između ekološki prihvatljivijih e-automobila i onih sa klasičnim motorom. Prema najavama, subvencije za plug-in hibride više dostupne do kraja ove godine, a modeli kojih još ima u zalihama rasprodaju se uz relativno visoke popuste.

STOPA RASTA PRODAJE ELEKTRIČNIH VOZILA U KINI "SPEKTAKULARNA"

Električni automobili su za razliku od klasičnih četvorotočkaša znatno skuplji (čak dva ili tri puta), te je svaki vid subvencije države ili olakšica samog proizvođača dobrodošla.

Svetska prodaja električnih vozila se udvostručila, te je tako u 2021. godini prodato 6,6 miliona vozila, u odnosu na godinu pre, objavila je Međunarodna agencija za energetiku u svom Globalnom pregledu električnih vozila za 2022. godinu. Ohrabruje i podatak da je 630.000 električnih automobila sa priključnim baterijama i hibridnih automobila prodato u SAD 2021. godine, duplo više nego prethodne.

Stopa rasta prodaje plug-in električnih vozila u Kini je spektakularna, piše Inside-evs.com. Prema podacima kompanije EV Volumes, u junu je u Kini registrovano oko 565.269 novih putničkih električnih automobila, što je 132 odsto više nego pre godinu dana. Prodaja potpuno električnih automobila (BEV) porasla je za „samo“ 121 odsto. Kina predstavlja više od polovine globalnog tržišta plug-ina.

Najnoviji podaci pokazuju da je prodaja Top 10 EV u julu porasla za čak 247 odsto, a na godišnjem nivou 297 procenata. Prodaja vozila na električni pogon iznosila je 3.295 jedinica u julu ove godine i to je doprinelo trocifrenom rastu izraženom u procentima. Na mesečnom nivou prodaja je takođe zabeležila bolje rezultate u odnosu na jun, kada je prodato 3.089 jedinica.

Sve ovo govori nam da je kupovina EV veliki izdatak, te bez subvencija države mnogi ne bi mogli da priušte sebi ovu vrstu vozila. Ne stižu dobre vesti ni od stručnjaka za automobile, te je tako Ferdinand Dudenhefer rekao da očekuje dalja poskupljenja zbog većih troškova nabavke poluprovodnika i specifičnih sirovina, na primer u proizvodnji baterija. On je dodao da državni podsticaji nisu dovoljni da cene stanu.

- Do jeseni sledeće godine 2,5 milijardi evra iz saveznog budžeta će biti potrošeno na subvencije električnih vozila, što znači da će se urušiti tržište, posebno malih i kompaktnih električnih automobila – rekao je nemački ekspert, a prenela DPA.

Subvencije za EV i u Srbiji

Vlada Srbije donela je početkom ove godine uredbu o subvencionisanju vozila, od motocikala do automobila. Ovi podsticaji se odnose na kupovinu novih ekoloških, električnih i hibridnih vozila, a pravo na novac imaju fizička i pravna lica, kao i preduzetnici, objavilo je Ministarstvo zaštite životne sredine.

Visina subvencije zavisiće od tipa vozila, a iznosi se kreću od 250 evra do 5.000 evra. Uredbom Vlade Srbije definisane su subvencije za pet kategorija: mopede i lake tricikle, motocikle, putnička vozila sa najviše devet sedišta, zatim vozila vrste M1 i N1 koja pokreće hibridni pogon i vozila M1 i N1 koja pokreće hibridni pogon, a koja uz motor sa unutrašnjim sagorevanjem imaju barem jedan električni motor.

Zahtevi za dodelu subvencija podnose se zaključno sa 31. oktobrom.

- Ministarstvo će vršiti dodelu subvencija po pristiglim, urednim zahtevima, do visine ukupno raspoloživih sredstava za realizaciju subvencionisane kupovine vozila u 2022. godini, u skladu sa članom 3. ove uredbe. Postupak dodele subvencija se prekida ako visina opredeljenih sredstava subvencija u tekućoj godini nije dovoljna za odobravanje svih uredno predatih zahteva u toj godini. U slučaju da su sredstva subvencija iskorišćena pre isteka kalendarske godine, ministarstvo će na svojoj internet stranici o tome obavestiti zainteresovane strane, a postupak dodele subvencija se prekida – navodi se na sajtu ovog ministarstva.

MILJAN PAUNOVIĆ

FOTO: GAMES.COM

PRELIMINARNE PROCENE GOVORE DA U NAŠOJ ZEMLJI IMA OKO 2,8 MILIONA GEJMERA

GEJMING KAO VELIKA IZVOZNA ŠANSZA ZA SRBIJU I NOVA SOCIJALNA PLATFORMA

IZVOZ SRPSKE INDUSTRIJE VIDEO-IGARA TOKOM PROŠLE GODINE IZNOSIO JE 125 MILIONA EVRA, A ONA JE UPOŠLJAVALA VIŠE OD 2.200 LJUDI, POKAZUJU PODACI SRPSKE GEJMING ASOCIJACIJE. NIVO POTROŠNJE U OBLASTI VIDEO-IGARA NA GLOBALNOM NIVOU IZNOSIO JE 190 MILIJARDI DOLARA, A SVE VIŠE KOMPANIJA SE NA RAZLIČITE NAČINE UKLJUČUJE U GEJMING ZAJEDNICU

Video-igre su danas vodeći deo „entertainment“, odnosno industrije zabave u celom svetu. Već 2008. godine sam gejming je vredeo više od filmske i muzičke industrije zbirno, a trenutno se bori za prvo mesto sa televizijom.

Nivo potrošnje u oblasti video-igara na globalnom nivou prošle godine je iznosio 190 milijardi dolara. To samo potvrđuje trend prema kom gejming industrija raste deset odsto godišnje već

deceniju unazad. I ove godine će, prema nekim prognozama, skok iznositi minimum deset odsto u odnosu na prošlu.

Prema podacima SGA (Srpske gejming asocijacije), koja je krovna organizacija srpskih proizvođača video-igara, izvoz srpske gejming industrije tokom prošle godine vredeo je 125 miliona evra, a ona je upošljavala više od 2.200 ljudi, tako da je taj segment postao ogromna izvozna šansa za Srbiju i očekuje se da će nastaviti da raste.

A sve zahvaljujući tome što gejming sve više biva „catch it all“ industrija koja obuhvata sve ciljane grupe, te se broj igrača obično i meri u odnosu na ukupnu populaciju. Podaci za Severnu Ameriku, Evropu, Aziju i Bliski Istok govore da broj gejmera u odnosu na ukupnu populaciju varira između 50 i 63 odsto. Neke preliminarne procene polaze od toga da je Srbija najkonzervativnija, te da oni čine 40 odsto ukupne populacije, odnosno da ih ima 2,8 miliona, ali veruje se da je broj veći.

Različiti putevi do gejming zajednice

Postoji više načina za ulaganje u gejming zajednicu. Kompanije u svetu i u Srbiji su već trasirale jedan utabani put koji uključuje jutjubere i influensere. Pogotovo kod nas, jer je to najjednostavniji vid saradnje.

- Čak 18 od 20 najvećih tržišta video-igara publiku je izgradilo na gejmingu, a saradnjom sa jutjuberima kompanije su faktički jednom nogom ušle u sam gejming jer su, na kraju krajeva, počele da sarađuju sa kreatorima igara, i to jeste prvi način i već nekoliko godina se veoma eksploatiše – kaže Nebojša Rosić, jedan od partnera u kompaniji Grand gaming open, u razgovoru za Biznis.rs.

Drugi put do gejming industrije je, objašnjava naš sagovornik, klasičan e-sport, zbog čega danas imamo slučaj da se vodi globalna utakmica u kojoj se kompanije bore da budu sponzori timova na identičan način na koji su to decenijama radile sa fudbaskim ili košarkaškim timovima i sportistima u različitim kategorijama.

Treći put do gejminga je preko najnovijeg vida oglašavanja – „in-gaming“ – koje doživljava svoju malu revoluciju, a sve češće se koristi i u Srbiji, samo na manje interesantan način nego na Zapadu.

- Taj vid je nezamenljiv jer nagradu za pažnju gledaocu daje momentalno i to na temi koja mu je u tom trenutku najpotrebnija. Ilustracije radi, igram nešto pola sata poslednjih mesec dana i došao sam na mesto na kom ranije nisam bio. Malo mi fali da prođem dalje, ali padnem, izgubim život i vraćam se na početak. Tada mi se kompanija, odnosno oglašivač, obraća: 'Ako odgledaš ovaj video, nastavljaš tu gde si stao'. To je 'exchange model', prema kojem

Nebojša Rosić

FOTO: PRIVATNA ARHIVA

odmah dobijate nagradu za pažnju, ali ima ih još. Možete i, recimo, na formulu u igrici da postavite logo vašeg brenda, ili da igrače i publiku obučete u brendirane majice – navodi Nebojša Rosić.

Sledeći vid komunikacije su, napominje, globalna partnerstva prilikom kojih kompanije direktno sklapaju ugovore sa stručnjacima za razvoj igara. Broj takvih primera je nepresuš.

- Naprosto, ne postoji veliki brend koji nema neku svoju aktivnost u in gejmingu ili sponzorstvo gejming događaja. Čak i modni brendovi su prisutni. Moj favorit je najveći gejming događaj u regionu Games.con, na kome se uživo ostvaruje komunikacija kompanija i gejming zajednice, a takvih direktnih kontakata

nema puno. Uglavnom se poverenje gejmera stiče ili kupi na nekim drugim kanalima – objašnjava Rosić.

Još jedan interesantan vid oglašavanja je brendiranje video-strima, ali je to, kako kaže naš sagovornik, još u začetku. Recimo, tu gledate prenos uživo na monitoru koji je oivičen ramom na kom se nalazi brend ili proizvod klijenta. On je prisutan sve vreme ili delimično tokom strima.

Korona virus i njegove „zasluge“

Prema rečima Nebojše Rosića, pandemija je ubrzala globalno prisustvo gejminga kao vida zabave jer je vreme koje su ljudi provodili tokom korone igrajući video-igre značajno poraslo. I u postkovidu je, pokazalo se, u odnosu na ostale zabavne sadržaje, gejming ostao „najvitalniji“ u smislu publike. Procene Marketera pokazuju da će do kraja godine na svetu biti više od tri milijarde igrača video-igrica.

Drugi podaci su možda i bitniji, a oni dokazuju tvrdnje da je gejming povezao ljude za vreme korone. Naime, u istraživanju The Entertainment Software Association (ESA) navodi se da je 77 odsto roditelja ostvarilo bolju vezu sa svojom decom kroz igrice.

VELIKE KORPORACIJE U GEJMINGU

Statistika je verovatno bila presudna za bum u 2021. godini, kada su na korporativnom nivou ključni globalni igrači krenuli u gejming segment, od Lidla, Mercedesa, Coca-Cole, preko Samsunga, Adidasa, Raiffeisena, Ikee i drugih koji su uložili ogromne iznose, bilo u partnerstva, bilo u sponzorstva ili kampanje. Proizvođači automobila su već dugo superprisutni u ovoj oblasti. Mercedes je jedan od prvih investitora i sponzor najvećih gejming događaja. BMW ima svoje mašine, odnosno automobile u svim auto-igramima, KIA je sponzor timske igre League of Legends. Kozmetičke kuće L'Oreal i Beiersdorf su veoma angažovane na pridobijanju ženske publike, a Nivea čak finansira ženske e-sport timove.

FOTO: GAMES.CON

Rosića dodatno fascinira koliko sama gejming industrija preoblikuje neke druge i utiče na njih, posebno na filmsku industriju, kao i koliko će se odraziti i na naše živote.

- Stalno se nalazimo u nekoj fazi transformacije i sada smo u hipertransformaciji. Ispratili smo to da projekat Metaverse nije Fejsbukov nego postoji pre nego što je nazvan Metom, ali u najboljem smislu oslikava strateške pla-

nove te kompanije, kao i uopšte smera razvoja digitalne industrije i digitalne revolucije. U tom kontekstu sam Metaverse nastaje na ideji gejminga, baš kao i naša budućnost u kojoj ćemo obavljati poslove, kupovati robu, imati svoje avatare i dobar deo svakodnevnog života upražnjavati u tom digitalnom svetu. Možda to sada deluje futuristički, ali delove tog sveta mi danas živimo – ističe gejming ekspert.

ZABAVA ZA SVE

Polna struktura gejmera je danas dosta uravnotežena. Muškarci, prema istraživanju The German Games Industry Association, čine 52 odsto igrača, a žene 48 procenata. Prosečan gejmer u Nemačkoj ima 37,6 godina.

- To da je gejming muška stvar i da je gejmer pripadnik generacije Z ili Millennials su dva velika mita. Gejmer koji je prvi imao priliku da dobije ZX Spectrum i koji je tada imao 14, a sad ima već 54 godine, je roditelj. Nama su roditelji bivši ili današnji gejmeri i ta ciljna grupa se proširila i biće sve uravnoteženija i kad je dob u pitanju. Kroz godine ona će stariti, ali na jedan dosta dinamičan način. Ima ta anegdota – za mlađe ljude biti gejmer je vrlo cool stvar, a za stariji svet to i nije baš lepa definicija prisustva u zajednici – primećuje Nebojša Rosić, koji je strateški partner događaja Games.con i kreator konferencije Game changer, i poručuje:

- Gejmer je svako ko ima instaliranu bilo koju igru, bez obzira na uređaj, i igra je svake nedelje bar jednom, duže od sat vremena.

Kao neko ko se posvetio razvoju regionalne gejming entertainment industrije, Rosić smatra da su igrice najveći medij u istoriji čovečanstva. Trenutno je internet veći od televizije, ali on gejming na tronu vidi za manje od decenije.

- Srbija uvek ima taj eho u odnosu na globalne trendove i apsolutno zavisi od socijalno-ekonomske baze koliko ćemo brzo ići u korak sa svetom. Internet nas u svemu tome ubrzava, a organizacija događaja kao što je Games.con, koji se održava od 25. do 27. novembra ove godine, doprinosi razvoju tog segmenta i u Srbiji. U živom prenosu je gejming sadržaj prošle godine pratilo 792 miliona ljudi – kaže naš sagovornik.

Paralelno prevladava proces koji traži svoje veze sa onlajn, ali i tradicionalnim oflajn svetom, i u tom smislu jedan ozbiljan plan jeste da se već 2024. godine u Olimpijske igre ubaci e-sport kao jedna od zvaničnih disciplina takmičenja. To povlači za sobom pitanje da li je Olimpijada potrebna gejmingu ili obrnuto i ko tu kome donosi publiku, pažnju i sponzore u budućnosti?

 SLAĐANA VASIĆ

FOND ZA INOVACIONU DELATNOST PODRŽAO STARTAP IZ NOVOG SADA SA SKORO ČETIRI MILIONA DINARA

PAMETNOM POLJOPRIVREDOM DO BOLJIH PRINOSA

CILJ PROJEKTA JE UNAPREĐENJE POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE. ZATO TERRA CONTROLLING TMD NUDI USLUGE PRAĆENJA POSMATRANE POLJOPRIVREDNE PARCELE KROZ VREME UPOTREBOM SATELITSKIH SNIMAKA I KREIRANJEM MAPA STANJA ZASEJANIH POVRŠINA TOKOM TEKUĆE, ALI I TOKOM PRETHODNIH GODINA. NA OSNOVU TOGA NUDE OPTIMIZACIJU UZORKOVANJA ZEMLJIŠTA KREIRANJEM ZONA NA POSMATRANOJ PARCELI I ODREĐIVANJEM OPTIMALNIH LOKACIJA ZA UZORKOVANJE

Kada je tim firme Terra Controlling TMD razmišljao o podizanju trajnih zasada, sakupljajući sve neophodne informacije uvideli su da u tom trenutku nijedna kompanija nije zaokružila ceo proces ili sve usluge koje mogu da se ponude jednom proizvođaču i time mu olakšaju posao i donesu dodatnu uštedu.

Stoga su, tražeći ove usluge na domaćem tržištu, tokom 2019. godine uobličili ideju za svoj biznis. Početak rada bio je planiran za 2020. godinu, ali ih je pande-

mija korona virusa zaustavila i odložila na skoro godinu dana sam početak poslovanja. Ipak, za sve to vreme konstantno su radili na razvoju.

- Primarna usluga ili servis naše kompanije je uzorkovanje zemljišta automatskim sondama marke Boden Pro-bentechnik. Ovo, na primer, za ratarske kulture podrazumeva kreiranje prosečnog uzorka na osnovu 15 do 25 pojedinačnih uzoraka na površini od tri do pet hektara. Pored usluge uzorkovanja mi se kao kompanija bavimo i uslugama pa-

metne poljoprivrede – objašnjava za Biznis.rs suvlasnik firme Terra Controlling TMD Antonio Vičević.

Projekat vredan 4,3 miliona dinara

Projekat „Geo smart soil sampling and agriculture – AgriSmart“ vredan je 4,3 miliona dinara, a Fond za inovacionu delatnost podržao ga je sa 3,9 miliona dinara. Do tog trenutka svi troškovi ulaganja finansirani su od trojice osnivača startapa Terra Controlling TMD.

Prema rečima Antonija Vičevića, trude se da trenutno poslovanje pokriju iz tekućih prihoda, iako je to za mladu kompaniju u prvoj godini najteži deo posla.

Cilj ovog projekta je unapređenje poljoprivredne proizvodnje. Zato Terra Controlling TMD nudi usluge praćenja posmatrane poljoprivredne parcele kroz vreme upotrebom satelitskih snimaka i kreiranjem mapa stanja zasejanih površina tokom tekuće, ali i tokom prethodnih godina. Na osnovu toga nude optimizaciju uzorkovanja zemljišta kreiranjem zona na posmatranoj parceli i određivanjem optimalnih lokacija za uzorkovanje.

U okviru usluge „pametna poljoprivreda“ nude praćenje stanja vegetacije upotrebom satelitskih snimaka i snimanja bespilotnim letelicama. Takođe, na osnovu rezultata analize zemljišta, kao i stanja vegetacije na osnovu satelitskih snimaka, imaju uslugu pripreme podataka za varijabilno đubrenje i varijabilnu setvu.

- S obzirom na to da je naša primarna usluga uzorkovanje zemljišta, podgovorene usluge su analize uzoraka zemljišta koje radimo sa akreditovanim laboratorijama u Republici Srbiji. Bliska saradnja sa Institutom za ratarstvo i povrtarstvo, kao i Poljoprivrednim fakultetom u Novom Sadu daju nam sigurnost u radu, kao i verifikaciju našeg dobrog rada. Samim tim, saveti i preporuke koje dajemo našim krajnjim korisnicima su izuzetno korisni – naglasio je naš sagovornik.

Prvobitna ideja modifikovana u skladu sa tržištem

Početna ideja modifikovana je vremenom, u skladu sa dešavanjima na tržištu.

- Iako smo u našem petogodišnjem planu definisali korake od godine do godine, pojedine stavke smo već preskočili i otišli korak dalje. Ovo smo uradili prvenstveno zbog praćenja zahteva tržišta i spremnosti kompanije da odgovori zahtevu korisnika usluge. Od početne ideje pa do same realizacije, gde prvenstveno mislimo na ulaganje u kupovinu vozila i najsavremenijih automatizovanih sonde za uzorkovanje zemljišta, prošlo je skoro dve godine – priseća se Antonio Vičević.

Osnovni razlog tako dugog procesa

je, navodi suvlasnik firme Terra Controlling TMD, pre svega pandemija, ali i nemogućnost nabavke sonde zbog promene Zakona o upravljanju zemljištem i vodama u Nemačkoj.

- Proizvođač sonde upravo zbog novih zakona ima veliki broj zahteva na lokalnom (nemačkom) tržištu, što im je svakako prioritet, pa je bilo teško da jedna nova firma iz Srbije dođe na listu kupaca – objašnjava Vičević.

U planu širenje poslovanja na region

Za sada su njihovi klijenti poljoprivredna gazdinstva i kompanije iz Srbije. Na osnovu kontakata koje su imali tokom ovogodišnjeg Sajma poljoprivrede u Novom Sadu, plan za sledeću godinu im je proširenje ponude, za početak na tržište Bosne i Hercegovine, a kasnije i na ostatak regiona.

- Trenutno u Srbiji postoji još nekoliko kompanija koje se bave istim ili sličnim

RAZNOVRSTAN TIM I ISKUSTVO ČLANOVA VAŽNI ZA RAZVOJ KOMPANIJE

Pre započinjanja posla ili otvaranja kompanije potrebno je, kako ocenjuje naš sagovornik, dobro sagledati tržište, kao i probleme koji se mogu javiti. Mnogo ideja propadne ili ne doživi svoj razvoj i rast upravo u prvoj godini, jer ideja sama po sebi nije dovoljna.

- Mi, osnivači kompanije, poznajemo se skoro 20 godina. Dolazimo iz različitih branši i imamo drugačije poglede i pristup poslu. To naš tim čini jačim, a različiti pogledi daju nam širinu i mogućnost smanjivanja greški koje će sigurno dešavati. Iskustvo članova tima je veoma važno za razvoj kompanije, ali to ne donosi nužno uspeh. Kontakt i rad sa klijentima mora doći iz prve ruke i od ljudi koji su smislili i vode kompaniju, jer vas onda i klijenti, odnosno korisnici usluga drugačije gledaju – zaključio je Vičević.

SARADNJA SA NAUKOM

Osim što je sarađivala sa Fondom za inovacionu delatnost, Terra Controlling TMD primljena je i u Naučno-tehnološki park Novi Sad, kao jedna od deset kompanija koje su dobile priliku da dele prostor sa drugim firmama i institutima.

- Podrška kompanijama u razvoju je ono što mi vidimo kao benefit i pomoć u našem poslovanju, jer smo sada dobili priliku da budemo i fizički locirani na mestu gde se spajaju nauka i tehnologija, a nadamo se uskoro i privreda – navodi Vičević. Samim prisustvom i članstvom dobili su priliku i da budu pozivani na sve skupove koje organizuje kako NTP, tako i Privredne komore Srbije i Vojvodine, ali i druge susrete na kojima mogu da prezentuju svoje usluge i ostvare kontakte sa drugim kompanijama.

- S obzirom na našu viziju poslovanja, održavamo blisku saradnju sa Fakultetom tehničkih nauka u Novom Sadu. Saradnja je ovekovečena ugovorom o poslovno-tehničkoj saradnji između naše kompanije i Laboratorije za geoinformatiku. Kroz saradnju pokušavamo da pratimo brz razvoj usluga u poljoprivredi, ali i da uvek budemo u korak sa naukom. Bez kombinacije nauke, znanja, iskustva i kompetencija nema uspeha, a i mi kao mlada kompanija upravo to želimo – otkriva naš sagovornik.

uslugama, ali mi konkurenciju gledamo isključivo kao zdravu osnovu za naš rast. Znamo šta možemo, koji je naš kvalitet i to se trudimo da objasnimo klijentima. Naša usluga je nezavisna, bez uticaja treće strane, i dolazi isključivo kao plod domaćeg znanja i rada – obrazložio je naš sagovornik.

U startapu Terra Controlling TMD se nadaju da će biti prepoznati i po jedinstvenoj usluzi koju nude u ovoj oblasti, a to je inovativan način određivanja zona, kao i mesta/koordinata za uzorkovanje.

- Za sve korisnike naših usluga koji imaju velike proizvodne parcele, a tu mislimo prvenstveno na površine veće od 50 hektara, u prvoj godini poslovanja nudimo uslugu upotrebe satelitskih snimaka, određivanja zona i mesta za uzorkovanje, kao zajednički deo usluge uzorkovanja zemljišta – naglasio je Antonio Vičević.

Uzimajući u obzir trenutnu situaciju na tržištu mineralnih đubriva, ali i celu, za domaće uslove dosta lošu sezonu u poljoprivredi, usluge ove vrste mogu da smanje trošak prilikom planiranja pro-

izvodnje, kako jesenje setve tako i na proleće.

- Ovo se prvenstveno odnosi na uzimanje reprezentativnog uzorka nakon skidanja jesenjih useva i analizu zemljišta na osnovne hemijske osobine. S obzirom na to da cena mineralnih đubriva konstantno raste, i da pritom nisu dostupne sve formulacije na tržištu, ulaganje u uzorkovanje i analizu je minimalan trošak koji se vrlo brzo isplati, iako to korisniku izgleda mnogo. Cena od oko 8.000 dinara po uzorku pokaže se kao malo ulaganje – ocenio je naš sagovornik i podsetio da se za veće parcele to još više isplati nakon obrade satelitskih snimaka iz prethodnih godina.

 JULIJANA VINCAN

NEZAUSTAVLJIVA "FOSILNA MODA"

KOJU CENU PLAĆAMO KUPUJUĆI JEFTINU ODEĆU?

POZITIVNA STRANA RECIKLAŽE TEKSTILA JESTE TO ŠTO UTIČE NA SMANJENJE EMISIJA UGLJEN-DIOKSIDA. MEĐUTIM, MODNA INDUSTRIJA JE I DALJE DRUGI NAJVEĆI ZAGAĐIVAČ NA PLANETI, ODMAH IZA NAFTNE. U ZEMLJAMA POPUT INDIJE I KINE, KOJE SU NAJVEĆI PROIZVOĐAČI BRZE MODE, OTPADNE VODE KOJE SU KORIŠĆENE U PROCESU PROIZVODNJE, KAO I ĐUBRIVA ZA UZGOJ PAMUKA, VRLO ČESTO ZAVRŠE U REKAMA, UGROŽAVAJUĆI TAKO FLORU I FAUNU U NJIMA I OKO NJIH. A UGROŽENA JE I DOBROBIT RADNIKA U FABRIKAMA BRZE MODE

Kako ulazimo u poslednje tromesečje 2022. jasno je da su energetska kriza i održivost postali svojevrsni, možda je bolje reći suprotstavljeni, lajt-motivi ove godine. S jedne strane stoje nebrojeno puta pominjani "zeleni ciljevi", prvenstveno smanjenje ili potpuno eliminisanje emisija gaso-

va staklene bašte, a sa druge zavisnost evropskih država od ruskog gasa, čije sve manje zalihe navode neke od tih zemalja da se privremeno vrate proizvodnji energije iz uglja.

U ovom paradoksalnom spletu okolnosti očigledno je da mnogi potrošači, među njima posebno privreda, nisu

spremni da se odreknu takozvane "prljave energije". To se u velikoj meri odnosi i na tekstilnu industriju koja je toliko zavisna od uglja da je samo u 2021. godini u Velikoj Britaniji za proizvodnju tekstila upotrebilo 56.000 metričkih tona ovog energenta. Iako je ta količina značajno manja od 74.000 tona, koliko je iznosila 2014, prema podacima koji su objavljeni na sajtu Statista.com, i dalje premašuje potrošnju uglja u ostrvskoj zemlji u prethodne dve godine (51.000 i 55.000 tona).

Međutim, uglj nije jedino fosilno gorivo koje ova grana industrije obilato koristi. Nafta je jedan od neophodnih sastojaka za proizvodnju sintetičkih materijala kao što su poliestar, likra ili najlon. Prema studiji po imenu "Fosilna moda"

MIKROSEZONE I MIKROTRENDVI

Modni trendovi smenjuju se neverovatnom brzinom, prvenstveno zahvaljujući društvenim mrežama. TikTok je, recimo, pravi rasadnik "mikrotrendova", odnosno interesovanja za određene modele odeće koje traje u najboljem slučaju nekoliko meseci. Proizvođači brze mode trude se da iskoriste ovu situaciju za povećanje zarade, pa daju sve od sebe da isprate aktuelni mikrotrend. Tako neki brzi brendovi gledaju celu godinu kao 52 "mikrosezone", piše Energija Balkana.

FOTO: UNISTO

(eng. "Fossil fashion") koju je sprovela organizacija Changing Markets Foundation, za proizvodnju ovih materijala, čiji je osnovni sastojak plastika, na godišnjem nivou utroši se 350 miliona barela nafte.

Upravo to su materijali koji su neizostavni u proizvodnji popularne brze mode, koja je već godinama pod lupom ekologa i aktivista, posebno zbog pokušaja "zelenog pranja" (eng. greenwashing).

RECIKLAŽA NIJE REŠENJE

Treba uzeti u obzir i da je reciklaža odeće napravljene od sintetičkih materijala skuplja od same proizvodnje.

- Odeća se obično pravi od mešavine materijala, a trenutno nemamo uspešnu tehnologiju koja razdvaja materijale i reciklira ih u visokokvalitetna vlakna. Takođe, hemikalije koje modna industrija koristi stvaraju poteškoće – rekla je Lora Belmond iz inicijative "Učinite modu cirkularnom" (eng. "Make Fashion Circular"), piše Centar za promociju cirkularne ekonomije.

Konkretno, reciklaža tekstila je niz procesa koji su neophodni da bi se plastika, odnosno akrilna vlakna, izdvojila iz materijala, što znači više radnika, više radnih sati i manji profit za kompanije.

Koliko zapravo košta brza moda?

Već godinama čujemo razna upozorenja u vezi sa brzom modom. Trenutno se na globalnom nivou godišnje proda oko 200 milijardi odevnih predmeta koji se proizvode za lance prodavnica kao što su Zara i H&M, kao i kod nas manje popularni Shein, Kohl's i Forever 21.

Takozvana "odeća spremna za nošenje" (eng. ready to wear) proizvođačima donosi ogromne zarade. Na primer, ovogodišnji neto profit Inditex grupe, u čijem vlasništvu je Zara, u tromesečju koje se završilo 30. aprila iznosio je 760 miliona evra, piše Reuters. Celokupna modna industrija ima oko dva odsto uдела u globalnom BDP-u, odnosno njena vrednost je dostigla oko tri biliona dolara. Poređenja radi, 2019. godine ukupna vrednost modne industrije bila je 2,4 biliona dolara.

Prema onome što nam govore navedene cifre, poslednjih godina primetan je uzlazni trend kada je kupovina odeće u pitanju, dok je prosečan broj nošenja odeće niži za 36 odsto u odnosu na 2000. godinu. Tako garderobu kupljenu u prodavnicama brze mode kupci u Sjedinjenim Američkim Državama nose najviše sedam puta pre bacanja, dok su u Kini novi komadi odeće nošeni u proseku samo tri puta, navodi se u tekstu The Wall Street Journala koji se poziva na istraživanje iz 2015. godine humanitarne organizacije British charity Barnado's.

Upravo zbog toga u bogatijim zemljama razvijena je kultura doniranja nošene odeće, pa su u tu svrhu postavljeni i specijalni kontejneri. Međutim, iznenađujućih 84 odsto odeće ostavljene u kontejnerima za donacije u SAD završava zapravo na deponijama ili biva spaljeno. Globalno posmatrano, na otpadu godišnje završi 92 miliona tona odeće.

Pored toga, 90 odsto odeće donirane direktno Vojsci spasa ili Crvenom krstu u ovoj zemlji se reciklira. Tako nošeni džemperi ili pantalone neretko završe kao deo tepiha, izolacionog materijala ili se šalju u prekomorske zemlje, piše Reader's Digest.

Pozitivna strana reciklaže tekstila jeste to što utiče na smanjenje emisija ugljen-dioksida. Međutim, modna industrija je i dalje drugi najveći zagađivač na planeti, odmah iza naftne. U zemljama poput Indije i Kine, koje su najveći pro-

izvođači brze mode, otpadne vode koje su korišćene u procesu proizvodnje, kao i đubriva za uzgoj pamuka, vrlo često završe u rekama, ugrožavajući tako floru i faunu u njima i oko njih. A ugrožena je i dobrobit zaposlenih u fabrikama brze mode.

Uslovi rada u ovim fabrikama neretko predstavljaju direktno kršenje ljudskih prava do te mere da je njihovim radnicima ugrožen život. Nakon što su vlasnici fabrike Rana Plaza u Bangladešu ignorisali pozive za evakuaciju, 2013. godine zgrada proizvodnog postrojenja se urušila, a u toj nesreći je stradalo 1.100 osoba.

Odeća "iz druge ruke" i vintidž garderoba

Kako se navodi na portalu Development and Cooperation (D+C), veći deo odeće iz kontejnera za donacije u Nemačkoj prodaje se radnjama u Africi ili Južnoj Americi kao odeća "iz druge ruke" (eng. second-hand), odnosno polovna garderoba.

Ekspert za reciklažu tekstila Tomas Fišer za D+C navodi da je u Nemačkoj u 2013. godini u kontejnere odloženo oko milion tona nošene odeće, a 2018. godine ta količina je porasla na 1,3 miliona. Prema njegovim rečima, ovaj trend je i dalje u porastu, ali dodaje i da mu podaci o tačnim brojkama nisu bili dostupni od početka pandemije korona virusa.

OKO 6.800 LITARA VODE ZA JEDAN PAR FARMERKI

U modnoj industriji vlada "nezajhljiva žeđ", piše magazin Forbes. Za uzgoj i obradu pamuka od koga će biti napravljen jedan par farmerki potrebno je 1.800 galona, odnosno 6.813 litara vode. Da bi se napravila pamučna majica potrebno je utrošiti 713 galona (2.698 litara), a za par kožnih cipela 2.257 galona vode (8.543 litra).

- Količina polovne garderobe je veća od potražnje ljudi u nezavidnoj finansijskoj situaciji koji žive u Nemačkoj. Većinu naše robe prodajemo veletrgovcima u Poljskoj i Holandiji, odakle se ona otprema na ciljna tržišta u Africi i Latinjskoj Americi – objašnjava Fišer.

Kako se navodi, afričke zemlje poput Kenije, Ruande, Ugande i Tanzanije pokušale su da zabrane uvoz polovne odeće. U tome je uspela jedino Ruanda, a u tom smislu problem je, smatra Fišer, niskokvalitetna odeća iz Azije.

- Pravi problem nije polovna odeća iz Evrope, već jeftina sintetička odeća iz Azije koja je preplavila afrička tržišta. Odeća proizvedena u Kini postaje sve dominantnija.

Moda je sada toliko brza da proizvođači lansiraju 12 do 16 kolekcija godišnje. Odeća je veoma lošeg kvaliteta. Nakon nekoliko pranja odevni predmeti ili gube oblik ili su jednostavno uništeni. Obično ih je nemoguće preprodati ili reciklirati. Međutim, trenutna potražnja za odećom se više ne može zadovoljiti samo pamukom – kaže Fišer.

Još jedan lajt-motiv koji nas prati tokom ove godine je i rastuća inflacija, koja je pogurala cene naviše, pa su mnogi počeli da tragaju za povoljnijim načinima da dopune svoje garderobere pred zimu koja će, po svemu sudeći, biti hladnija nego ranijih godina. Tako je tržište polovne robe, koje uključuje i druge predmete pored odevnih, u SAD doživelo procvat. U nameri da što više uštede, stanovnici ove države sve češće razmenjuju korišćenu garderobu, a takozvani "re-komerc" je još u 2021. zabeležio rast od 15 odsto, piše CNBC. Ovo tržište je u 2022. godini dostiglo vrednost od 178 milijardi dolara, a očekuje se da će do 2025. njegova vrednost porasti do 244,7 milijardi dolara.

U Srbiji je 2021. godine poslovalo 982 second-hand radnji, a posećivale su ih uglavnom žene. Iako među potrošačima još uvek postoji neka vrsta zazora kada je kupovina polovne garderobe u pitanju, mnogi prodavci navode da imaju dobar promet jer ljudi žele da po niskim cenama nabave relativno kvalitetnu garderobu. Osim u radnjama, second-hand garderoba se sve više prodaje i preko društvenih mreža, a posebno raste broj onih koji su zainteresovani za vintidž (eng. vintage) odeću, retro odevne predmete koji su se nosili u bližoj ili malo daljoj prošlosti. Tako se za svega nekoliko hiljada dinara može nabaviti svileni, pamučni ili odeća od viskoznih materijala.

Ovaj retro trend aktuelan je već godinama, ali procenat zainteresovanih je znatno manji u odnosu na potrošače koji redovno kupuju u prodavnicama brze mode. Da li će kompanije poput Inditex grupe, H&M-a i drugih promeniti svoju poslovnu politiku zavisice od odluka koje vlade budu donosile u vezi sa klimatskim promenama. Prema Pariskom sporazumu, 70 država među kojima su i najveći zagađivači – Kina, SAD i Evropska unija – obećale su da će do 2050. godine emisije ugljenika svesti na nulu.

 MARIJA KRSMANOVIĆ

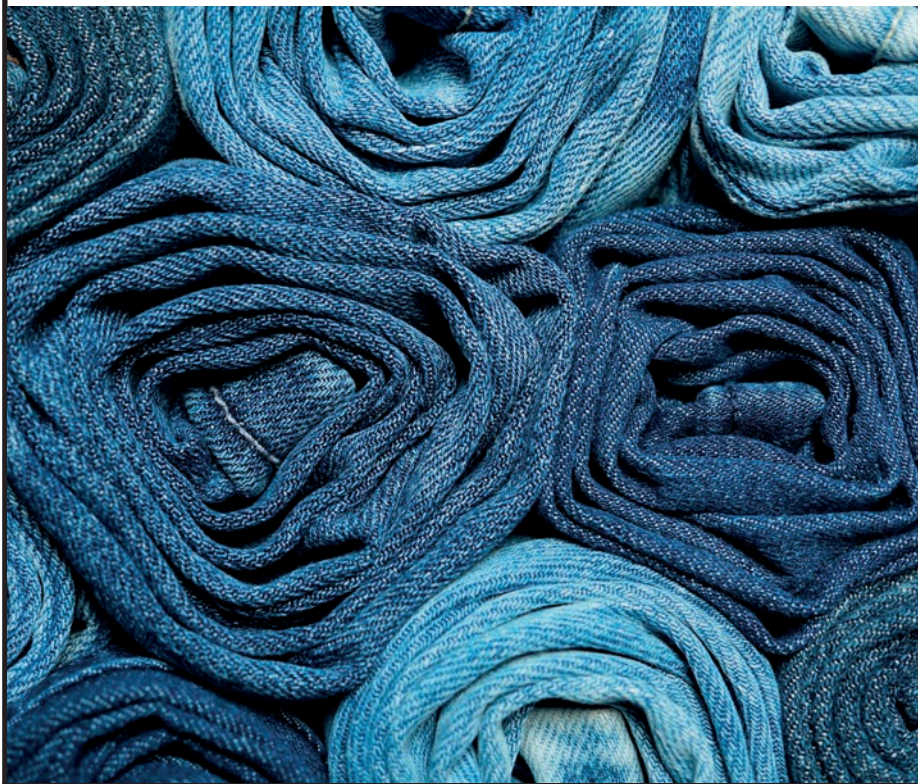

FOTO: PEXABAY

FOTO: BETA/AP

NOBELOVE NAGRADE ZA FRANCUSKU KNJIŽEVNICU, ČUVENOG ŠVEDSKOG GENETIČARA I KVANTNE FIZIČARE

Ovogodišnja dobitnica Nobelove nagrade za književnost je francuska književnica Ani Erno. Kako je saopšteno iz Švedske kraljevske akademije, Erno je nagradu dobila „za hrabrost i kliničku oštrinu kojom razotkriva korene otuđenja i kolektivna ograničenja ličnog sećanja“.

Erno je napisala više od 30 knjiga u kojima dosledno i iz više uglova ispituje život, koji je obeležen velikim razlikama kada su u pitanju pol, jezik i klasa.

Prema rečima književnice, pisanje je politički čin koji nam otvara oči za društvenu nejednakost. U tu svrhu koristi jezik kao, kako ga ona naziva, „nož“ koji cepa veo mašte. Erno je rođena 1940. u gradiću Ivto u Normandiji, gde su njeni roditelji imali prodavnicu i kafe. Kako navode u obrazloženju, njen put do autorstva bio je dug i mukotrpan.

Podsetimo, Nobelova nagrada za književnost 2021. godine dodeljena je tanzanijskom piscu Abdulrazaku Gurni.

Nobelovu nagradu za fiziku za 2022. godinu dobili su Alan Aspe, Džon F. Klauzer i Anton Cajlinger. Ovi naučnici nagradu su dobili „za eksperimente sa spletenim fotonima, utvrđivanje kršenja Belovih nejednakosti i pionirske nauke o kvantnim informacijama“.

Aspe, Klauzer i Cajlinger su sprovedi revolucionarne eksperimente koristeći stanje tzv. kvantne spletenosti, gde se dve čestice ponašaju kao jedna jedinica čak i kada su razdvojene. Odnosno, ono što se dešava sa jednom od čestica u isprepletenom paru određuje šta će se desiti sa drugom česticom, i ako su udaljene.

Rezultati do kojih su ovogodišnji dobitnici Nobelove nagrade do-

šli otvorili su put za novu tehnologiju zasnovanu na kvantnim informacijama. Sada postoji veliko polje istraživanja koje uključuje kvantne računare, kvantne mreže i sigurnu kvantno šifrovanu komunikaciju.

Ovogodišnji laureati su kroz eksperimente pokazali „da ne postoje Belove skrivene promenjive, već da je kvantna mehanika do sada najbolji opis sveta koji imamo“.

Dobitnik Nobelove nagrade u oblasti medicine i fiziologije za ovu godinu je čuveni švedski genetičar Svante Pabo (Svante Paabo). Pabo se specijalizovao u oblasti evolucione genetike i poznat je kao jedan od osnivača paleogenetike, discipline koja izučava genetski materijal prvih ljudi i drevnih populacija.

Pabo je zaslužan za sekvencioniranje genoma neandertalca, posebne vrste praistorijskog čoveka koji je živio u Evropi u isto vreme kad i Homo sapiens, kao i za revolucionarno otkriće nove ljudske podvrste – denisovca. Još jedna od važnih zasluga švedskog genetičara je i otkriće transfera gena sa izumrlih ljudskih podvrsta na Homo sapiensa nakon migracije iz Afrike, pre oko 700.000 godina.

Švedski genetičar godinama unazad iam kultni status među naučnicima. Samo deceniju pošto je dešifrovan ljudski genom, Pabo je na osnovu uzorka uzetog iz jedne kosti sa nalazišta u francuskom Neanderu uspeo da sekvencionira celokupni genom neandertalca, sa više od tri milijarde baznih parova, što je podvig koji je do tada smatran nemogućim. Njegov rad obelodanio je da su dve vrste, neandertalci i homo sapiensi, postojali uporedo na istim prostorima i često se mešali, pa da u genima današnjih ljudi i te kako ima tragova neandertalaca.

Vrednost nagrade iz svake pojedinačne oblasti je deset miliona švedskih kruna, odnosno oko 900.000 američkih dolara.

Filipa Višnjića BB
22223 Sremska Mitrovica, Kuzmin

Tel: +381 / 22 664 719
+381 / 63 82 82 325
Fax: +381 / 22 664 050
ciglanavasa@gmail.com
www.ciglanavasa.com

STR NAR
PRODAVNICA MEŠOVITE ROBE

Kralja Petra I 127 38220 Kosovska Mitrovica

028/422 339
063/83 04 502
064/30 75 060

TITULA BRZORASTUĆA KOMPANIJA

Predat završni
finansijski
izveštaj u
poslednje tri
godine

Ostvaren rast
prihoda u
poslednje tri
godine

Rast zaposlenih
u poslednje tri
godine

Pozitivna dobit
kompanije u
poslednje dve
izveštajne
godine

Bez blokada
transakcijskih
računa na dan
rangiranja

Kompanije sa
CompanyWall
bonitetnom
ocenom AAA,
AA+ ili A+

Ostvaren minimalni
prihod od
15.000.000 RSD u
2020. godini

$$\text{CAGR} = \sqrt[\frac{\text{broj godina}}{\text{poslednja godina} - \text{prva godina}}]{} - 1$$

brzorastuća kompanija

